

GYERMEKTANULMÁNY.

A tanyai gyermek.¹⁾

Irta és felolvasta a Magyar Gyermektanulmányi Társaság szegedi fiókkörének 1914. március hó 22-én a városháza közgyűlési termében megtartott nyilvános gyermektanulmányi értekezletén **Szécsy György** szeged-tanyai állami tanító

Az a nép, mely Szeged tanyavilágát benépesíti, gazdasági téren csodákat művelt. Az ötvenes években napokig kóborolhatott az idegen, amíg emberi hajlékra talált. Ma már mindenütt, a merre szemünk ellátnak, eleven, nyüsgő-mozgó élet uralkodik, 45.000 ember túrja-fúrja a homokot, hogy azon virágzó gazdaságokat teremthessen. A fehér falú tanyaházak egymást érik s a mikor esténként kigyúlnak a lámpák, gyönyörűség nézni azt a sok kis fénylő pontot, melyek körül egy-egy életküzdelem sorakozik. Hová lett a futóhomok, mi lett a sok hepe-hupás buckás földdel, azt legjobban megmondja az a sohasem csüggedő munkásnép, mely az eredménytelenség után sem lankad, hanem fokozott energiával, istenfélelemmel halad tovább a kitűzött cél felé.

Szükségesnek véltem ezeket elmondani, mert engemet a felolvasóasztalhoz egyedül a tanyai nép iránt táplált nagy szeretetem, a tanyai gyermekek jövője iránt érzett aggodalmam hozott. Sokak előtt nagyon lenézett nép az az istenáldotta tanyai nép, mert kicsit talán gőgös, büszke és sokban konzervatív gondolkodású. Dehát, hogy lehetne letagadni mindezt, a mikor épen ezek a vonások jellemezték mindig a mi vérünket. Már az ősmagyarokról is feljegyezték, hogy büszkéek és önérzetesek voltak. Hogy a gondolkozása nehezen változik meg és az egész lénye még nem finomult át, annak jó részben az az oka, hogy a jó Istennél egyéb nem igen törődik vele, érdek nélkül alig foglalkozik velük valaki. Itt Szegeden,

¹⁾ Ez a felolvasás még a háború előtti időből való. A két éves háború nyomán keletkezett szociális bajok tetemesen fokozzák e cikk aktualitását.

az Alföld szívében van már mindenféle internátus, de még annak a pár százezer tiszta magyarnak, mely körülöttünk sorakozik, annak a megmentésére, szellemi erejének a kiművelésére még senki sem gondolt. Pedig nagyon sok tanyai gyermek van, akit megáldott az Isten olyan lelki gazdagsággal, hogy az kellőképpen kiművelve sem Szeged városának, sem hazánknek szégyenére nem válna. A nép még nem forrta ki magát, csak most művelődik és azért a zürzavarban sokszor elveszti maga alól a talajt, ide-oda kapkod, „hova a megbizhatatlan közvélemény és organumai ráncigálják“. (Kemény Ferenc). Foglalkoznunk kell tehát a tanyai néppel, mert az az erkölcsi erő, mely sokáig erős vára volt: fogytán van. Mik azok az okok, amelyek engemet a tanyai gyermekek jövőjét illetőleg agglommal töltenek el, azokat a következőkben adom elő:

A tanyai fiatal házásokat nem a szeretet hozza össze, hanem a legtöbb esetben az anyagi érdek. Szorosabb kapcsolatot csakis a gyermek teremt közöttük. Az apa keveset foglalkozik gyermekeivel. Az anya lesz a lelke, mindene a kiscsaládnak, az örökös felettük, imáiba foglalja őket. Azonban sem az apa, sem az anya nem közlékeny, nem bizalmas a gyermekeivel szemben, azok ismeretlen dolgok megmagyarázása végett nem fordulhatnak hozzájuk. Itt van a baj egyik kútforrása, mely a korai züllésnek előmozdítója, iskolai tevékenységünknek tönkretévője. A gyermekek szomszédolnak, felkeresik más gyermekek társaságát. Sem hasonló korú, sem hasonló gondolkodású gyermekek nem kerülnek egy társaságba, annál kevésbé kerülnek egyforma erkölcsűek. Játék közben egy-egy elejtett szó a nagyobb gyermekek részéről, gondolkodóba ejti a kisebbeket. Már most az ilyen kisgyermek fejében folyton az motoszkál, hogy mi is az értelme, jelentősége annak, amit az a nagyobb fiú mondott. Evés közben, mikor a család együtt van, talán százszor is reá néz szüleire beszédes kis szemével, hogy megkérdezze tőlük az érthetetlen dolgot, de nem mer hozzájuk közeledni, nincs hozzá elég bátorsága. Már most mi következik? Megkérdezi az idősebb fiútól, ki tudatlansága miatt előbb kineveti, azután pedig a legválogatatlanabb kifejezésekkel megmagyarázza neki az érthetetlen szót, mi alatt egy tiszta, ártatlan lélekben a kártékony magot elhintette. Ismerve azon körülményt, hogy köznépünk az egymással való érintkezésben a kifejezéseket éppen nem válogatja meg, könnyű elgondolnunk, hogy ennek a gyermek jövőjére nézve milyen szomorú következményei lehetnek.

Míg a gyermekek játszanak, addig a szülők is szomszédolnak.

Itt miről folya a tere-fere másról, minthogy ez ilyen, az olyan stb. A hallottakat otthon, a gyermekek jelenlétében még egyszer le kell tárgyalni. Ilyenkor aztán olyan épületes dolgokat hall a gyermek, hogy azok után egészen felesleges neki arról beszélni, mintha testvérkéje a szomszédék uborkafájáról pottyant volna le, őt pedig a gólya hozta volna. A régi öregek sokkal szigorúbbak voltak e téren, mert tőlük gyermekeik ilyesmit nem hallottak.

A hét vármegyére szóló disznótorok, lakodalmak már csak egy-két napig tartanak. Ezeken igen sok gyermek vesz részt. Valami szép dolgokat itt sem látnak, mert a sok boros ember bizony nem tesz lakatot a szájára, hanem tudálékosságának, érzélgésének szabad folyást enged. A régi jó tollfosztások, kukorica, szüretbálak, helyét a dugott bálak, az u. n. „csutrik“ foglalták el, amelyek különösen bőjt idején virágoznak. Ezekben a dugott bálakban a 7—8 éves iskolásgyermektől felfelé minden korabeli és nembeli fiatal megfordul. Szól a tambura vagy cimbalom kegyetlenül. Ötven-hatvan gyermek, leány, ember szorong oly szűk szobában, amelynek a levegője tíz embernek is kevés volna. Rendesen a szegényebb emberek tartják az ilyen bálakat. Minden vendég fizet a házigazdának 6—10 fillér „mészpénz“-t és 10—20 fillér hangász-pénzt. Hogy a bál minél jobban sikerüljön, szabad bemenet van mindenkinek. A legpiszkosabb, a legzüllöttebb fiatalok rendesen itt élék világukat, mert tisztességes helyen nem jelenhetnek meg. Mit csinál a szülő, amíg gyermeke az erkölcstelen, bűzös levegőt szívja magába és ezáltal megakadályozza testi szervezetének fejlődését, életműködését? Vagy együtt mulat gyermekével vagy pedig otthon nyugodtan alszik és azt sem tudja, hogy drága csemetéje mikor ért haza.

Szomorú tényként kell megállapítanom, hogy az alkoholizmus erősen terjed a tanyán. Olyan gyermek egyáltalában nincs, aki még nem ivott volna bort. Érdekes jelenség, a mikor a kisunoka nagyszüleiével parolázik. Otthon egész héten nyaggatják szegénykét a szülei, míg a parolázás alkalmával elmondandó versikét meg nem tanulja. Ez a vers négy kis rövid sorból áll, de annak tudása a két-három éves csöppségnek tengernyi tudomány. Látogatás alkalmával megáll a csupa kendőből álló unoka a nagyapa előtt és kezét megfogva mondja:

„Áldás, békesség,
Buzakenyér egészség,
Száz forint a zsebbe,
Soha ki ne fogyjon belőle“.

Azután nagyot csap a kérges tenyérbe és a kézfejet megcsókolja. Mi legyen a jutalom más, mint fényes krajcár, minek a gyermek szerfölött örül, de még ráadásul egy pohár bor is dukál. Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy a szeptemberi beiratások alkalmával az ujoncok 15—20%-a rendkívül fejletlen, gyenge gyermek. A tél folyamán hét iskolánál kérdést intéztünk a tanulókhoz, hogy ittak-e már szeszes italt. A 204 gyermek közül 195 (95%) ivott bort, 110 ivott sört (53%) és 172 ivott pálinkát (84%). Ezek az adatok azonban nem megbízhatók, mert bort minden gyermek ivott, de a kérdőíven nem vallotta meg. A sör és pálinka ivás a szegényebb néposztálynál pusztit, ami kitünik abból is, hogy a királyhalmi iskolánál, melynek körzetében csupa vagyonos, felvilágosodott emberek laknak, a tanulók 15%-a ivott csak sört és 30%-a pálinkát. Egészen más az eredmény az irodai iskolánál, melynek körzetében szegény emberek laknak. Itt a tanulók 58%-a ivott sört és 87%-a ivott pálinkát. Hasonló észleletünk van a dobóerdei, kis-sori és kőröséri iskolák tanulóiról is, akik legnagyobb részt szegény sorsban élő szülők gyermekei. Nagyon természetes, hogy ezekből az adatokból az alkohol romboló hatását még nem állapíthatjuk meg. Arról tiszta képet csak későbbi vizsgálódásunk eredménye után alkothatunk. Azt azonban a saját és mások tapasztalatából mondhatom, hogy a fentebb közölt százalékok a rendes alkohol fogyasztók számáról csaknem tiszta képet tárnak elénk.

A legtöbb ember, aki iszik, rendesen kötekedő, veszekedő is. Akárhányszor előfordul, hogy az apa kissé pityókos állapotba kerül nemcsak családi összejövetelek alkalmával, amikor a házigazdának jó példával kell előljárni, hanem megesik az máskor is, de különös ősszel, amikor a borok fornak. Ilyenkor jó barát is több kerülközik, mint rendes körülmények között. Addig kostólgatják a bort, míg jól felöntenek a garatra. Az asszony részéről a szemrehányás szinte elmaradhatatlan. Szó-szót követ és egész kis parázs verekedés kerekedik, minek eredményeképen az asszony kontya lekerül a fejről, az ember arcán pedig kisebb nagyobb karcolások láthatók. Első vérre véget ér a küzdelem, mely ha tréfából menne, hát elég komikus volna, de komolyan tettlegességre kerülni a gyermekek jelenlétében bizony, bizony nagyon szomorú dolog. Ilyen példaadás mellett nagyon sok szülőnek öregségére alig akad betevő falatja, mert gyermekeik nem becsülik meg őket, más pedig nincs, aki a lepergő könnyeket felszárítaná. Miklós Sándor kartársam az iránt is kérdést intézett a tanulóihoz, hogy szoktak-e a szüleik perlekedni,

veszekedni 59 tanuló közül 23 vallotta meg (38°/_o), ami teljes lehetlenség, mert nincsen olyan házastárs egy sem, akik között néha-néha ne fordulna elő valami nézet eltérés. Ez a tanyán épen úgy megvan, mint máshol és tudva azt, hogy az egyszerű emberek nem igen szoktak elbujni, mikor veszekednek, hát egész bizonyossággal megállapíthatjuk, hogy nem 38°/_o a verekedő szülők száma. Mindenesetre azonban szép jelenség a gyermekek részéről, hogy szüleik rossz tulajdonságát nem árulják el. Kísérletet tettünk arra nézve is, hogy megtudjuk, melyik gyermeknek részeges az apja. A kérdés ez volt: „Láttál-e már részeg embert?” Fáradozásunknak nem volt meg a kellő eredménye, mert a gyermekek legnagyobb része nem vallotta meg, hogy látta az apját részegen. Az egyik iskolánál pl. 59 tanuló közül 14 felelt igennel, ami 23°/_o. Ez volt a legnagyobb eredményünk. Ez megint a mellett bizonyít, hogy a tanyai gyermekek szeretik szüleiket, ragaszkodnak hozzájuk, csak rossz nevelésben részesülnek, rossz a példaadás, ami később a szülők iránt való tiszteletlenségre vezet.

Rossz szokása a tanyai népnek, hogy ha valahogyan összetákol két szobát, akkor az egyiket már tiszta szobának használja, mely csak vendégeskedések alkalmával szabadul fel. Míg máskor az ünneplő ruhák, ágycélék, jobb butor darabok elhelyezésére szolgál. Tekintettel arra, hogy a szobák igen kis méretűek, könnyű elgondolni, hogy milyen lehet télen a levegő egy 5—6 m. hosszú, 3—4 m. széles és 2—3 m. magas kis helyiségben, hol igen sokszor 7—8-an is alszanak. Sok helyen még takaréktűzhelyet is állítanak a búbos kemence mellé s míg az ebéd elkészül, addig a szoba is fölmelegszik. Hat iskolánál 185 gyermeket kérdeztünk meg arra nézve, hogy hányan alszanak egy szobában és hány szobájuk van. 111 helyen 5—10-en alszanak egy szobában (60°/_o), noha pedig 185 közül 106-nak a szülei (57°/_o) 2—3 szobával rendelkeznek. Gondoljunk már most arra is, hogy a pityókás apa is abban a szobában alszik, ahol serdülő, eladó sorban levő lányai és különböző korú és fejlettségű fiúgyermekai. Ennek a jelentőségével, azt hiszem, bővebb kommentár nélkül is mindannyian tisztába lehetünk. Különböben ide vezethető vissza az is, hogy bár kitünő levegő van a tanyán, de azért igen sokan halnak el tüdővészben. Jó részben a zsufolt lakásoknak és az egyre jobban terjedő alkohol fogyasztásnak az eredménye az a sok kis sir, mely a központi temetőben egymást éri.

A szülők dicséretes buzgalommal küldik gyermekeiket ugyan

az iskolába, de emellett további nevelésükre vajmi kevés gondot fordítanak. Olyan szülő, aki gyermekét azért hozná be Szegedre, hogy megmutogassa neki a város nevezetességeit, fontosabb hivatalait, alig akad. 204 megvizsgált gyermek közül csak 128 volt Szegeden, tehát 38%, 10–15 éves gyermek még nem látta szülő városát. Meg kell jegyezni azonban, hogy a 128 tanulónak nagy részét csak azért hozták be a szülők Szegedre, hogy a kocsit addig őrizték, amíg apjuk, anyjuk az árulni valóját eladja és bevásárlásait elvégzi. Különbözik a szóban lévő gyermekek tanítói évenként tanulmányi kirándulásokat is szerveznek Szegedre. Annál szomorúbb tehát az eredmény, de szomorú az eredmény azért is, hogy ma, amikor mindenki előre törtet, mindenki tudni, teremteni, alkotni akar, mégis van olyan színmagyar lakta vidék, melyen a gyermekek úgy nőnek fel, mint az útszéli bogáncs, amellyel senki sem törődik, de azért az mindenkinek útjában van. Hátha még azt is veszem, hogy a tanulók 12%-a templomba se volt. Pedig arra a kész erkölcsi alapra, melyet a vallás nyújt, feltétlen szükségünk van, mert a „vallási eszmék és felbuzdulások egész tömegét adják azon energiáknak, melyek elemi erővel ejtik hatalmukba gondolat-, érzés- és akarat világunkat“. (Kemény Ferenc).

Vizsgálódásom tárgyát képezte annak a kikutatása is, hogy vajjon mik szeretnének lenni ezek a tanyai gyermekek, amikor megnőnek. Iskolák szerint annyira eltérők a feleletek, hogy szükségesnek vélem három iskolánál szerzett adataimat elmondani:

Alsóközponton, amely egész kis falu, már nem ragaszkodnak a gyermekek annyira a földhöz, mint Nagyistvánban és Királyhalmán. Alsóközponton pl. 29 fiú közül 9 földmives (37%), 13 iparos (44%) és 4 hivatalnok szeretne lenni (13%). Ennek a magyarázata pedig abban rejlik, hogy napról-napra maguk előtt látnak egyes iparosokat. Úgy gondolkodnak itt a gyermekek, hogy könnyebb volna nyáron vajaskiflit sütögetni vagy éppen cipőt foltozni a hűvös műhelyben, mint a nagy forróságban a tarlón pulykák és libák után futkosni. Ha beadnák őket valamelyik iparoshoz, pár nap múlva talán mind megszökne. Három éve annak, amikor egyszerre négy tanulóm is nekivágott az iparos pályának, de bizony közülök három mielőbb kerekelt oldott. A nagyistváni iskola 19 tanulója közül már 11 földmives (57%), 5 iparos (26%) és 2 hivatalnok szeretne lenni (10%). A királyhalmi iskola 16 ismétlő iskolás tanulója közül meg 15 szeretne földmives lenni (93%) és csupán egynek volna kedve az iparossághoz. A leányoknak 74–85% a varrónői pályát választ.

totta. A legérdekesebb az egészben az, hogy egyetlen gyermek sem szeretne kereskedő lenni, ami feltűnően igazolja azt a régóta hangoztatott közvéleményt, hogy a magyar ember nem kereskedőnek született. Megvallom őszintén, hogy azért voltam kíváncsi erre, mert szerettem volna tudni, hogy az a gyermek, aki előtt még az élet ismeretlen fogalom, vajjon ragaszkodik-e a földhöz, az ősi röghöz; ragaszkodik-e ahhoz a hajlékhoz, melyben bölcsője ringott. Hála a magyarok Istenének, feltevésemben nem csalódtam.

Végül csak arról akarok beszámolni, hogy az apró tanyai magyarok a dohányzást is kultiválják. Kezdetben, ha nem jut is dohányra egy pár garas, a megszáritott cékla-, és tányérca levél is jó szolgálatot tesz. Kezdetnek ez is elég jó. 64 tanuló közül 39 már dohányzott (60°/_o) és ezek közül 17-nek a szülei megengedik (43°/_o).

Ami magát a tanyai gyermeket illeti, az józan, természetes ésszel bőven meg van áldva. Valótlant mond az, aki butának, számárnak tartja őket. Igaz, hogy egy kicsit vadak, de én Istenem, hát a puszták vad-virágai ők, akiket reggel a fecskék csicsergése kelt fel, este pedig a tücsök muzsikája és a szellő siró nótája altat el. Oly szívesen tanulnak, oly szívesen járnak iskolába, hogy öröm velük foglalkozni. Csak egy baj van, hogy a lelki tisztaságukat kevés ideig őrzik meg, mert a rossz játszótársak, a szülői tapintatlanság, rossz példaadás, zsúfolt, egészségtelen lakások és a sok alkohol fogyasztás mind, de mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a tanyai iskolák csak lassan fejthetnek ki maradandóbb tevékenységet. Egyes helyeken már oly buzgalommal látogatják a felnőttek részére rendezett előadásokat, hogy szinte öröm nézni az őszbe csavarodott öregeket, amint csendesen meghuzodnak a szűk iskola padok között. Hátha még az ilyen előadásokon a tanítón kívül mások is részt vennének és oktatnák, tanítanák a népet, szeretetteljesen foglalkoznának vele, mennyire más képet mutatna a tanya 15—20 év múlva. Ide benn a városban pedig 80—100 magyar gazda gyermeke részére internátust kellene felállítani, hogy minden gyermek, akinek szülei szükséges anyagiakkal rendelkeznek, végezze el a középiskola 4 osztályát s aztán térjen vissza az eke szarvához. Az igen tehetségesekkel pedig végeztessük el a felsőbb iskolákat is, hadd legyen egy pár olyan közhivatalnokunk is, aki közvetlenül ismeri a gazdaközönség örömét, keserűségét.

De tovább megyek. Mit érhetnénk el a szülői értekezletekkel, a jó sajtó közleményekkel, olcsó, de jó olvasni való könyvekkel,

azt csak az Isten tudná megmondani. Arról nem is beszélek, hogy minden gyermeknek ismernie kellene szülővárosának főbb nevezetéseit, na meg aztán intéző köreinknek is ismerniök kellene a tanyát. Ha úgy foglalkoztak volna a néppel ezelőtt legalább husz évvel, mint ahogyan mostan kezdenek foglalkozni, régen nem csufolnák már Szegedet parasztvárosnak. Nemzeti érdekek kívánják azt, hogy a tanyai népet fölkaroljuk és ami kis társaságunk jó példával jár elől, amikor módot nyújt arra, hogy ennek a városnak nagyra-becsült, művelt közönsége közelebről is megismerkedjék a tanyai néppel. Kövessék a más irányú egyletek, körök is a jó példát. Ne a dinom-dánom hozzon össze mindig bennünket, hiszen arra is van idő, hanem néha-néha emelkedjünk emberi rendeltetésünk magaslátára is, mely nem a vagyon gyűjtésből, hír, dicsőség hajszolásából áll, hanem a tudatlanok tanításából, az igazi felebaráti szeretet gyakorlásából. Ne engedjük az uralkodó fajt gyengülni. A folytonos birtok felaprozódás és szerencsétlen birtok politika folytán anyagi téren úgyis rosszabb és rosszabb szorul. Ismétlem, ne engedjük véreink pusztulását, hiszen láthatjuk, előttünk van, hogy mit csinálnak ami svábjaink, szerbeink, hát éppen csak a színmagyar nép van arra kárhozható, hogy örökké tudatlan maradjon? Nem, ennek nagyra-becsült közönség, nem szabad megtörténni, a magyar szónak, a magyar érzésnek a szép magyar rónán még igen sokáig uralkodnia kell, de magyar zászlónak kell lengeni a hazánkat övező hegykoszorúk tetején mindenütt, mert „megbűnhötte már e nép a mulat s jövődöt”. Ne hagyjuk magára a népet, mert láttuk, hogy magára hagyatva mily rossz irányban halad.

Gondoljunk arra, hogy törekvésünk központja mindig a gyermek, mely az ország jövője és a magyar faj fenmaradásának a biztosítója. Végtelenül hálás vagyok azért, mert nekem a mai napon alkalom adatott arra, hogy a tanyai gyermek környezetét, családi nevelését bemutatthattam. Nem akartam ezuttal a nagyra-becsült közönség szives türelmét száraz adatokkal, neveléstani munkákból vett idézetek felsorolására igénybe venni, csak az én apró kis szöszke, tanyai tanítványaim nevelésével kívántam foglalkozni, minden póz vagy nagyítás, esetleg kicsinyítés nélkül. Az iskolai oktatásnál szerzett tapasztalataimról, valamint a tanyai gyermekek különös lelki tulajdonságairól szóló értekezésemet talán majd más alkalommal leszek bátor megtartani. Addig is szives jóindulatukba ajánlom az apró, kis tanyai magyarokat.

A

PEDAGÓGIAI TÖREKVÉSEK.

Hogyan neveljük hangszerveinket az egészségnek megfelelő és fonetikailag helyes beszédre?

Irta s a Magyar Gyermektanulmányi Társaság budapesti pedagógiai szakosztályának 1913. novemberben tartott ülésén fölolvasta **Guist Elza**, szászvárosi óvónő. Közlése az aktuális közlemények fölhalmozódása és helyszüke miatt késett.

Ha szíves figyelmükkel és türelmükkel élni óhajtók, úgy ezt csakis Engel drezdai tanár áldásos hangképző tana iránt való lelkesedésből és meggyőződésből teszem. Minthogy e módszer hazánkban még egyáltalán nem ismeretes, céломul tűztem ki, hogy ismeretése és terjesztése érdekében dolgozzam.

Már évek óta foglalkoztat a kérdés: nem beszélhetne-e az ember húzamosan anélkül, hogy kifáradna és egészségének ártana vele? E kérdés közlőről érintett, mert mint óvónő hivatásom teljesítése közben gyakran szenvedtem hangbeli kifáradásban, néha rekedtségben is. Tanítóknál s tanítónőknél is jelentkeztek e tünetek, gyakran torokfájás és gégehurut kíséretében. E bajokat az orvosi kezelés ugyan ideiglenesen megszüntette, de azok az állandó beszéd következtében mindig kiújultak. Megkíséréltem a hangadás és légzés technikájának irodalmi útján behatolni e fontos kérdésbe, azonban be kellett látnom, hogy nem minden elmélet vihető át sikeresen a gyakorlatba. Sikerült végre a kultuszminiszteriumtól egy évi szabadságot kapnom, hogy a hangképzés terén gyakorlati tapasztalatokat gyűjthessek. Sok tudakozódás és próbálgatás után eljutottam Drezdába, Engel tanárhoz, a hangképzés mesteréhez, kinek rendszere minden várakozásomat felülmulata. Ezen orvos-tanító, kihez minden tanítványa hálával és nagyrabecsüléssel ragaszkodik, '30 éve működik e téren és sok száz embernek adta vissza egészségét és élete

boldogságát avval, hogy helyes beszédre oktatta őket. Tanítványai közt vannak papok, tanítók, jogászok, katonatisztek, színészek és sok orvos is. Képviseleve van tehát a legkülönbözőbb hivatások számos fajtája, melyek teljesítéséhez jó, egészséges hang szükséges.

A következőkben megkísérlem a hangképzés alapvonásairól, szociális fontosságáról s áldásairól beszélni.

Először is pillantsunk vissza az emberi hang és beszéd keletkezési módjára. Külső megnyilvánulásában a beszéd, a lélegző, a hangadó és a tagoló izmok összműködéséből ered. Gerber tanár ezen izomkészülékek szerkezetét és működését zenei hangszerhez hasonlítja, amely hangszernél a hang egy bizonyos rugalmas test és a levegő rezgéseinek kombinációjából ered. Ilyen hangszer minden nyelvsíp, pld. a klarinet és a fagott. Ezen hangszernek először is fujtatójuk van, mely a nyelvet és a levegőt rezgésbe hozza; továbbá sipcsővük, amely a léghullámokat összegyűjti, alakítja és a nyelv felé vezeti; rezonáló-szekrényük, melyben azon bizonyos lemez van felfüggesztve, melynek nagysága, alakja és sajátos hangja adja meg egyszersmind a hangszer hangját is, és végre van egy toldalék-csővük, melynek felhangjai főleg a hangszer hangszínezetét határozzák meg.

Az emberi hangszervben mindeme segédkészülék bámulatra méltó kivitelben áll rendelkezésünkre. A tüdő nagyszerű fujtató. A tüdőből a bronchiák, vagyis apró csövek egész rendszere indul ki, s ezeknek egyesülése a lélegzőcsövet alkotja. Ez megfelel az említett hangszer sipcsővének. Felül, szorosan a nyelv alatt, a lélegzőcső kitérül fedővel ellátott rezonáló-szekrényre, ez a gégefő, mely a hangszalagokat, vagyis a rezgő lemezeket tartalmazza. A toldalék-csővet végre ami hangkészülékünkben a garat-, száj- és orrüreg alkotják. Figyeljük meg röviden ez egyes szervek működését.

Köztudomású, hogy a tüdő hatalmas munkát végez, mind az élet fenntartása, mind a hangképzés körül. Ennek felületes képét nyújtják a következő számok, melyeket a drezdai egészségügyi kiállításán jegyeztem fel. A felnőtt ember, ha nyugszik, átlag 18-szor lélegzik percenként, 25-ször, ha mérsékelten dolgozik, 60-szor, ha erősen dolgozik, 40-szer, ha a tüdeje beteg, például tüdőgyulladás-kor. Az egyszerű, mély lélegzetvétellel beszívott levegőmennyiség a 3 éves gyermeknél egy fél liter, férfikorig 2300 köbcentiméterre növekszik, de gyakorlat által 4200 kcm-ig felvihető. A nőnek egy mély lélegzetvételnél legalább 2200 kcm levegőt kell magába szívnia, belélegző képességének határa 3400 kcm. Kimutatták, hogy észszerű

légzési tornagyakorlatokkal a lélegzőképesség egy éven belül 1000 kcm-ről 3388—3800 kcm-re növekedett; úszással 1000 kcm-ről 3833, sőt 4000-en felül is. A „spirometer“ nevű készülékkel a lélegző képességet pontosan meghatározhatjuk. Ilyen készülék az egészségügyi kiállításon a közönség rendelkezésére állott és sokan használták. Egyszer tanúja voltam, hogy 20 ember közül csak egy asszony és három férfi haladta meg az előírt minimális levegőbefogadást, a többi el sem érte. Egy nő, ki fűzővel „divatos alakba“ szorította testét, nem volt képes fél liter levegőnél többet belélegzeni. Ez természetes, ha meggondoljuk, hogy a tüdő épp oly módon telik meg levegővel, mint a szivattyú vízzel, azaz légüres térnek kell képződnie. A szivattyúban ezt a légüres tért a dugattyú felhúzása támasztja, lélegzetvételnél pedig erélyes izommunka, melynek feladata a mellkast részben vagy egészen kitágítani. A fűző lehetetlenné teszi a legcélyszerűbb lélegzőmódok kifejtését.

Ugyanis a lélegzésnek három módját különböztetjük meg: A kulcsont vagy magas lélegzést, amelynél az altest lapos, a belek, a rekeszizom felé nyomatnak, a vállak felemeltetnek. Ez a legkárosabb, sajnos legelterjedtebb módja a mély lélegzetvételnek, mert dacára kifejtendő nagy erőlködésünknek, a lapockák és kulcsontok a mellkast csak kevéssé engedik tágulni, s így kevés levegő jut a tüdőbe. A másik módja a borda lélegzés, melynél a mellüreg az által tágítjuk ki jelentékenyen, hogy a bordákat oldalt széjjel nyomjuk és a mellcsonttal fölemeljük. A lélegzés harmadik módja a rekeszizom összehúzásából ered. Ez a hártyszerű izom a törzset két részre azaz mell- és hasüregre osztja, egyúttal a tüdőknek alapzatául szolgál. Nyugalomban a rekeszizom domborúan felfelé boltozódik: körülbelül felfordított üvegharang alakja van. Összehúzódáskor lefelé homorul, ezzel kitágítja a mellüregét, s lehetővé teszi, hogy levegő jusson a tüdőbe. Ez a rekeszizom-, vagy haslélegzés jelensége; utóbbi elnevezés onnan származik, hogy e lélegzési módnál a hasfal kidomborodik. Bebizonyították, hogy a rekeszizom lélegzésnél a tüdők egészen a hegyükig megtelnek levegővel, ellenben a borda lélegzéssel nagyobb mennyiségű levegőt birunk beszívni.

Vajjon most már a lélegzésnek melyik módja az, amely a beszéd és éneklés szempontjából legalkalmasabb? E kérdés sok vita tárgya volt, míg végre a tudomány megállapította, hogy legelőnyösebb a rekeszizom- és bordalélegzésből kombinált mód, melyben azonban a rekeszizom lélegzés nagyobb szerepet játszik, s melylyel legkisebb

megerőltetéssel leggyorsabban, s legtökéletesebben lehet a tüdőt levegővel megtölteni.

A kilélegzés folyamata épen olyan fontos, mint a belélegzése, mert a tüdőből kiáradó levegőből a hangszalagokra fúvunk, melyek így rezegni kezdenek, s létrehozzák a hangot: E fúvóáramlat szabályozásától függ többek között a hangszalagok rugalmassága. Az áramlatnak nem szabad a hangszalagokat robbanásszerűen megnyitnia, minek technikai elnevezése „coup de glotte“, hanem lassankint kell megnyilniok. A „coup de glotte“ a hangszalagizomzatnak gyakran előforduló túlerőltetése, s nagy erőpazarlás, mely először is magán a hangszalagizomzaton boszulja meg magát, ennek hamaros elfáradása által, mit hanggyengeségnek (phonasthenia) szoktak nevezni. A hanggyengeség már gyakran okozott súlyos szervi elváltozásokat, melyek az egészséget jelentékenyen veszélyeztették. E kis kitérés után térjünk vissza a lélegzés témájára.

Az egész kiáradó levegőt fel kell a hangképzésre használnunk, nem szabad levegőt pazarolni, még pedig lehetőleg sokáig kell egy lélegzetvétellel kijönnünk; így alapos a kilélegzés és előmozdítja a tüdőben a gázkicserélődést, amennyiben lehetővé teszi annak oxigénnel való gyors és tökéletes telítését. Természetesen, mindent el kell követnünk, hogy az iskolai helyiségekben is jó levegőben beszélhessünk, mert tudjuk, hogy az ember percenként 550 cm³ oxigént használ el. Helytelen kilélegzés okozza az úgynevezett „békahasat“ is, mely a testnek a mellcsont alatti csunya megvastagodása: vastag gyomor. A testnek ez eltorzítását elkerüljük, ha a beszéléskor és énekléskor a mellcsontot magasra emeljük; természetesen kellő gyakorlattal vissza kell adni mozgékonyágát, mely a legtöbb embernél veszendőbe ment. Ha a mellcsont magasán áll, a hang rezonanciája is erősebb, s a lapos, beesett mellkas is elkerülhető.

A levegő tehát hangszervünk fujtatójából, a tüdőből, a lélegzőcsövön keresztül a gégébe száll föl, a hangszalagokat megrezegteti, és hangzó légoszlopként a szájüregbe lép, ahol beszéddé alakítjuk. A beszéd tehát tulajdonképp a szájüregben történő folyamat, melyhez a gége szolgáltatja a hangot. Tudjuk, hogy a hang szabályos levegőrezgésekből ered, ilyen hangok pld. a magánhangzók. Ha a rezgések szabálytalanok, zörejek támadnak, ezek a mássalhangzók. A hang magassága a rezgések számától függ. Ha a hegedűn, zongorán vagy énekben a középső c² hangzik, akkor egy másodperc alatt 512 rezgésnek kell történnie. Ha a hang magasabb lesz, a rezgések száma is növekszik; minden felfelé következő oktáv az

előbbi rezgés számának kétszerese. A hegedű hangjának magasságát különbözőképen megfeszített vékonyabb vagy vastagabb húrokkal, s ezeknek megrövidítésével vagy hosszabbításával érjük el. A fúvólánál a rezgő légoszlopot újjaink segélyével rövidítjük vagy hosszabbítjuk. A beszédnél mindeme ténykedést hangszalagaink teljesítik; hangkészülékünk eme gyenge húrjai, melyek a legegyszerűbb eszközökkel oly fényes eredményeket képesek felmutatni, hogy csodálattal tekintünk a gége bámulatos szerkezetére.

Az elmondottakból következik, hogy a lélegzet a beszéd hajtó ereje. Kell tehát, hogy lélegzetünk fölött teljesen uralkodjunk, mert csak ez esetben irányíthatjuk úgy, hogy hangszerveinknek ne ártunk. Meg kell tanulnunk továbbá, hogy beszéd közben főleg az orron keresztül vegyünk lélegzetet; mert ily módon a levegő megtisztul, minden piszok az orr belső szűrőzetéhez tapad, a levegő átnedvesedik, s 6-ról 30 fokra melegszik. Mellesleg megjegyezve, jó levegőn való mély és helyes lélegzetvétel mind a tüdők erősítésére, mint a vér és az egész test egészségére nézve rendkívülien fontos.

Most pedig vizsgáljuk, mi történik a levegőáramlattal, midőn hangzó légoszlopként a gégeből a nyelvgyök mögötti üregbe lép. A gége felett lévő nyelvgyök rendszeren útját állja a légoszlopnak vagy hanghullámoknak, mert az emberek nem tudják nyelvüket úgy tartani, hogy a hanghullámoknak szabad legyen az útjuk. A nyelv gyakran megszükiti a torok hátsó részét, mert az emberek a magánhangzókat többnyire úgy ejtik ki, hogy a nyelvet visszahúzzák, az „o“ és „u“ kiejtésénél a nyelv sündisznó módjára összezsugorodik. Így a nyelv, mint akadály a levegő torlódását okozza s a hanghullámok nagy része beleütkezik. A visszalökött hanghullámok izgatják a lágy szájpad érzékeny nyakhártyáit és a hangszalagokat. Ezt elkerülendő, Engel tanár a magánhangzóképzésnél a nyelv hegyét az alsó metszőfogak felső széléhez fekteti, így a toroküreg hátul kitágul s a légáramlat akadálytalanul juthat az elülső szájüregbe. Igen fontos a hangcsengésére s teljességére az, hogy hogyan vezetjük a kilélegzett légáramlatot a szájon keresztül, mely folyamat szabályozza a hang rezonanciáját. Ez tudniillik attól függ, hogy a nyelvet, fogakat, pofát és ajkakát oly helyzetbe kell hozni, hogy a légáramlat akadálytalanul ütközzék a hangzópontra, vagyis a felső ínyboltozatába, szorosán a metszőfogak mögött, honnan tisztán és tökéletesen hangzik kifelé. A nyelv nehezen engedelmeskedik akaratunknak, sok gyakorlatot kell végeznünk, míg e makrancos izom

felett urrá leszünk. Majdnem hihetetlen, mily erélytelenül működik legtöbb embernél e simulékony beszédeszköz, pedig a beszéd szép és érthető képzése főleg a nyelv céltudatos, finom működésétől függ.

Az ajkak, mint hanghullámgyűjtők működésén is öntudatosan kell uralkodnunk, hogy helyesen tudjunk beszélni. Ha szélesre húzzuk őket, a hang laposan hangzik, a hanghullámok széleseké válnak s a közelben elszélesednek. Hogy teljes messzeható hangot eredményezzünk, az ajkak kerekítése s előretolása szükséges; a fogakat eléggé szét kell nyitni, csak az „s” hangnál szabad egészen összecukódniok.

Engel rendszerének egyik főelve: minden hangot tudatosan képezni, ezt úgy nevezi, hogy a beszéd gondolkozó írás, a nyelv, a fogak és ajkak segítségével.

A beszédhangok élettanára való kitérés tulságosan messze vezetne, de nem is volna értelme a hangképzés beható elméleti fejtegetésének, mert egy előadás keretében lehetetlen a hang használatára nézve gyakorlatilag értékesíthető tanácsokat adni. A kifogástalan higiénikus beszédmód elsajátításához a hangképzés tanítójának gondos gyakorlati útmutatása szükséges, vagyis személyes szemléltető oktatás.

Az elmondottakból következik, hogy a helyes hangképzés gyakorlása kifejleszti a tagoló szervek izomérzetét, még pedig oly alaposan, hogy a látás segélye nélkül is pontosan tudjuk mily helyzetben vannak nyelv, fogak, pofák és ajkak; ezzel megtanulunk nyelvélettanilag gondolkozni, ami az értelmes kiejtéshez feltétlenül szükséges. Schwidop dr. következőképp magyarázza a hangképzést: „A hangképzés a beszédnek praktikus gyakorlása az élettani és természettani kutatásokra alapított törvények szerint: az egyes beszédhangokhoz szükséges izommozgások gyakorlása, a hangok gondos képzése, élesebb és határozottabb tagolása és az összes beszéd-eszközökkel való takarékoskodás gyakorlása. A légáramlatnak, mint fontos tényezőnek helyesen s kellő tempóban való irányítása, megéröltetés és kifáradás nélkül, tehát anélkül, hogy a beszédszerveknek ártsunk; egyuttal a hang természetes, jó hangzásának különös ápolásával, úgy, hogy mindenről számot adunk magunknak és semmit se teszünk öntudatlanul!”

Schwidop dr. e magyarázata után az ő bírálatát idézem Engel hangképzéséről. Schwidop dr., ki orr- és torokspeciálista, ezeket írja:

„Igen tisztelt Engel tanár úr! Felszólításának, hogy az Ön hang- és beszédképző rendszerével elért sikerekről és tapasztalatokról

véleményt mondjak, nagyon szívesen teszek eleget, mert eme rendszer áldásait naponta érzem magamon. Az önnél nyert alapos képzés után képes vagyok órákhosszat beszélni, olvasni, előadni megerőltetés nélkül, nagy termekben több száz, sőt 2000 hallgatóból álló közönség előtt. Az ön rendszerének megtanulása és felhasználása súlyos torokhurutból gyógyított ki, melyet eddig semmivel sem lehetett megszüntetni és mely miatt legfeljebb 15 percig beszélhettem egyfolytában. Hangom azóta sokkal messzebbható, kitartóbb és jobbhangzású lett, egészséges, csengő organumom van, mellyel ismerősöknek és idegeneknek sok örömet okoztam. Betegeimnek sokszor teljesen tönkretett hangján többszörösen szereztem ugyanily kedvező tapasztalatokat. Gyakran hihetetlenül rövid idő alatt látják be a betegek, hogy sokkal kevesebb erő és hangkifejtéssel, lényegesen jobbhangzású és messzebbható hangot képesek kihozni, állandóan rekedt és érdes hangok jóhangzásúakká és erőteljessékké váltak, feltevé, hogy nem szervi hibákról, bénulásról, kelevényről stb.-ről volt szó. A legértékesebb reám nézve, hogy rendszerét nem csak birom, hanem tanítani is tudom; ezért sok beteget meggyógyítok, aki különben évenként heteket töltene fürdőn és végre mégis le kellene mondania hivatásáról. Még ama reményemet fejezem ki, hogy az igazságnak megfelelő fejtegetéseim segítenek majd az ön tanának útját egyengetésében“.

Olvashatunk számtalan hasonló bírálatot, amelyet előkelő orvosok, tanárok és különböző iskolai igazgatók Engel tanár kitünő módszeréről irtak. Nem csodálkozhatunk azon, hogy Engel tanár, ki tanítványainál annyi fényes gyógyeredményt ért el, teljes meggyőződéssel követeli: be kellene vezetni a hangképzést az összes iskolákba. Sajnos, az ősz tanító még messze van céljától. A hangképző oktatás több tanítóképzőbe, a szászországi Marienberg egy katonaiskolájába és sok elemi iskolába van Németországban bevezetve. Mindezen intézetekben jó eredményekkel jár az oktatás, miről részben személyesen győződhettem meg. Megemlítenő, hogy Engel tanítványai Norvégiában, Svédországban és Dániában sok iskolákba bevezették a hangképző oktatást.

A szászországi kultuszminisztérium és az országos orvoskollégium szintén jóindulattal viseltetik ez ügy iránt. Beteg hangú tanítókat utalnak Engel tanárhoz oktatás céljából s összes költségeiket az állam fedezi. 1911. május havában 5 ilyen tanító részesült oktatásban. Hébe-hóba jelen lehettem az oktatáson s végtelen örömmel láttam, mint váltak a beteg hangok napról-napra jobbakká,

csengőbbekké, mint szüntek a fájdalom s vidám hangulat lépett a kétségbeesés helyébe, mely a szegény embereket hónapokig tartó, eredménytelen gyógykezelés után elfogta. Tehát az állam fizet beteg tanítókért, hogy újra egészségesekké és munkaképesekké váljanak.

Általában többnyire beteg hangú emberek veszik igénybe Engel tanár oktatását, kik sok kúra után kénytelenek ez utolsó mentéshez folyamodni. Ez szinte hihetetlennek látszik, ha meggondoljuk, hogy már Hippokrates „*a betegség keletkezésének meggátlását*“ tartotta az orvosi tudomány legfontosabb feladatának. „*A betegség keletkezésének meggátlása*“. E nagy szociális eszme a modern higiénának alapelve. Ez az eszme az utolsó másfél században oly hatalmasra növekedett, hogy 1912-ben a drezdai korszakalkotó egészségügyi kiállítást hozta létre. E kiállítás látogatója élénk tudatára ébredhetett a higiéné fontosságának és jelentőségének. Láttuk, hogy az „emberszeretet“ e tudománya áldást akar hozni az emberiségnek; amit jónak és gyógyhatásúnak felismert, mindjárt tette öhajjja váltani. Az „ipari betegségek“ osztályán pl. ama megbetegedések voltak kiállítva, melyek az egyes hivatások teljesítése közben keletkeznek. Látható volt az ólom- és higanymérgezés következménye, a bányákban lévő gázok és romlott levegő káros hatása stb. Megmutatták egyuttal, minő védőkészülékeket talál fel a tudomány eme betegségek meggátlására. Az állam, társulatok és magánemberek kötelesek e védőkészülékeket a munkásoknál alkalmazni, mí szociális érzelmünket nagy meglepéssel tölti el.

Hogy áll a tanítói hivatás okozta betegségek ügye, azaz a funkcionális hanggyengeségé, melyben papok, katonatisztek és egyéb hivatásos szónokok is szenvednek? Aki a hanggyengeség különböző nyilvánulásai, keletkezése és diagnózisa, kezelése és gyógyítása iránt érdeklődik, következő műben talál reá vonatkozó adatokat: „*Flatan, Th. S., Dr. med., Die funktionelle Stimmchwäche [Phonasthenie] der Sänger, Sprecher und Kommandorufner* (Az énekesek, szónokok, vezénylő funkcionális egyének hanggyengesége) Charlottenburg, G. Bürkner“.

E betegség keletkezését és gyógyítását az egészségügyi kiállításon sem állam, sem iskolai hatóság nem mutatta be. Egy magánember, Seidel dr. a lipcsei theologiai fakultás magántanára, „az iskolai higiénai“ osztályán kiállított néhány idevonatkozó preparátumot és képet, mellettük írásként voltak, melyek Engel tanár hangképző tanárra vonatkoztak. Egy ember, aki állandóan e kiállítási tárgyak mellett állott, tudtára adta a közönségnek, hogy Seidel dr.

a theológiát tanuló fiatalembereket hangképző oktatásban részesíti. Az illető ember azt magyarázta nekem, hogy Seidel dr. a magánhangzó képzésnél a nyelvet a fogak felett kiölteti, ezáltal jól lehet beszélni, de csak egy—két óra hosszat, mert nagyon fárasztó. Nem tudom megítélni, mennyire helyes-e magyarázat, mert Seidel tanár hangképző tana teljesen ismeretlen előttem. De annyit tudok, hogy a szép és jó kiejtést ne csak ünnepnapon öltjük diszkontósként magunkra, hanem elválaszthatatlan bizalmas barátunk legyen; gyakoroljuk és ápoljuk egészségi, gyakorlati és esztetikai szempontból.

Vajjon kire hárul e szép és érdemes feladat? A családra, óvodára és az iskolára. Az anya adjon érthető és szép beszédjével jó példát gyermekének s ügyeljen az első hangtól kezdve beszédmódjára. Minden anyának és nevelőnek útmutatóul ajánlom: *Gutzman, Dr. H., Des Kindes Sprache und Sprachfehler* (A gyermek nyelve és beszédhibái), Leipzig, J. J. Weber című művét, mely értékes felvilágosítást és serkentést nyújt. Gutzmann dr. az óvónőnek is ad útbaigazítást a nyelv egészségi ápolására nézve. Ugymint a tanítónak, neki is mindenekelőtt a saját tisztán hangzó hangképzésére kell ügyelnie, mert mi sem hat erősebben a gyermeklélekre, mint a példa.

Az egészséges szép beszéd kifejlesztésére irányuló főmunkát az iskolának kell végeznie. Ez persze csak úgy lehetséges, ha minden tanító és tanítónő már a képzőben külön oktatást nyer a természetani hangképzés elméletéből és gyakorlatából. Flatau dr., ki szintén Engel tanár tanítványa, valamint több más orr- és torokspeciálista ez oktatást higiénikus szempontból követeli, mint óvintézkedést a hanggyengeség ellen.

Már Pestalozzi és Diesterweg felismerték a teljes hangzású, érhetően tagolt nyelvezet nagy jelentőségét. Diesterweg a beszéd esztetikai képzésére is nagy gondot fordít, mit következőképpen fejez ki: „A valódi képzettség belülről ered és szükségszerűen nemesíti a hangot, de a külső kultúra is visszahat a belsőre. A nyelvképzés ennél fogva valódi szellemi torna“.

Minden tanítónak, minden hivatásos szónoknak ily kiképzésben kellene részesülnie, mert tudományos és gyakorlati bizonyítékaink vannak arra nézve, hogy sem a kellemetlenül csengő orgánum, sem a hanggyengeség, a belőle következő összes tünetekkel nem elkerülhetetlenek. Hisz a nyelv a tanítónak legnemesebb, legnélkülözhetetlenebb eszköze; ez a köntös, melyben gondolatait tanítványainak bemutatja.

Minden nevelő tudja, hogy nem mindegy, hogy kellemetlen esetleg beteg hangon adunk elő valamit tanítványainknak, vagy teljes hangzású szép organummal, mely a lelki érzéseket magaslaturon, s mélységükben visszatükrözheti.

A népiskolában van helyén az is, hogy a beszéd tekintetében fiziológiai alapon képzett tanító a gyermek némely nyelvhibáját jóvá tegye, még pedig az olvasni tanítás legelején, úgy hogy a hangokat fiziológiai módon gyakoroltatja. Engel rendszerének lelkiismeretes alkalmazása az összes funkcionális nyelvzavarokat is megszünteti.

Ez a hangképző rendszer az akaraterőt és gondolkozóképességet is nagyszerűen fejleszti, mert erélyes és céltudatos izommunkán alapszik; ama tény pedig, hogy minden céltudatos izommunka fejleszti az agyat és idegeket, elvitázhatatlan fiziológiai fontossággal bír.

Az így elsajátított beszédmód különösen nemesítőleg hat a gyermekek énekére. Itt bizonyul be, hogy az ének alapja a jól kiképzett beszéd. Vajjon nem hatna-e a légzési és beszédturnának az iskolákba való bevezetése óvintézkedésként a tüdővész ellen is? ¹⁾ Ez feltehető, mert a tüdővészbacillusok ellen nem tudunk védekezni, de befészkelésük ellen igen, úgy hogy a tüdőket légzési tornával erősítjük és helyes lélegzéssel legvégső csúcukig szellőztetjük.

A szerzett tapasztalatok után teljes joggal követelhetjük minden tanító számára hangszerveinek az egészségnek megfelelő és fonetikailag helyes beszédre való nevelését. A tanító az iskolába vinné e megbecsülhetetlen javat és belátható időn belül közkincsé tenné.

Aki a hangképzéssel elméletileg és gyakorlatilag foglalkozik, örömmel fog a sürgetők közé állni, és küzdeni a cél eléréséért.

E fejtegetések után talán magától értődik, hogy minden arra hivatott férfit és nőt felkérek, hatnának oda, hogy a tanítók és tanítónők részesüljenek hangképző oktatásban. Az ezen ügyre áldozott

¹⁾ Egy kultuszminiszteriumi rendelet következtében különböző tanintézet nyomtatott utasítást kapott a lélegzési gyakorlatoknak a 10 percnyi torna alatt mikénti alkalmazásáról. Tapasztalat tanítja, hogy a laikus, a lélegzés és beszéd technikáját csak szemléleti oktatással tanulhatja meg, *sohasem a könyvekből!* Egy kiválóan népszerű könyv Kofler Leótól „Die Kunst des Atmens“ sem vezet célhoz, mivel kevés ember ismeri oly behatóan testét, hogy ezen tárgy legnépszerűbb leírása után képes a gyakorlatokat helyesen adni vissza. Helytelenül végzett gyakorlatok pedig inkább árthatnak, mint használnak.

pénz és idő százszorosán hozná meg kamatját, egészségügyi, társadalmi, esztetikai téren.

Vajha ami államunk első lenne, mely a hangképzés kötelező tanítását elrendelvén, hazánk összes tanítóit és gyermekeit ez intézmény hasznos következményeiben részesítené.

Kapcsolat az óvoda és iskola között.

Irta **Neumann Hilda**, székesfővárosi óvónő.

Már említettem, hogy mióta a jellemlapok révén közelebb jöttünk az iskolához, nem esett oly nehezemre a válás.¹⁾ Jó kezekbe tudtam őket, olyan tanító-nénihez kerültek, ki szeretettel, örömmel várta őket. K. J.-né egyike a legideálisabb, legjobb tanítónőknek, csupa jóság, melegség a lelke.

Ha szabad órája volt, átjött hozzánk, leült egy kis székre és úgy figyelte a munkájukat, játékukat, táncukat stb. A gyakori óvoda látogatásnak az volt az eredménye, hogy megtanulta becsülni ami munkánkat, nem tartotta babának, játékszernek az óvodást, látta, hogy azzal a kicsi emberrel érdemes, sőt szükséges is komolyan foglalkoznunk. Ő adta azt az eszmét, hogy készítsek minden gyermekről jellemlapot. Elképzelhető az én örömöm no meg a kedves jó tanítónéni öröme, mikor megtudtuk, hogy az első osztály vezetője K. J.-né lesz. Erről ami együttes munkánkról azaz a kapcsolatról, amit ha nem is tökéletesen (hiszen a kezdet kezdetén állunk), de részben sikerült megteremtünk, szeretnék egyet-mást elmondani. Az év elején most már kíváncsian néztem, hogy viselkednek majd az én csibéim, gondos anyjuk voltam-e? Elláttam-e őket mindennel, mire az életben szükségük van? Szeptember első napján átadtam a 40-ből 25 jellemlapot a tanítónéninek, a többi a fiú osztályba került.

A tanítónéni átnézegette őket, olvasgatta őket. Ha eleinte véleménye nem is egyezett a jellemlapok valamelyikével, később belátta, hogy az óvónéni helyesen ítélte, mert az óvodának adatott a több alkalom a gyermek megfigyelésére. Az óvodában tanult nótákat énekeltette, az óvodai imát imádkozták. Ha valamelyik pajkos volt,

¹⁾ L. szerzőnek „Amikor a kicsinyek iskolába készülnek” című cikkét. A Gyermek. 1915. IX. évf. 273. lap. A leírt megfigyelések az 1913/14. és az 1914/15. iskolai évről szólnak.

elég volt a tanítónéni kijelentése, „mit szólna Hilda néni hozzá, ha tudná“. Gyakori vendégeim lettek az én régi híveim, elmondották apró-cseprő bajaikat, én, amit jellemzőnek tartottam, azt elmondottam a tanítónéninek, ki ezeket felhasználta, természetesen a gyermek javára. A tanítónéni sokat mesélt nekik az óvodáról és engedte, hogy ők is elmesélgessenek az óvodai boldog életről sok-sok kedves dolgot. Elevennek, de nagyon okosnak tartotta őket, soha-soha nem felejttem el azt a meghiúsított érzést, mikor elfogadtam a kedves meghívást az első osztály vizsgájára, azok a ragyogó arcocskák, azok a beszédes szemek, hogy buzgólkodtak, hogy igyekeztek, mikor beléptem. Édes kis bogárkáim, nem fáradtam veletek hiába, szeretetük még ma is az enyém. Az első év olyan érzelmi év volt, csak a hangulatok, a melegség kötött össze bennünket, ahogy a tanítónéni sokszor félig komolyan, félig tréfásan mondotta, az óvoda szeretetét a falakon keresztül megérzi. A második év pedagógiai szempontból gazdagabbnak ígérkezett, a hibákat igyekeztem kigyomlálni, az ítéletem helyesebb lett, a körülményeket is jobban ismertem. A jellemlapokat rövidebben így szerkesztettem meg:

Szülő neve, foglalkozása, lakása?

Gyermek neve, születése?

Milyen a testi fejlődése?

Melyek a főbb egyéni vonásai?

Mivel lehet reá leginkább hatni?

Van-e valami különös tehetsége?

Tisztán beszél-e, ha nem, milyen beszédhibákat ejt?

Mennyi ideje jár óvodába?

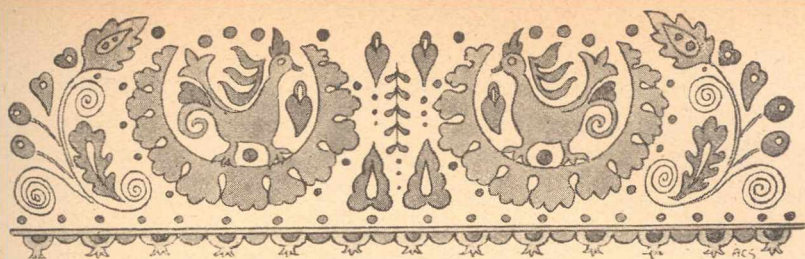
Van-e még valami észrevételem?

A mostani első osztályt, szerencsére megint egy igen jó tanítónő I. Ilona vezette, ki szintén azok közé a tanítónők közé tartozott, ki megszerette az óvodát és a legmelegebb érdeklődéssel kísérte annak munkáját. A jellemlapok szept. 1-én kezében voltak, körülbelül 30 gyermek került az első leányosztályba és 20 fiú a fiúosztályba. I. Ilona a jellemlapok segítségével, mint jó ismerőseit fogadta az első osztályt és azok szerint bánt velük. Az első időben az óvodában tapasztalt módon foglalkozott velük, fokozatosan lépésről-lépésre észrevétlenül vitte őket a komoly munka felé. Tréfás mesével mulatatta őket, kiválasztotta a jóhangú gyermekeket, kik az óvodai nótákat énekelték nagy örömmel. Az énekről meg kell említenem, ezek nagy szolgálatot tettek, t. i. a háború miatt a szaktanítások megszűntek, nem volt énektanítónők, illetve osztályt

kapott. A 30 óvodás közül 10 az ő osztályába jutott, 20 pedig J. Ilona első osztályába, itt ez a 20 óvodából jött gyermek, tanította a többit is az óvodában tanult nótákra, milyen örömmel újságotlaktak: „Hilda néni kérem azt énekeltük, amit az óvodában Hilda nénitől tanultunk“. A tanítónéni a beszéd- és értelem gyakorlataiban az óvodából indult ki, még a számtan nehéz tudományát is össze tudta kapcsolni az óvodával.

A számjegyek tanítása közben történt a következő bájos epizód: a hármás számjegyet tanulták, a megértés végett a tanítónő felrajzolta a táblára a magyar zászlót, kihívta a kis Talapka Katát, mondaná meg, illetve olvasná le, hogy hány színből áll. A gyermek a nénihez fordul: „tanító néni kérem tanultunk mi Hilda nénitől egy szép nótát egyszer“ és elkezdi énekelni „piros, fehér, zöld a zászló, álljon alá aki magyar“. Ezt a két sort még egyedül énekelte, de mintegy parancsszóra felállt a volt 20 óvodás és az ő csengő, angyal hangjukon oly lelkesedéssel énekeltek a folytatást, hogy a tanítónéninek, kinek fivére is harctéren volt, könnyes lett a szeme. I. Ilona állítása szerint az óvodások voltak az osztály vezetői, kitűnt élénk észjárásuk a beszéd- és értelemgyakorlatokban; helyes szövegkiejtésük, az iskolában szükséges fegyelmezettségük, az írás könnyű megtanulása, amely utóbbit a most tanult tipusos rajzolásnak köszönhetjük és az iskolában legújabbán alkalmazott kézügyességben való jártasságuk emeli őket a többi fölé. A papirhajtogatást csak folytatniok kellett, az agyagmunkát meg éppen kitörő örömmel fogadták, itt még a tanítónénit is tanígtatták, aki aztán az óvodában nem járt gyermekek mellé ültette őket és így azok is megtanulták. A fiúosztályban is ilyen volt az eredmény, sajnos a tanítóbácsi az év közepén háborúba ment, nem tudtam többé megfigyelni haladásukat, mert szegénykéek mindig más kézbe kerültek. Tán még azt is megjegyezhetem, hogy a tisztelendő úr szövegkiejtésüket, hangsúlyozásukat dicsérte. Mindkét tanítónőnek véleménye a nevelésükről az volt, hogy az iskolában is megtartották egymás iránti szeretetüket, pártolták a kisebbet, gyengébbet, nem panaszkodtak és mindig bátran, őszintén beszéltek. Az én munkám legnagyobb jutalma, hogy a mostani második és harmadik osztály éppúgy szeret, mint valaha, az óvodába kívánkoznak most is. A legnagyobb örömük, ha nagy ritkán egyik-másik d. u. az óvodában maradhat. A tanítónénivel az év végéig csináltuk megfigyeléseinket és mondhatom, fájó szívvel hagyta el év végén kis tanítványait. Én magam is nehéz szívvel váltam el a jó tanítónéniktől, kikkel sikerült az óvodát az iskolával

GYÓGYÍTÓ PEDAGÓGIA.

A rovatvezető gyógyító pedagógiai ügyekben tanácsot ad az ideges gyermekek áll. intézetének pszichológiai laboratóriumában.

A dadogó gyermek.

Irta : **Drozdy Győző**, Budapest.

A beszéd agyközpontjai.

Szó sincs róla, hogy a beszéd agyközpontjairól szóló eddigi megállapításoknak korrigálására, vagy továbbfejlesztésére gondolnék. *Sarbó Artúr dr.*¹⁾ és számos külföldi szerző összegezte már az eddigi eredményeket. A gyógyító pedagógusok előtt tehát nem mondanék újat. Mégis, hogy további fejtegetésem azok előtt is világos legyen, akik e kérdésnek nem szakemberei, lejegyzem ide *Villigernek*²⁾ a beszéd mechanizmusáról föllállított fölöttebb egyszerű sémáit.

A beszéd mozgató központja a baloldali agyféltekében, az alsó homloki tekervény hátsó részében foglal helyet. Érdekes anatómiai megfigyelés, hogy a balkezesek motorikus beszédközpontja a jobboldalon van.

A beszéd alkalmával szükségszerűen fellépő mellérendelt mozgásoknak is, pl. a mimikának és gesztusoknak, ez a központja. E központ tönkremenése a nyelv-beszéd megszűnését vonja maga után: a tudatos beszéd, utánmondás, hangos olvasás képessége vele pusztul.

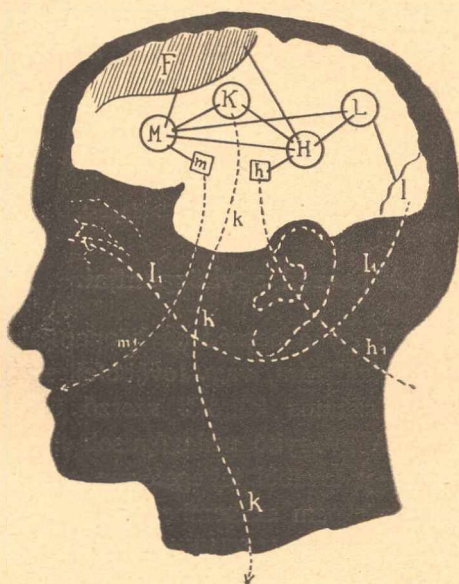
A felső halántéktekerics hátsó harmadában, az alsó tetőlebeny irányában fekszik a hátsó vagy *érző beszédközpont*, mely a hang-

¹⁾ *Sarbó Artúr*: A beszéd. Budapest, 1906.

²⁾ Dr. med. Emil *Villiger*: Sprachentwicklung und Sprachstörungen beim Kinde. Leipzig, 1911.

képnek és hallásnak is szenzorikus centruma. Az agykéreg e mezéjében maradnak fenn a hallott és kiejtett szavak emlékképei. Ha ez a központ elfajul: a beteg hallja ugyan a szavakat, de azok jelentését felfogni nem tudja. A megértő-tehetség elveszett. Azért nevezik ezt a központot a szósíketség központjának is.

A nyakszírti saroktekercsben (gyrus angularis) van a látási központ, hol a hangok írott képei rögződnek meg. Ha ez a központ végzetesen megsérül, a beteg a hangok képét, az írott vagy

nyomtatott betűt, többé nem ismeri s azokból szavakat alkotni nem tud. Ez a szóvaktság.

Vitatják azt is, hogy a saroktekercs alján egy *írási központ* fészkel, ami tulajdonképen az író kéz mozgását szabályozza.

Ezekután alaposabban kutathatjuk, hogyan épül föl a beszéd mechanizmusa.

A mozgató és érző beszédközpontok egymással szoros kapcsolatban állanak. Bizonyítja ezt az előmondott szavak utánmondása.¹⁾

Ha valaki kiejt egy szót, annak ingere a h^1 halló idegpályán

¹⁾ Az itt közölt sémákat, miként fentebb megjegyeztem, Villiger Emil dr. bázeli egyetemi m. tanár nyomán szerkesztettem. Az ábra: Bereczk Kornél rajza.

a *h* hallóközpontba jut. Ott izgatja a sejteket: azaz: halljuk a szót. Ugyanekkor a szó akusztikai képe egy másik idegsejt-csoportba vésődik. A hangkép rögződésének helye a *H*. Ez a beszéd érző központja.

Ha ezt a szót ismételni próbáljuk, a hangkép ingere a *H*-ból az agykéreg ama mezejébe szalad, mely a beszélő apparátus izomzatát működésre indítja. Ez a beszéd mozgató centruma. Itt is két mező szerepel: az *M*-ben van az egyes hangok izomműködéséről felvett képzetek raktára; itt felidéződik a kimondáshoz szükséges koordinált mozgások képzete; e képzet ingere aztán a tulajdonképeni mozgatóközpontba, az *m*-be kerül s innen a beszédszerveket mozgató idegpályán — *m*¹ — a beszélő apparátus izmaiba törtet.

Az utánmondás képlete tehát a következő:

$$h^1 - h - H - M - m - m^1$$

Hogy a séma teljes áttekintést nyújtson, a „fogalom“ számára *F*-fel egy új centrumot jelölünk meg. Ugyanis a fogalom születése nagyon bonyolult tünemény. A helyes fogalom alkotás nemcsak egy érzékkör intaktságán mulik, hanem számos kapcsolatos mező összerendezett idegmozgását kívánja.

Az érző beszédközpontnak (*H*) a fogalomközponttal (*F*) való kapcsolata az alapja annak, hogy a beszédet megértjük. A gyermek tehát nemcsak recitálni tudja a szavakat (*h*¹ — *h* — *H* — *M* — *m* — *m*¹), hanem meg is érti azokat (*h*¹ — *h* — *H* — *F*).

Hogy a dadogás titkát megfejthessük, még tovább kell mennünk.

Ezeket az első kapcsolatokat (*F* — *H* — *M* — *m* — *m*¹ és *F* — *M* — *m* — *m*¹) nevezzük tulajdonképen beszédnek. A beszéd fogalma azonban az írásnál és olvasásnál bővül. A betűknek is van beszédje. A betű a hang jegye. (A hierogliphák a fogalmak jegyei.) A szavak hangokból állanak s minden hangnak megvan a maga optikai képe: a betű.

Említettük, hogy az írásjelek képzetei külön központba rakódnak le. Jelöljük e központot *L*-lel. Az ingerek a látóidegpályán — *l*¹ — a látóközponton — *l* — át jutnak ide a szemből. A gyermek tehát tudatosan olvas. Ha hangosan betűz, a betű képével egyszerre *H*-ban annak hangját is megrögzíti. S a hang kiejtésével *M*-ben a megfelelő izommozgási képet is megteremti. Azaz olvasásnál az *L* látóközpont összekapcsolódott a *H* érző hallóközponttal és *M*-mel, a beszéd motorikus központjával.

Írásnál *L*, az optikai centrum, a kéz mozgató központjával,

K -val is kapcsolódik. Hiszen a gyermek, mikor írni tanul, a betűt mechanikusan lemásolja: $l^1 - l - L - K - k$. A kézizmok centrumában ilyenkor a grafikai mozgási képzetek rakódnak le. Ha diktálás után ír, úgy segít magán, hogy eleinte az egyes szavakat halkán recitálja ($h^1 - h - H - M - m - m^1$). Így aztán a $H - L$ és $M - L$ kapcsolódása folytán L -ben az egyes betűk képzetei felidéződnek, honnét a kéz centruma (K) felé indulnak ingerek. A diktált szót most már leírhatja.

E sémák szerint az artikulációs hangos és az írott beszéd tünetényeinek ezek a képletei:

Utánmondásnál: $h^1 - h - H - M - m - m^1$

A beszéd megértésénél: $h^1 - h - H - F$

Spontán-beszédnél: $F - H - M - m - m^1$

$F - M - m - m^1$

Olvasásnál: $l^1 - l - L - \left(\begin{smallmatrix} H \\ M \end{smallmatrix}\right) - F$

Hangos olvasásnál: $l^1 - l - L - \left(\begin{smallmatrix} H \\ M \end{smallmatrix}\right) - F - M - m - m^1$

Másolásnál: $l^1 - l - L - K - k$

Diktandó írásnál: $h^1 - h - \left(\begin{smallmatrix} H \\ M \end{smallmatrix}\right) - L - K - k$

Spontán írásnál: $F - \left(\begin{smallmatrix} H \\ M \end{smallmatrix}\right) - L - K - k$

$F - M - K - k$

Mi a dadogás?

A beszéd mechanizmusának fölépítését sématiszus egyszerűségben látjuk immár.

A *dadogás* a beszélő mechanizmus működésének zavara, ami a beszélő szerkezet izmaiban föllépő görcsökben jelentkezik s a beszéd folyékonyágát akasztgatja.

Ha valaki beszédét megindítani nem tudja, avagy beszédközben hirtelen megakad s csak többszöri meddő kísérlet után sikerül folytatnia mondanivalóját: *dadog*. A dadogó légző, hangadó és artikuláló izmaiban akaratan kívül álló erők lépnek fel, melyek azokat görcsösen feszítik, megszongítják vagy pedig ismétlő mozgásokra serkentik. Ha ez az önkéntelen erő bizonyos izmot mozgásában tartósan megállít: a dadogás izomfeszítő vagy *tónusos*. Ha ellenben bizonyos izom ugyanazon mozdulatát szaggatottan, muzsikális szóval: sztakkató, többször ismétli: izomrángató vagy *klónusos* dadogást konstatálhatunk.

Ha a tónusos dadogó a „kar“ szót ki akarja mondani, már ez első hangzót, a *k*-t, is csak huzamosabb idő után tudja kiejteni. De lehet, hogy a *k*-t produkáló torokzáró izmok nem is merevednek meg, hanem az *a* hang kigördülése kíván hosszabb időt: *k*—*ar*. A klónusos dadogó így vesződik e szóval: *k-k-k-kar*; vagy: *ka-a-a-ar*.

Mindkét típusú dadogás leggyakrabban mássalhangzós jellegű. A magánhangzóknál való fönnakadás ritkább.

De ezen önkéntelen erőik nemcsak a beszélő szerkezetben szoktak föllépni, hanem ugyancsak tónusos-klónusos formában más izmokban is, mint ösztönös együttmozgások. Némelyik dadogó, mikor beszélni próbál: reszket, hadonászik, fejét dobálja, arcát, száját förtelmes grimaszokra torzítja, sőt súlyosabb esetekben törzsfordulatokat végez, vagy ugrál. A vállrángatás és a szabálytalan kargesztus nagyon gyakori.¹⁾

Villiger sémájának segítségével bonctanilag így fejthetjük meg ezeket az eseteket:

A spontán beszéd képletét (*F—M—m—m*¹⁾) kellett volna a mechanizmusnak végig játszania. A fogalomalkotás még tiszta: Az *F*-ből az inger az *M*-be, az izomműködések képzeleinek raktárába oly hirtelen és izgatottan érkezik, hogy ott a meglepetés zavarában több izommozgást végez. Ezen ingerek közül egy a tulajdonképeni beszédmozgató központba, az *m*-be s a többi az arc-, kéz- vagy a láb motorikus központjaiba fut, honnét a beszédszerveket mozgatópályán — *m* — az illető hangalkotó izomba és más mozgatópályákon más izmokba egyszerre törtet az inger.

Ha az ingerek simán és nyugodtan érkeznének az izmokba, az együttmozgások ugyan megtörténnének, de a tónusos vagy klónusos jelleg elmaradna. Ami azt is jelenti, hogy a dadogás alkalmával fellépő izomfeszüléseket és mozgás-ismétlődéseket tulajdonképen a tulságosan erős, heves mozgató inger okozza.

Ennek oka pedig mindig a lélekben keresendő.

A dadogásról írtak a többek közt: *Coën*²⁾, *Denhardt*³⁾, *Th. S.*

¹⁾ *Sarbó Artur*: A beszéd. Budapest, 1906.

²⁾ *Coën R.*: Zur Pathologie, Aetiologie und Therapie des Stotterübels. Wien, 1872. — *U. a.* Das Stottern, Stammeln, Lispeln. Wien, 1872. — *U. a.* Spezielle Therapie des Stammelns Stuttgart, 1889.

³⁾ *Denhardt Rudolf*: Das Stottern. Leipzig, 1890.

*Flatau*¹⁾, a két *Gutzman*²⁾, *Heymann*³⁾, *Kussmaul*⁴⁾, *Sikorsky*⁵⁾, *Treitel*⁶⁾, *Villiger*⁷⁾ és *Liebman*.⁸⁾ Nálunk: *Sarbo*.⁹⁾

A dadogás föllépésének okát csaknem valamennyi szerző azonos körülményekben látja. Lényegéről azonban különböző véleményen vannak.

Gutzmann szerint a dadogás a légzési és beszédbeli mozgások összrendezésének hiányos voltából ered.

Coën a helytelen lélegzést, különösen az expirálást, helyezi előtérbe.

Liebmann a dadogás lényegét a nyelv mássalhangzós elemeinek túltengésében látja.

Denhardt pszichikai szimptomákban, a hangtól és beszédtől való félelemben véli a dadogás lényegét.

Villiger azt tartja, hogy a dadogás rendezetlen, akaratlan kívül álló, szinte ösztönös erőknél a beszélő izomzatban való fellépése.

Sarbo szerint a beszédszervi izmok működési zavara forog fenn.

*Balassa*¹⁰⁾ azt vitatja, hogy a gyermek nem tudja a hang létrehozására szükséges tényezőket olyaténképen egyesíteni, hogy azokból könnyen és tisztán kiejtett hang származzék.

*Ranschburg*¹¹⁾ szerint a dadogás ideges hajlam (terheltség) alapján fellépő görcsös beszédzavar.

*Vértés*¹²⁾ ezt írja: „... a beszélőkedv és beszélőképesség kifejeletlensége kerül ütközésbe egymással“ a dadogás alkalmával.

1) *Th. S. Flatau*: Die funktionelle Stimmchwäche. Charlottenburg, 1906. — *U. a.* Das habituelle Tremolieren der Singstimme. Berlin, 1902.

2) *Gutzmann A.*: Das Stottern. 4. kiad. Berlin, 1895. — *Gutzmann H.*: Sprachheilkunde. 2. kiad. Berlin, 1912. — *U. a.* Vorlesungen über Sprachstörungen. Berlin, 1892. — *U. a.* Die soc. Bedeutung der Sprachstörungen. Leipzig, 1904.

3) *Heymann F.*: Ueber das Stottern. Zeitschrift für Nervenheilkunde 1894.

4) *Kussmaul*: Die Störungen der Sprache. Leipzig, 1885.

5) *Sikorsky*: Die seelische Entwicklung des Kindes. 2. kiad. Leipzig, 1908.

6) *Treitel*: Ueber Aphasie im Kindesalter, Sammlung klinischer Vorträge. 64. szám.

7) *E. Villiger*: Sprachentwicklung und Sprachstörungen beim Kinde. Leipzig, 1911.

8) *Liebmann A.*: Vorlesungen über Sprachstörungen. 1—3—6 füzet. Berlin, 1898., 1906. — *U. a.* Stotternde Kinder. Berlin, 1903.

9) i. m.

10) *Balassa József*: Magyar fonetika. Budapest, Franklin, 1904.

11) *Ranschburg Pál*: A gyermeki elme. Budapest, 1905. 2. kiad.

12) *Vértés O. József*: A gyermeknyelv hangtana. Budapest, Athenaeum, 1905.

Sándor Péter¹⁾ a légző és hangadó szervekben fellépő idegpatológiai tünetnek tartja.

Maas²⁾ feltevése ez: A beszédközpontot idegen anyagok inficiálják.

Istenes Károly¹⁾ szerint, ha a beszédszervi izmok ugyanazon mozgást egymásután többször beidegzik: dadogás származik.

Ime, csaknem minden tekintély véleménye fedi egymást. Legfeljebb *Liebmann dr.* álláspontja vitatható. Szó sincs róla, igaz, hogy a dadogót beszéd közben legtöbbszörre mássalhangzó akasztja meg, de ennek nem a mássalhangzós elemek túltengése, hanem inkább annak ellenkezője, a mássalhangzók képzésének gyakorlatlansága, lehet az oka.

Különben, hogy a dadogás lényegéről elágazók a vélemények, nagyon érthető. A dadogók ideges természete mindent megmagyaráz.

Oknyomozás statisztikai alapon.

A dadogásnak nincs bacillusa, de örökölhető és ragályos; beszédszervi elváltozások és megbetegedések nem jellemző körülményei, de ezek is előidézhetik. Agyközponti zavarok alapján lép fel, de nem elmebaj; idegességből is származhatik, vagy idegességet is okozhat.

A vélemények olyan eltérők, hogy a dadogást kiváltó okok nyomozására csak a statisztikai adatok mérlegelése után indulhatunk.

Gutzmann szerint Németországban 100.000-re tehető a dadogó iskolások száma, kiket négyszáz orvos és gyógyító pedagógus kezel. *Villiger* szerint a német diákságnak $1\frac{1}{2}\%$ -a szenved ebben a bajban s ez kb. egyezik *Gutzmann* számításaival.

Magyarországra vonatkozólag csupán a kultuszminiszteriumnak tizenhét esztendő előtt szerzett, tehát régen elavult adatait tarthatjuk hitelesnek. Ez a statisztika azonban csak ama községekre vonatkozik, melyekben a lakosok száma meghaladja a 2000-et. Eszerint — a kisközségek kivételével — Magyarországon 8000-re tehető kereken a dadogó tanulók száma. De ez a szám a pontos német adatokhoz viszonyítva még akkor sem lehet valószínű, ha a kisközségeket számítva, megdupláznók, ami egyáltalán nem lenne arányos számítás.

¹⁾ Szíves szóbeli közlés.

²⁾ *Maas O.*: Einige Bemerkungen über das Poltern. Zeitschrift für Nervenheilkunde. 1903.

Sándor Péter adatai szerint Budapesten a mindkét nembeli diákság $1 \cdot 20/0$ -a dadog. S ha ezt a számot vesszük alapul: 24.000-re tehető országunkban a dadogó iskolások száma.

Gutzmann, *Sarbo* és *Sándor* adatai szinte egybevágóan azt mutatják, hogy a dadogók $\frac{2}{3}$ -a fiú és $\frac{1}{3}$ része, kereken, leány. Érdekes és általánosságban elfogadott adat, hogy a másfajta beszédhibások száma háromszor ekkora.

Hibásbeszédű osztályokban és tanfolyamokon, melyeket a fővárosban vezettem, száz dadogóról (köztük 30 leány) készítettem följegyzéseket. Adataimat bizonyos szempontok szerint csoportosítva közlöm.

A száz dadogó közül:

I.

17-nek atyja	}	szintén dadogott.
12-nek anyja		
3-nak atyja-anyja		
23-nak testvére		
34-nek vérrokona	}	idegbajos volt.
1-nek atyja siketnéma volt.		
37-nek atyja		
29-nek anyja		
16-nak atyja-anyja		
11-nek vérrokona	}	akadt elmebajos.
7-nek rokonságában		

II.

63-nak szangvinikus	}	volt a vérmérséklete.
7-nek melankólikus		
11-nek kolerikus		
19-nek flegmatikus		

III.

a) 75 szegényebb vérű	}	volt a normálisnál.
3 vérmesebb		
b) 57 testileg gyengébb		
13 erősebb	}	

IV.

- a) 67-et idegesnek tartottunk.
 b) 19 mandola-
 10 másfajta mirigy- } daganatban szenvedett.
 18 nak adenoid vegetációja (orrüregbeli daganat) volt.
 1-nek gégéjén nagyobb műtétet végeztek.

V.

- 83 tüdejének kapacitása kisebb volt a normálisnál.
 12 . . . 25 }
 42 . . . 35 } mp-nél tovább nem bírta visszatartani
 6 . . . 40 } a levegőt.
 2 . . . 50 }

VI.

- 19-nél a dadogás konglomerált beszédhiba volt.
 12-nél a dadogásnak hebegő jellege volt.
 6 hadart is.
 3 susogás }
 1 éneklés } közben is akadozott.
 31 szavalás }
 65 olvasás }
 3 csakis olvasás közben dadogott.
 9 csak akkor dadogott, ha félt.

VII.

- a) 61 tónusos }
 34 klónusos } dadogó volt.
 5 hebegős }
 b) 16-nál csak mássalhangzós }
 7-nél csak magánhangzós } jellege volt a dadogásnak.
 55-nél másh. és magánhangzós }
 c) 8-nál h-val }
 4-nél j-vel } kapcsolódott az indítás.

VIII.

- a) 34-nek nagyobb }
 8-nak kisebb } volt intelligenciája a normálisnál.
 3-at gyöngetegetségűnek találtam.
- b) 4 háromnál több }
 2 három } tárgyból bukott.
 9 két }
 12 egy }
 14-nek kitűnő vagy jeles }
 16-nak jó } volt az általános osztályzata.
 13-nak elégséges }

IX.

- 21 nem tudta, mitől dadog.
47	}	azt hitte, azért dadog, mert:	}	kiskorában fejére esett.
14				nagyon megijedt.
3				nagyon megverték.
9				mástól tanulta.
3				nagyobb betegségéből maradt.
2				hibás a gégeje.
1				elvágták a hangszalagait.

X.

6 jómódú	}	szülőktől származott.
61 teljesen szegény		
23 közepes, polgári		

XI.

- 17 gyermek már akkor is dadogott, mikor beszélni tanult.
9-nél a 4.	}	évben jelentkezett először a dadogás tünete.
13-nál az 5.		
30-nél a 6.		
16-nél a 7.		
5-nél a 8.		
2-nél a 13.		
3-nál a 14.		

XII.

16-nak atyja	}	alkoholista volt.
4-nek anyja		
7-nek atyja-anyja		
17-nek nagyszülője		
25-nek ritkán	}	ittak szeszesitalt a szülei.
7-nek egyáltalán nem		
17 gyermek naponta	}	szintén kapott bort-sört.
29 hetenként egyszer-kétszer		
44 fiú titkon cigarettázott.		

Az ősök vére.

Régen hangoztatják már, hogy ereinkben a törtető plazma nem a sajátunk, hanem ősünké. A vérünk: az apáink vére. Ők élnek, lázonganak vagy alszanak bennünk. A bordó rózsának huzsonötödik unokája is bordó marad, vagy úgy változik el színe, amint a szülők összekeverődtek. S ha már egyszer az új bimbó kibuggyant, nincs az a kertész, ki más színűre fesse, mint amilyenre őseitől fogva determinálva van.

Aki költőnek, művésznek vagy nyárspolgárnak születik: mind-egy, ha a Hortobágyon vagy Párizsban indul útnak: kitör belőle vérének jussa. A nevelés csak sinekre fektetheti örökölt természetünket, de oly mezőkre még sem vihet, amit ősünk nem adtak nekünk. Néha sikerül ugyan bilincsre verni egy-két lázongó és kárhuzatos hajlandóságot, amit meglelünk, de a rejtettek, a mélyre oltottak úgy maradnak meg bennünk, amint azt ősünk nekünk hagyták.

A nemes állatok tenyésztésénél már számontartjuk a szülők természetét, hibáit és kiválóságait, sőt gyakran az állat őseire vonatkozó adatokból pontosan kiszámíthatjuk az eredményt, az utód értékét és természetét. De alig gondoltunk arra, hogy az iskolában egyéb adatot is firtassunk, mint: mikor született, be volt-e oltva és mi a vallása.

Pedig az átöröklés átkát és előnyét bizonyították a tudósok és szépírók nagysokan. Csak a nevelésben, a tömegnevelést értem, nem jutottunk el annyira, hogy ezt a fontos körülményt figyelembe vettük volna. Zola, Björnson, Darwin, Haeckel, Lombroso és Ribot hiába törekedtek a pedagógusok figyelmét fölhívni erre: az ősökre egyáltalán alig kíváncsi az iskola.

Ibsen egy egész drámát szentel ezen kérdésnek, a „Kísérteteket“, melyben az átöröklés végzetes tragikumát állítja elének Oswald sorában. Egy fiút, aki az apja vééréért lakol. Nagy tragikai erővel bomlik ki e drámából az a tanulság, hogy még a nevelés sem foszthat meg minket mindig attól, amit apáink ránk hagytak: a vérbe írt testamentumot meg nem változtatja senki.

Nálunk *Ady* Endre tévedt e tárgyra. A Magyar Pimodán c. írásában Tas Péter néven bemutatja saját apai és anyai őseit, kik mind bolondos, nótáskedvű, csaknem exaltált emberek voltak, de akik lelki fájdalmaikkal mindannyian be-benéztek a Pimodánba, hogy ott borba fojtsák keserűségüket. Tas Péter ősei már Ázsiában sem itták az erjedt kancatejet és nem a görögök vagy a bolgárok borától rúgtak be először. Szóval önmagán is bebizonyította, hogy „régifajták életei lappanganak bennünk“.

Az ellenkezőjét vitatni sem lehet, minthogy minden testi és lelki tulajdonság átörökölhető.

Örökölhetjük a betegségeket, hülyeséget, elmebajt, jellemző hibákat, csak a zsenialitásnál látunk nagyobb kivételt. Zseniális apáknak ritkán van hasonló gyermekük.

S ha fönti statisztikai adataim közül az I. táblázatot nézzük, világossá válik, hogy a dadogás száz közül hetven esetben terheltség.

Sarbo ezen szempontból 225 dadogót vizsgált meg és 139 esetben meg is állapította s csak 86 esetben nem mutathatta ki a terheltséget. E 62%-ból ideg-elmebajra 26 és dadogásra 36% vonatkozott. Sőt 12 esetben konglomerált terheltséget konstatált.

Denhardt 75 százalékban okolja az apák vérét, *Gutzmann*, *Villiger*, *Coën*, *Liebermann* örökölhető tulajdonságnak ismeri a dadogást s az én kutatógátlásom szerint is a legtöbb esetben szüleinktől jussolhatjuk.

Sőt, bár más szerzőnél nem találok erre adatot, én azt is tapasztalhattam, hogy a súlyos dadogóban többféle terhelt fajta keverte össze vérét. A beszédhiba ama három esetben volt a leg-súlyosabb, ahol mindkét szülőnek ez volt gyengéje. Akiknél pedig nem lehetett kimutatni, hogy öröklés útján jutottak ehhez a kellemtelen szokáshoz, csaknem mindegyiknél nyilvánvalóvá vált, hogy dadogása a beszédfejlődése alkalmával föllépő káros, idegen hatások eredménye.

Ha azonban vérünk, lelkünk, minden habitusunk végrendeletileg a mienk és a determinizmus tana lombrosoi szélsőségben érvényesül, vajjon a nevelés teljesen fölösleges-e?

Nem! Nem lehetünk ily rideg végzetszerűséggel a determinizmus sziklájához láncolva. Mert, habár őseidtól örökölted szervezetedet, hajlamaidat, örökölted az *akaraterőt* is, mitől javulásod függ.

És itt kapcsolódik a gyógyító pedagógia a dadogás kérdésébe.

Locke az átöröklés ellen mindenhatónak, *Ribot* értéktelennek tartja a nevelést. Én pedig le merem írni, hogy *a nevelés nem más, mint szervezetiünk, vérmérsékletünk, értelmiségünk, érzelmeink és ösztöneink átöröklött káros tulajdonságai ellen való küzdelem.*

A nevelésnek tehát nagy a jelentősége a dadogás eseteiben nemcsak az egyéni, de az utód életében is. Mert, ha azt az apa természetéből kiúztuk: valószínű, hogy a fiúban sem jelentkezik ismét.

A II., III., IV. és V. csoport tanulságai szintén e kérdéshez fűződnek. Hogy a száz dadogó közül 63-nak szangvinikus volt a vérmérséklete: szintén az örökösödési elvet erősíti, mert nyilvánvaló, hogy a szangvinikus vérmérséklet magasabb fokban terheltséget jelent s az ilyen ideges ösztönök kiváltására a legalkalmasabb. A csendes, jámbor melankólikus vérnek nincsenek ilyesfajta elszabadulásai.

De a fenti elméletet támogatja az is, hogy a dadogók 75%-ának vérbősége és 57%-ának testi erőssége alul állt a normálison. Az atléták között alig akad dadogó s a 67 gyermek idegessége sem lehetett más, mint terheltség.

Ezt az elméletet nem cáfolja ugyan, mégis másfajta bizonyosságokat erősít, hogy a dadogók nagy számánál adenoid vegetációk és egyéb nyakkörüli mirigydaganatok rejtőztek.

Hogy a dadogó tüdejének kapacitása és a légzés visszatar-tásának képessége túlnyomólag kisebb a dadogónál, mint a normálisbeszédű gyermeknél: régi észrevétel. A dadogás gyógyításának módszerei, még ma is, legnagyobbbrésben innét indulnak ki.

Vérbeli okokra mutat ama statisztikai megállapításom is (VIII.), hogy a száz tanuló közül ötvenötöt közepes, harníncnégyet pedig normális társainál magasabb intelligenciájúnak találtam. Csak nyolc-nak volt kisebb az értelmi nívója s csak hármat tarthattam gyönggetehetségűnek.

Sajnálatos, hogy a nehéz beszéd gyakran megakasztja a gyermeket tanulmányainak folytatásában.

Vérörökségbeli körülményekre vezethető vissza a X. és XII. statisztikai táblázat eredménye is, hol a szegénység és az alkohol

szerepe súlyos számban jelentkezik. A gyermekek titkos dohányzása is a dadogást erősítő hatás gyanánt tűnik fel.

Ezen eredményekkel szemben fölöttébb meglepő statisztikai adataimnak az a része (IX.), mely igazolja, hogy hetven gyerek és az ő szülei közül senki sem tudta, hogy dadogása: terheltég. Sőt akad szülő, ki elég észrevehető dadogással erősíti, hogy közülük senki sem dadog. A legtöbb azt hiszi, hogy kiskorában a fejére esett, vagy nagyon megijedt, holott ez vajmi ritkán lehet a dadogás oka. Nagyobb betegségeknek, koponyasérüléseknek és agyrázkodásoknak azonban gyakran marad kellemetlen emléke ez a beszédzavar.

Statisztikám egyéb eredményei.

Kussmaul a beszéd fejlődését az őshangok, az utánzás és a gondolat kifejezésének korára osztja föl.

Az én statisztikai adataim (XI.) azt bizonyítják, hogy az őshangok korában még nem sejthetők a dadogás jelei. Az utánzás szakában 17 gyermek már dadogott. A negyedik életévben, a gondolat kifejezés korának elején, bizonyos csökkenés áll be, de az ötödik évtől a hetedik végéig 59-en veszítik el beszédük folyékony-ságát. Innét aztán csökken a szám és csak a pubertás idején mutat ismét emelkedést.

Az őshangokat a csecsemő önkéntesen, saját gyönyörűségére fújja. Itt még szó sem lehet a dadogásról. Az utánzás idején azonban már mételyez a példa és a helytelen gyakorlás. Teljes nagyságában azonban az iskolában bontakozik ki e beszédhiba. S ezért bizony az iskolát is érheti vád. A pubertás idején mutatkozó emelkedés az idegek és a vér doiga ugyan, de az iskola ekkor sem teszi meg kötelességét.

A dadogás kifejlődése látszólagos oka legtöbbször a környezet hatásában jelentkezik. Kezdetben akaratlanul is rendezetlen mozgásra téved a beszélő apparátus valamelyik izma. A szülők ekkor figyelmeztetik a gyermeket, s amint értelme bontakozik: fenyegetik, ütik és egy szomorú jövő perspektíváját tárják eléje.

Azután teljesen iskolás formában „gyakorlatokat“ tartanak vele. Ismételnie kell a dadogással kiejtett szavakat. Majd nehéz szavak után kutatnak s a gyermeknek ki kell mondania, ha nyelve törik is belé.

Észre sem veszik, hogy a gyermek fokozatosan jobban fél a beszéd-től. S a koordinálatlan, ösztönszerű izommozgásokat a félelem

folytonosan fokozza. Ez a félelem a légzést is megbolygatja s az is keresetté válik. Szülei és tanítói azt hiszik, hogy légzési zavarai miatt dadog s utasítgatni kezdik: mélyen szívd be, tartsd vissza, most ereszd ki!

Lassan rettegni kezd a beszéd-től, különösen azoktól a hangoktól, melyek eddig is legnagyobb gyötrelmet okozták neki. Végül fukarszavú, bénabeszédű és emberkerülő lesz.

A szegényvérűség csak súlyosbítja az amúgy is ideges gyermek dadogását. S a leszoktatás — hacsak nem avatkozik szakember a bajba — alig sikerülhet.

A téma nehézsége, idegen személy megjelenése, idegen szavak súlya, a szigorú szülőktől és tanítótól való félelem s a hiúság, hogy beszédével nevetségessé teszi magát, csak szítják e bajt. Egyedül vagy testvérei előtt folyékonyan beszél, de „tekintélyek“ előtt ugyanazt csak nagy erőlködéssel tudja elmondani. A gyermek szelleméhez szeliden simuló tanító előtt kevésbé dadog, de a szigorú, lármás, antipátikus „pedagógus“ előtt ismét elvész beszédének simasága.

A felsorolt körülmények kifejlesztik ezt a bajt és oly kevesen vannak, kik védekeznek ellene! Sokan kezdenek ugyan meddő harcot e „rossz szokás“ ellen, de kevesen gyógyítgatják ezt a — betegséget.

*

A VI. és VII. csoportban felsorolt adatokból pedig e beszéd-hiba hatásaira vonatkozó tanulságok bomlanak ki.

A dadogás 19 esetben más beszédhibával kapcsolatban fejlődik ki. S dacára, hogy a dadogás gyakran beszédfélelemre vezet, mégis akadtam, a hat hadaró között, három *verbomániákus* típusra is. Ezt pedig a szószátyársággal fordíthatjuk legszabatosabban, ami pedig a rendszeres esetek ellenkezője.

Susogás közben alig dadog valaki. Ennek oka, hogy simább ingerek érkeznek a beszélő szerkezetbe, a hangotadó izmok pihennek és zöngé helyett csak az exspirált levegő artikulálódik. Éneklés közben csak az az egy növendékem dadogott, akinek gégéjét operáció közben borzalmasan összevagdalták. Dallamos beszédben különben senki sem dadog, mert más mozgató központ működik. Olvasás közben még 65-en dadogtak, de a szavalásnál már csak 31-en, mert hát a szavalás rendezettebb beszéd, az izmokba figyel-mesebben adjuk le az ingereket.

Nagyon érdekes ama három tanuló esete, kik csak olvasás közben dadogtak, aminek oka a szóképek központjában keresendő. A dadogók e tipusa külön studiumot kíván.

Azt hiszem, az teljesen a beszédfejlődés közben föllépő momentumokon múlik, vajjon a dadogásnak tónusos vagy klónusos formája fejlődik-e ki. A mássalhangzós és magánhangzós jelleg és a *h*-val vagy *j*-vel való indítás oka is itt rejlik.

Tapasztaltam, hogy bár a tónusos dadogás gyakoribb, gyógyítása mégis könnyebb. Ennek oka, hogy a klónusos mozgások komplikáltabbak. Azt is megállapíthatom, hogy az együttmozgásokról hamarabb leszokik a páciens, mint a tulajdonképeni beszédhibáról.

Sokáig foglalkoztam avval is, vajjon a mássalhangzós vagy magánhangzós jellegű dadogásról szokik-e le könnyebben a gyermek? Nos, elfogadhatjuk *Sándor* e megállapítását: „A mássalhangzós dadogó gyógyítása könnyebb, mert a kritikus mássalhangzót könnyen kiejti, ha azt nem hangsúlyozza és azután a következő magánhangzót kissé megnyújtja. Míg a kritikus magánhangzót csak mélyebb hangon kezdve, mint egy crescendo, tudja kiejteni, de csak másodpercek múltán“.¹⁾

Mindezekből könnyű immár megállapítani, hogy a dadogás betegség, melynél a vérbeli és lelki jelenségek szerepét elvitatni többé nem lehet. Gyógyítása gyakran nem a pedagógus, hanem a gyógyító pedagógus és a pszichiáter föladata. Módszere, melynek nincsen sablona: nagyon bonyolult lélektani műveletet jelent, mely talán minden egyénnél másképp alakul ki.

Gyógyító Pedagógiai Figyelő.

A gyógyító pedagógiai szaktanács 1915. évi jelentése. A szaktanács működését *Berkes János* szaktanácsai előadó ismerteti tüzetesen, nagy szakértelemmel. Bennünket különösen azok a mozzanatok érdekelnek, melyek szorosan gyermektanulmányi vonatkozásúak.

Ilyen az a két munka, melyet az idén a szaktanács bíráló tárgyává tett. Az egyik *Szólások* címen a siketnéma gyermekek oktatását szolgálta volna, de a művet a bírálók benyújtott alakjában nem találták elfogadhatónak. *Szabó Károly* és *Katona Géza* „Abc- és olvasókönyv“-et szerkesztettek a gyengeteghetségűek iskolái és intézetei számára. A munkát

¹⁾ Szives szóbeli közlés.

a bírálat általában jónak, de egyes részleteiben módosítandónak találta s ezért a szaktanács visszaadta az ábécét az észrevételeknek megfelelő átdolgozás végett.

Ez a két munka, ha nem is került még sajtó alá, bizonyítéka annak, hogy a gyógyító pedagógia terén is nagy szerepe van az alkalmazott gyermektanulmányoknak.

A *Gyermek* egyik mult számában már megemlítettük, de most itt a szaktanácsi jelentésben hivatalos fórum is bejelenti a gyógyító pedagógia körének kibővítését. Ezt a fontos részt szóról-szóra idézzük a Jelentésből:

„Foglalkoztatta a szaktanácsot a gyógyypedagógia körének bővítése is. Kivánatosnak mondatott ki, hogy a nyomorék és az erkölcsileg gyengeelméjű és züllött (morálinsániás) gyermekek oktatása a gyógyypedagógia körébe vonassék és hogy ez a kérdés nyilvántartassék“.

Szinte csodálatos, hogy a testi rendellenesek legszánalmasabb alakjai, a legdurvábban megnyilatkozó abnormitások nem tartoztak a gyógyító pedagógiához. A testi abnormitással számtalan esetben súlyos lelki rendelleneségek párosulnak s mint *Würtz* kiműtatta, valamennyi nyomorék lelkét a nagy diszharmónia jellemzi. A másik csoport: az erkölcsileg züllöttek fele részben lelki betegek; ezt igazolják: *Cramer, Rizor, Mönkeimöller* és *Scseglov* vizsgálatai.

Szabad-e ezeket a szerencsétleneket továbbra is a normálisok számára való iskolákban hagynunk vagy hozzá nem értő laikusok kezére bízunk?

A jelentés azután beszámol a gyógyító pedagógiai tanítóképző, az ideges, a siketnéma, a vak és gyengetehetségű gyermekek intézeteiről, a gyógyító pedagógia háborús tevékenységéről (vak- és siket katonák) és a személyi természetű kérdésekről.

A gyógyító pedagógia háborús kérdéseit *A Gyermek* legutóbbi két száma fejtegette (*Berkes János* cikke); itt csak a Jelentésnek a gyógyító pedagógiai pszichológiai m. kir. laboratóriumról szóló sorait közöljük:

„A gyógyító pedagógiai pszichológiai m. kir. laboratórium 1915. évi működését is erősen befolyásolta az a körülmény, hogy az összes fiatalabb férfi tagjai katonai szolgálatot teljesítenek. Maga a laboratórium vezetője is messze túlnyomólag hadikórházak elme- és ideg-orvosi tanácsadójaként van elfoglalva. Beszélőképeességüket, írási és olvasási képességüket elveszített harcosok nagy részének képességei orvos-pedagógiai beavatkozásokkal visszaadattak. Harctéri idegsérülések, ideghűdések szintén voltak a laboratórium vezetőjének kezelése alatt s legtöbbször teljes sikerrel.

Beható vizsgálatot rendezett a laboratórium a különböző agyi sérüléseket elszenvedett katonák elméleti állapotának tisztázására. A vizsgálatok részint a laboratóriumban, részint különböző kórházakban a laboratórium eszközeivel folytak.

A laboratórium vezetője a kutatások eredményeit feldolgozta s a *Királyi Orvos-Egyesületben* s más egyesületekben előadta. Tudományos dolgozatai több folyóiratban jelentek meg és külön füzetekben is közöltettek. A

laboratórium munkálatai általában a háborús viszonyokhoz alkalmazkodtak, ami a megtartott előadások s a megjelent dolgozatok címeiben is kidomborodik. A főbb dolgozatok és előadások a következők: „*A háborús idegsérülések idegkórtani szempontból*“; „*Az idegélet rokkantjai*“; „*Homlokagy és intelligencia a háborús sérülések világitásában*“; „*A sériült idegek diagnostikája*“.

Ezek mellett nem hanyagolta el a laboratórium eredeti hivatását sem, a gyógyító pedagógiai képzésnek is szolgálatában állott s mint a *Magyar Gyermektanulmányi Társaság* kísérleti szakosztályának székhelye is igyekezett kötelességeit teljesíteni.

A személyi természetű ügyekről szólva, meg kell emlékeznünk a szaktanács elnökségében történt változásról. Az új elnök *Tóth István* dr. miniszteri titkár, a minisztérium gyógyító pedagógiai ügyosztályának vezetője lett. Kiváló szakember, reformtörekvések iránt fogékony lélek, a gyógyító pedagógia kitűnő munkása s igaz barátja került a szaktanács élére az új elnökben.

A Jelentést a hazai gyógyító pedagógiai intézetek és növendékeinek számszerű adatait feltüntető táblázat zárja be. V. O. J.

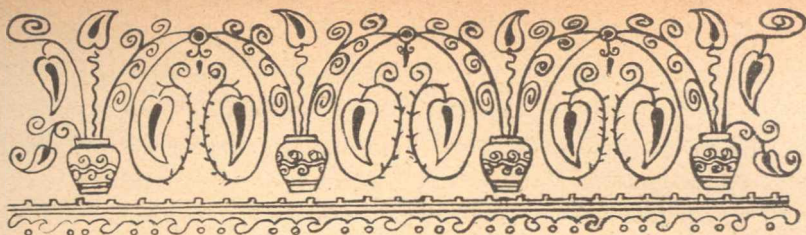
Montessori — német. A *Zeitschrift für Kinderforschung*-ban (XXI. évf. 1—2. sz.) olvassuk azt az érdekes hírt *Trüper* tollából, hogy a világhíre emelkedett *Montessori Mária* dr. tulajdonképen nem is olasz, hanem német, ki olasz emberhez ment feleségül. Berlinben született, ott is nevelkedett s így mindaz, ami nevéhez fűződik, tulajdonképen német szellemi vagyon.

A háború kitérése előtt az ú. n. Montessori-iskola különösen sok hivat szerzett magának. Lényege: „új módszerrel“ gyengetehetségű gyermekeket normális oktatási eredményekhez juttatni. Sok dicséretben, de sok gáncsban is volt része a jeles asszonynak. Ma, mikor a háború tárgyilagosságunktól megfoszt, nem célszerű ennek a módszernek vizsgálatába bocsájtkoznunk.

Pszichopathológiai laboratórium egy fogházban. Kansas észak-amerikai állam egyik fogházában pszichopathológiai laboratóriumot rendezett be. Vezetője a fogház orvosa, kit munkájában egy pszichológus és egy pszichiáter támogat.

A vak gyermek és háború. A gyógyító pedagógiai intézetek orsz. szaktanácsa a hazai vakok intézeteiben a Gyermektanulmányi Társaság kérdőíve alapján adatokat gyűjtött a vak gyermekek háborús érdeklődése köréből. Az egybegyűlt adatokat feldolgozzuk s a munkát *Gyógyító Pedagógia* rovatunkban közöljük.

JOG ÉS VÉDELEM.

Gyermekvédelmünk a háború hatása alatt.

Írta s a Magyar Gyermektanulmányi Társaság budapesti jogi és gyermekvédelmi szakosztályának május 27-én tartott ülésén fölolvasta **Nagy Antónia** székesfőváros főővónő.

Mint a csendesen tükröző vízbe dobott kő után a folyton gyűrűző hullámok mind nagyobb területet borítanak el, úgy a most folyó világháború is kihat a társadalomnak minden rétegére s romboló, majd átalakító és végül újra építő erejéhez kell alkalmazkodni mind azoknak, akik most a további életért, a fejlődésért, szóval a jövőért ezt a titáni küzdelmet vívják.

A nagy világrengés után, előbb vagy utóbb, elkövetkezik a béke, s akkor kezdődik a társadalom nagy munkája, hogy jobb és biztosabb alapokon építsük meg a jövő nemzedékek új életét. Erre a nagy munkára nekünk már előre készülni kell, hogy a nemzetek nagy versenyében ne maradjunk utolsóknak, mert a magyar nemzet férfiai megmutatták s elismertették az egész világgal, teménytelen hulló vérük árán, hogy a magyar katona hősiességben, kötelességtudásban, emberfeletti kitartásban, talpra esett ügyességben és hazája önfeláldozó szeretetében felülmulhatatlan. A férfiak legnagyobb része a harctereken lévén, az itthoni munkát nagyrésztben nők végzik, de, mi történik a családdal, ha a feleség, az anya a kenyérkereső? Mi történik a gyermekekkel? Ki neveli és miképen gondozzák testét, lelkét?

Gyermekvédelem a fővárosban.

Budapest székesfőváros közoktatási ügyosztálya, mindjárt a háború első évében számolt az elkövetkező állapotokkal és a lehetőség szerint intézkedett ez irányban. *Déri Ferenc* dr. alpolgármester,

a tanügyi osztály akkori vezetője, körlevélben utasította a kisdudóvók vezetőit, hogy a lehetőség szerint minden jelentkező gyermeket el kell fogadni, azon esetben pedig, ha atyja hadbavonult és anyja munkába jár, feltétlenül még ha a 3 éves korhatáron alul van is. Néhány helyen, ahol szükségesnek mutatkozott bölcsődét, s egy helyen menhelyt nyitott.

Az óvodai és iskolai napközi otthonokat fenntartotta, s ahol szükségesnek mutatkozott, szaporította számukat és amíg azelőtt csak a téli hónapokban működtek, most egész évben nyitva vannak. Az 1915. évben a napközi otthonok száma 108 volt, amelyekben 6000 gyermek nyert gondozást és étkeztetést. Az 1914—15. iskolai év első felében 310.548, a második félévben pedig 416.608 ebéd adag került kiosztásra.

Hat helyen egyesületek gondoskodtak az ellátásról s itt első helyen áll a „*Gyermekbarát Egyesület*“ tevékeny elnökével, Gróf Teleki Sándorral az élén, aki a mi társaságunknak is érdemes elnöke, s aki már oly sokféle módon tett tanúságot arról, hogy őszinte jó barátja minden téren a gyermekvédelemnek. Ahol a napközi otthon felállítására nehézségekbe ütközött, ott a szegény gyermekek a közel népkonyhákban étkeztek.

Ilyen módon az elemi iskolának 882 tanulója kapott 54.097 adag ingyen ebédet a különböző kerületek népkonyháiban. Uri családoknál is több gyermeknek adtak ebédet.

Ingyen tej kiosztásban 190 tanuló részesült. Óvodai napközi otthon 40 volt, gondozást 784, étkeztetést 869 gyermek nyert. Elemi iskolai napközi otthon 68 volt, gondozást 3580, étkeztetést 4554 gyermek kapott.

Nagy munkát fejtett ki a főváros közoktatásügyi ügyosztálya az irányban is, hogy a szegény szülők gyermekei a tandíjmentességet megkapják minden esetben, amikor csak bebizonyult, hogy jogos a kérelem, a polgári és a magasabbfokú iskoláknál is minden esetben elengedte a tandíjat, úgy hogy ezen elengedett tandíjak összege egy évben 1,124.140 koronát tett ki.

Déri alpolgármester a nyári szünidő alatt a szegény gyermekek részére üdülő telepeket létesített három külterki iskolában. Az I. ker. svábhegyi iskolában 300 leány; az I. ker. Budakeszi-úti Klotildtelepen 100 fiú; a III. ker. Emőd-u. iskolában is 100 fiú tehát összesen 500 gyermek, első sorban a hadbavonultak gyermekei részesültek a szabad természet üdítő és erősítő áldásában.

Játszó délutánok létesültek, a felügyelet nélküli gyermekeket összegyűjtve 56 iskola hetenként két játszó délutánt rendezett, csoportonként 40—40 tanulóval.

Az iskoláknál már régebben létesültek olvasó szobák is, ahol korukhoz mért könyveket és folyóiratokat olvashatnak s így a tanulásra nem fordított idejüket is hasznosan és kellemesen tölthetik a gyermekek.

A gyermekfelruházó osztály is nagy munkát végzett. A ruházati cikkek, de főképen a cipők rendkívüli áremelkedése, nehéz helyzet elé állították a bizottságot, mely ezt, a rendes körülmények közt is nagy munkát magára vállalta. Hogy röviden csak megközelítő fogalmunk legyen erről a nagy munkáról, néhány számot említek meg. Közel 15.000 cipőt és 20.359 drb. ruhaneműt osztottak ki.

Soknak látszik ez nagyon, különösen annak, aki ami szép fővárosunkból csak a belterületeket ismeri és fogalma sincs a kültekkel szegény népeinek s különösen szegény gyermekeinek viszonyairól. De mi, akik napról-napra látjuk, mi tudjuk, hogy ez még mind kevés; kevés a gondosság, kevés a szeretet és a segítség! Ha beletekintünk a napi lapok rendőri krónikáiba, hány kis gyermek tragédiát találunk ott néhány rövid sorban?

Ezek bent égtek a bezárt lakásban, azokon a villamos száguldott keresztül, emezek a forró vízbe estek vagy az emeletről lezuhanva zúzták halálra magukat. És hány a száma azoknak a csecsemőknek, akik a kellő ápolás hiányában még kicsiny bimbókorukban lehullanak nemzetünk fájáról és éppen most, amikor a két éves háború oly iszonyú rendet vágott amúgy sem túlsűrű sorainkban s a nemzet reménye, a virágzó ifjúság hullik, napról-napra.

Nagy munka vár a gyermekvédelemre! Szerény tehetségem szerint megkísérlem vázlatát adni ezen munkának. Majd lesznek aztán nálam képzetebb és hívatottabb elmék, akik tanácsaikkal és támogatásukkal igazgatnak bennünket a nagy munka kivitelében.

A háború hatása a családi életre.

A háború következtében már most is sok család a véginség szélére jutott. A kiszámíthatatlan arányokban és folyton növekedő drágaság még a közép osztályt is erős próbára teszi, a szegény munkásnép meg amíg volt mit, hordta a zálogházakba, de ma már az is megszűnt; most még akinek családfentartója katona, azután

legalább kapja a hadi segélyt, ami ha kevés is a mostani viszonyok mellett, de valahogy mégis eltengődik rajt gyermekeivel együtt. Azonban, amint a háború zivatara elül, kicsinyenként visszatérnek családjaikhoz a rokkant hősök vakon, bénán, sántán, legtöbbje munkaképtelenül. A hadi kórházakban ugyan mindent elkövetnek, hogy a lehetőség szerint kiképezzék valami kenyérkereső munkára és kapnak is majd a rokkant alapból valami segélyt, ami meghalni sok, de megélni kevés. Éppen a napokban könyörgött nálunk egy szegény asszony, hogy fogadjuk el 2 éves kis leányát a már amugy is túl zsufolt óvodánkban, mert vakon, sántán hazakerült férjét is kell ápolni és keresni reá, aki havi 6 korona segélyt kap a rokkant alapból; kérését mély sóhajjal végezte, hogy hála Isten, a kisebb és nagyobb két gyermeke már meghalt és ha ezt az óvodában elhelyezheti, legalább dolgozhat. Kérését természetesen teljesítettük, de szíven üti az embert, mikor egy édes anya megkönnyebbült sóhajjal mondja, hogy két kis éhező száj örökre becsukódott már.

És hány lesz még az olyan család, akik hiába várnak éveket, míg a legutolsó hadifogoly is megtér a világ másik feléről, csak az ő hősök nem tér vissza soha, mert ezer részecskére válva repült a csillagok felé egy gránát vagy srapnel kíséretében. A hadi segély ha nem is egyszerre, de lassanként megszűnik s a kenyérkereső meg nem tér vissza, tehát a családfenntartás nehéz gondját a nőknek kell átvenni.

Ekkor válik igazán valóra a feministák álma, tódulhatnak a nők minden elképzelhető pályára, hogy kis családjukat eltarthassák, lesznek sokan, akik nyomorékká vált férjük helyett fogják be magukat a családfenntartás, a kenyérkereset nehéz igájába; itt lesz a sok özvegy, aki gyermekei mindennapi kenyerét keresi meg. És ekkor lesznek a gyermekek igazán elhagyottak, ha az állam, a társadalom és a község nem gondoskodik idejében a bajok megelőzéséről. Hiszen tudom, hogy most ez a legaktuálisabb kérdés; tudjuk mind, akiket itt a gyermekvédelem gondolata hozott össze, hogy sok minden történt már e nagy kérdés megoldására és egész Európában, a mi gyermekvédő törvényeink a legelső helyen állanak, de mégis, a mostani rendkívüli körülmények között ez még kevésnek bizonyult. Nincs módomban, hogy az állami gyermekmenhely áldásos működéséről pontos adatokról számolhassak be, meg is haladná felolvasásom keretét. Csak két dologra hívom fel ezen ügy iránt érdeklődő embertársaim figyelmét:

1. Oly módon segítsük a segélyre szorulókat, hogy ne munka-

kerülő, alamizsnára vágyó és azt követelő, soha ki nem elégíthető egyéneket neveljünk.

2. A gyermeket ne vegyük el szülőjétől, ha csak erre erkölcsi ok miatt feltétlenül szükség nincs.

Legyünk segítségére a munkaképes anyáknak, hogy képességeiknek és erejüknek megfelelő munkát kapjanak úgy falun, mint nagyvárosban és tegyük lehetővé, hogy gondozásra szoruló gyermekeik ezen idő alatt megfelelő helyen, bölcsődében, menhelyen vagy óvodában biztos felügyelet alatt és egészséges környezetben elhelyezhetők legyenek. Hiszen a természet azt célzatosan rendezte úgy, hogy minden édes anyának a saját gyermeke legyen a legszébb, legokosabb, legkedvesebb; áldozatkészsége fáradtságot nem ismer, ha gyermeke jóvoltáról van szó és tudjuk mindnyájan, hogy az édes anya cirógató kezét nem pótolja senki. Ne vegyük el tehát a gyermektől, mikor segíteni akarunk rajta, azt az egy kincsét, amit semmivel sem pótolhatunk. Sokszor sírtak már előttem két-ségbeesett anyák, akiknek kicsinyét elvitte a Liga s addig sírt és könyörgött érte, míg vissza szerezte mind a hármat és inkább egész héten kenyéren és krumplin élt gyermekeivel együtt, csak maga mellett tudhassa őket. Hát attól a szegény nőtől, akinek férje és kenyérkereső támasza a harctéren esett el, akinek férje életével áldozott hazájáért, családjáért, attól a szegény özvegytől egyetlen vigaszát, még gyermekét is elvonná a társadalom vagy állam? Ez nem lehet! Ellenben a felügyelet és gondozás nélkül maradt gyermekek elhelyezése és gondozása igen is szükséges.

Bölcsődéket, menhelyeket és napközivel kapcsolatos óvodákat kell tehát felállítani kültelkeken, nagyobb gyárak közelében és mindenütt, ahol csak ezekre szükség van nemcsak a fővárosban, hanem az egész országra kiterjedően, egyöntetű intézkedéssel. Igaz, hogy néhol van is már bölcsőde és menhely, hanem az a baj, hogy ezen intézetek nagyon küzdenek még a kezdet nehézségeivel, s amire főképen szeretném felhívni szives figyelmüket, a közönség részvéltlenségével. Isten mentse, hogy bárkit is vádoljak, hiszen ami nemeslelkű hölgyközönségünk valósággal megrohanta a kórházakat, mikor a sebesültek ápolására hívták őket, s minden jótékony mozgalom, amit csak az ujságok megindítottak rögtön fel lett karolya, amint *divatossá* vált.

Tehát itt csak az a hiba történt, hogy az elhagyott éhező szegény gyermekek gondozását elfelejtettük divatba hozni. Pedig ha más jó és rossz divatokat átveszünk a nálunk most mintaképül

szolgáló Németországból, vegyük át a gyermekgondozás és szeretet divatját is, mert erre most még égetőbb szükség volna, mint akár a női ruházat egyszerűségeért küzdő nagy mozgalomra. Lássuk tehát, milyen a gyermekszertő divat Nagynémetországban?

Németországi kisednevelő intézetek.

A háború kitörése előtt való évben, 1913. október havában, 4 hétig tartó tanulmányutunkon, melyre Budapest székesfőváros tanácsa által küldettünk ki a németországi kisednevelő intézetek tanulmányozása céljából, felkerestünk 9 bölcsődét, 40 kisedóvó intézetet és 6 óvónőképző intézetet különböző nagyobb német és néhány németalföldi városban. Elég szép eredményeket tapasztaltunk, dacára annak, hogy Németországban nincs kisedóvási törvény, mint nálunk és a legtöbb intézet sem állami, sem községi támogatásban nem részesült, hanem csakis társadalmi úton a német nők egyesületei tartják fent.

Amiért a német nők már évek óta küzdöttek, hogy a gyermekvédelemmel az állam és a község is törődjön és áldozzon érte, azt ők, most a háború után valószínűleg elérik, mert az elesett hősök után hátra maradó sok árva gyermekről valahogy gondoskodni kell. Annyit már is olvastam, hogy egészen külön intézetekben helyezik el a háború után az árván maradt gyermekeket, de ezekről közelebbit még nem tudok. Hanem amit mi ott láttunk, két évvel ezelőtt, a társadalomnak azt a szeretetét és gondosságát az elhagyott szegény gyermekek iránt, azt szeretném ami közönségünkbe átültetni, hogy mi ne essünk a németekével ellenkező hibába, tudni illik, hogy mi meg a gyermekvédelemnél minden gondot és felelősséget, csakis az államtól és községtől várjunk, hanem ebben a komoly időben a társadalom minden egyes tagja, akinek ideje, pénze, tudománya és szerető jó szíve van, álljon a gyermekvédelem zászlója alá és vegye ki részét és gondját a hazáért vérüket hullató hőseink árván, felügyelet nélkül maradt vagy éhező gyermekeinek gondozásából.

Ami legjobban tetszett nekem az egész németországi utunk alatt a kisednevelési intézetekben, az a családias gondosság és a német nőknek az igazán követésre méltó példája, hogy ők a más gyermekét is oly szeretettel tudták körül venni, mint a magukét otthon, hogy ne érezze a kicsi, aki az édes anyja mellől oly korán kiesett a puha fészekből, az otthonból, a szerető gondosság hiányát.

Ezt láttuk Hallében a szent Borbála intézetben, hol evangélikus testvérek vezetése alatt van egy intézet elhagyott gyermekek részére, bölcsőde, óvoda és gyermekkórház, melyben 200—300 gyermeket ápolnak nemcsak a szerzetes nővérek, hanem a városban alakult „Deutsches Frauen Verein“ tagjaiból naponta 2—4 asszony és 6—8 leány tag 14 éves kortól kezdve; mindennap más tesz szolgálatot, oly kedves egyszerűséggel öltözve s oly lelkiismeretes buzgalommal segítve, mintha mind a saját háztartásában dolgozna s mind a saját gyermekét vagy testvérkéjét tabusgatná s nevelné. Berlinben láttuk a „Pestalozzi Fröbel Haus“ gyönyörű új épületében elhelyezett kisdiednevelő intézeteket, óvodát, elemi és felsőleányiskolát, s a vele kapcsolatos, de külön épületben elhelyezett Augusztia Viktoria Ott-hont bölcsődével, mely intézetben az egy hónapos kortól kezdve a csecsemőket 3 évesig a bölcsődében, 3—6 éves korig a kapcsolatos óvodában, tovább az elemi és felsőbb leányiskolában 18 éves korig tartják, míg esetleg a Lyceumi oklevelet megszerzi. Nagyobb leányok részére internátus is van az épület második és harmadik emeletén és külön a gyenge tehetségű gyermekek részére, hol korukhoz és értelmükhöz mért különféle foglalkozásokra tanítják őket.

Mindenek felett megragadta figyelmemet vezetőnknek az a magyarázata, hogy a 14 éves korontúli növendékek közül minden héten más-más csoport van beosztva bölcsődei és óvodai szolgálatra, akik a gyermekápolás és foglalkoztatás minden legkisebb részletében segédkeznek, de ezenkívül a nőegylet asszony és leány tagjai is naponkénti szolgálatot teljesítenek nemcsak ezen intézetben, hanem a nőegylet által Berlin városának területén, főleg a külteleken fenntartott 25 bölcsődéjében és a népkonyhákban is. Igaz, hogy a német nők jó példajaként Augusztia császárné és egész családjának nőtagjai csaknem hetenként meglátogatják ezen intézeteket, személyesen meggyőződve a rendről és felügyeletről, s mint vezetőnk beszélt, akárhányszor eljátszadozva a kicsinyekkel s az intézetek minden dolga iránt melegen érdeklődve. Ezen legmagasabb példát követve, a főrangú családok és a vagyonos osztály is állandóan foglalkozik ezen intézetekkel, amit az évi kimutatásukban feltüntetett számtalan pénzbeli és természeti adományok is igazolnak.

Ugyan ezt láttuk és tapasztaltuk Frankfurtban és Münchenben is. Az utóbbi helyen egy igen szép, áldásos működésű intézetet tekintettünk meg, mely jótékony alapítványokból létesült és alapítójának egy igen tevékeny tagjáról Löhe-Haus-nak nevezték el. A három emeletes nagy saroképület a pincétől a padlásáig a legnemesebb

gyermekvédelmi eszmét szolgálja. Az alagsorban van a főzőkonyha, tejkonyha és mosókonyha, az élelmiszer raktárak és az egész épületet szolgáló motorgépek, melyek a villanyvilágítást, gőzfűtést és melegvizet szolgáltatják az épület minden helyiségében.

Az épületnek két utcára van külön bejárata egyik oldalon a bölcsőde és óvoda másik oldalon a nagyobb gyermekek otthonába. A bölcsőde és kiseddóvó is két részre van osztva és annyira elkülönítve, hogy még a lépcső feljárata is más, amit igen indokoltá tesz az óvakodás, hogy az állandóan bentlakásra elfogadott gyermekek közé ragályos bajokat ne hurcoljanak be a naponta bejáró gyermekek.

A napi gondozásra elfogadott gyermekek a legszegényebb munkásosztály gyermekei, akik egy-egy napi gondozásért 15—20 fillért fizetnek. A reggel átvett kicsinyeket megfürösztve s az intézet ruhájába öltöztetve viszik a bölcsődébe vagy óvodába, levetett ruhájukat egy hálózott kosárban levegőre teszik esetleg a kis kocsiival együtt egy külön e célra használt folyosón helyezik el. A kicsinyek levegős és napos tágas tisztán tartott és célszerűen berendezett helyiségekben tartózkodnak, hol igazán gondos ápolásban és felügyeletben részesülnek. A kiseddóvóhoz kerti játszótér is van délkeletre néző napos nagy homokkertekkel, ahol boldogan játszanak még a másfél éves kicsinyek is a napi bölcsődéből. Az első emeleten 4—5 nagy teremben van az állandóan bent levő gyermekek bölcsődéje ahol 50—60 gyermek egy hónapos korától kezdve helyezhető el.

Ezek oly családok gyermekei, hol a nő is keres, hivatalnoki vagy a kereskedői pályán működik és nem kívánja kis gyermekét cseléd gondozásra otthon hagyni, inkább fizet ezen intézetben havonta 35—40 márkát, hol jó helyen és gondos felügyelet alatt tudja kicsinyét. A második emeleten a 2 évestől 6 éves korig az óvodások (az állandó gondozásra beadottak) vannak elhelyezve, mindkét emeleten a keletre néző oldalon nagy és széles nyitott folyosó van, hol a sok játékkal boldogan, ujjongva szórakoznak a nagyobbak és kis kocsijukban pihennek a csecsemő korúak. Az épület másik utcára néző frontján külön bejárattal a 6—16 éves korú gyermekek otthona van tanuló, étkező és alvó szobák sorával, célszerű, egyszerű és tiszta berendezéssel. Itt egy vagy több napra esetleg állandó bentlakásra csak nappalra vagy éjjelre is vannak gyermekek elhelyezve. A menhelyről rendszeren járnak iskolába, a nagyobbak már munkába s csak este térnek meg a menhelybe. Meghatva hagytuk el ezt az igazán emberbaráti szeretettel megalkotott intézetet.

Térjünk vissza a magyar viszonyokra. Tudjuk, hogy nagyszerű intézeteink, állami gyermekmenhelyeink vannak az elhagyatott gyermekek számára. De mi történik a munkásnak gyermekeivel, akiket nem lehet elhagyatottaká nyilvánítani?

Ezekről sajnos, nem történt még eddig gondoskodás. Mi a gyakorlat most? hát úgy segítenek magukon az ily szegény asszonyok, ahogy tudnak; otthon hagyják csecsemőiket, arra, akire lehet, egy szegény gyámoltalan öreg asszonyra, akinek sem tanultsága az ápolásra, sem ereje a vesződések elviselésére nincs, megtömi a kiabáló kis gyermeket valami kiadós péppel, s ha még mindig nem hallgat, hát megnyugtatja magát, hogy csak „hadd kiabáljon a lelkem, attól erősödik a tüdeje“. Vagy 6—10 éves testvérei gondolják a szegény kicsinyeket, el lehet képzelni ezt a gondozást.

Bár nem vagyok híve a sok szám felsorakoztatásának, de itt nem mellőzhetem az Üllői-úti gyönyörű állami gyermekmenhely kitünő főorvosának, dr. Szana Sándornak a „Wiener klinischen Wochenschrift“ folyóiratban megjelent cikkét, melyben megdöbbenően szomorú adatokkal mutatja ki, hogy az európai államok közül a gyermek halálozási arányszámmal már a háború előtt is Magyarország vezetett; szomorú elsőség.

Most pedig a nevezett cikkben kimutatja először is, hogy a háború tartama alatt a születések száma rohamosan csökkent. 1915. április havában, tehát a háború 9-ik hónapjában $\frac{1}{4}$ millióval kevesebb gyermek született, mint a megelőző években, ezzel szemben a gyermek halálozási arányszáma folyton emelkedett, annyira, hogy július és augusztus hónapokban 25—26 százalékra emelkedett Magyarországon. Szana S. főorvos úr is a rosszabodott táplálkozási viszonyokon kívül az elhanyagolt ápolásnak tulajdonítja ezt a szomorú eredményt, amiben bárki is igazat adhat neki, aki ismeri a falusi viszonyokat a nyári nagy munka idején s hozzá véve még a mostani viszonyokat, mikor a férfiakat is megerőltető munkát nőknek kell végezni; ide tartozik még az a körülmény is, hogy a mezei munkához szükséges állatok is a legkisebb létszámra apadtak.

Természetesen minél tovább tart a háború, annál fokozottabb mértékben fog ez a szomorú szám emelkedni, ha csak mindent el nem követünk meggátlására. Tudom, hogy nálunk sok ellensége van a bölcsődék intézményének; én magam is meglehetősen elkedvetlenedtem tőle, mikor a régebben működő intézeteinket végig néztem egy alkalommal, de amióta külföldön láttam, hogyan

lehet ilyen intézeteket kevesebb költséggel is, de azért tisztán és rendesen berendezni és vezetni, csak lelkiismeretes tanult személyzet szükséges hozzá, vagyok a bölcsődék híve. Nincs sok időnk a töprengésre, hanem minél hamarább hozzá látunk a megteremtésükhöz, annál kevésbé lesz szomorú az a statisztika, amelyért a külföldön bizony nem irigyelnek bennünket. Itt a fővárosban oly helyen kellene bölcsődével kapcsolatos gyermekmenhelyet felállítani, hol tudvalevően sok nő dolgozik pl. dohánygyárakban és oly közel, hogy a munkásnők 3—4 órai időközökben ott felkereshessék a csecsemőket a táplálás idejére, továbbá nagyobb csoportú munkásházak közelében, mint a villamos társasági házak, városi barakkcsoportok mellett kerületenként 3—4 ilyen kisebb méretű bölcsőde szintén igen jó szolgálatot tenne.

Okvetlenül orvosi felügyelet alatt legyen minden bölcsőde és menhely, s ha nem is naponta legalább hetenként 1—2-szer ellenőriztessék. A berendezés egyszerű és csak célszerű legyen, érdeklődőknek ajánlhatom az V. ker. népházi bölcsőde megtekintését, nálunk ez idő szerint ez a legcélszerűbben berendezett intézet.

Egy bölcsődével kapcsolatos menhely berendezése nem oly igen nagy feladat, annál nagyobb azonban vezetése és felügyelete s éppen itt követik el a legnagyobb visszaéléseket. Az ilyen magukkal tehetetlen kis lények gondozását egy tanulatlan öreg nénikére bízzák, mikor annak a kis emberbimbónak minden rossz érzése kifejezésére csak egy módja van: a sírás: ha éhes, álmos, fázik, fáradt vagy a szokatlan idegen környezetben fél, mindezt csak sírással jelenti. Az édes anyának megadta a természet azt a csodás együtt érzést gyermekével, hogy ösztönszerűen eltalálja, mit kér vagy miért panaszodik kicsinye, de az öreg nénikéknél ez az érzés is már elfonyadt és öreg füle megedződött arra, hogy türelemmel hallgassa a véget nem érő sírást vagy ha már csakugyan megunt, segít magán és a kis ártatlanon egy kis mákfőzettel s 2—3 heti ilyen csendesítő kezelés után csakugyan nincs már semmi baja a kicsikének, elalszik örökre. Sajnos így van ez a falukban nálunk minden orvosi ellenőrzés dacára még ma is. A bölcsőde és menhely vezetését csak tanult egyénre lehet bízni, aki legalább az állami gyermekmenhelyen ápolónői kurzust végezzen, hogy az édes anya érzését legalább tudással pótolhassa. Azonban mivel falun az iskolák korán zárulnak, nem volna utolsó gondolat az üres helyiségek felhasználásával a nyári nagy munkaidő tartamára egy tanítónő felügyeletével 1—2 segédkező dajkával itt összegyűjteni az ápolás és

felügyelet nélkül maradt gyermekeket. Természetesen a felügyelő személyzet fizetése kerülne az államnak vagy községnek valami anyagi áldozatába, ami azonban más úton sokszorosan megtérülne! S így a gyermekek keresztül kicsinyenként tudnánk hatni a nép egyszerű asszonyaira is, hogy a gyermeknevelésben ne mindent babonával akarjanak gyógyítani, hanem keressék a természetes jelenségek természetes okait és ne szenes vízzel, megszentelt füstöléssel kuruzsolja a meghűlt vagy beteg emésztésű gyermekét, hanem vigye idejében orvoshoz.

Szép hivatása lenne ez tanítónőnek és óvónőnek falun és mind dr. Bródy Miksa mondja, még a papnak a szószéken is erről kellene prédikálni mostanában.

Bölcsődékben és menhelyeken az alkalmazott fizetett személyzetet kívül szükségesnek tartanám úgy a fővárosban, mint falun is, hogy olyan nők, akik rendelkeznek hetenként 1—1 nappal, amit háztartásuktól távol tölthetnek, alakítsanak országosan, „Gyermekvédő“ vagy „Bölcsőde“ egyesületet, mert most van annak a legfőbb ideje, hogy a nép gyermekeinek minden téren segítségére siessünk s vállalkozzanak arra, mint a német nők, hogy ilyen intézetekben 1—1 napot töltenek. Hány olyan urinő van, akinek gyermeke nincs, azt sem tudja mivel töltse el Isten szép napját, mily kedves idő töltés volna annak a szegény kicsinyek között egy derült napot tölteni. Idősebb nők, kiknek felnőtt gyermekeik vannak vagy özvegyek, kik jó szívvel áldoznak 1—1 napot a más bajának enyhítésére, a sok fiatal leány, kik iskoláikat elvégezve a férjhez menésig csak unják magukat otthon, mindezeknek mily kedves idő töltés volna 1—1 napot a bölcsődének szánni hetenként. Hány fiatal leány megy férjhez anélkül, hogy a gyermek nevelésről fogalma is volna és mikor a saját kicsinyével kellene foglalkoznia, azt sem tudja, hogy kell kézbe venni.

Kérjük fel tehát a társadalom minden tagját, aki jó tanácsos, pénzzel, idővel és munkával elősegítheti ezt a szép eszmét, tömörüljenek e köré a szép cél köré, hogy a nép gyermekét amíg ő értünk dolgozik mentsük meg az elhagyottságtól!

Ha az egész társadalom figyelme fel van keltve, csak egynehány erős kézre volna szükség, hogy irányt adjon a segíteni óhajtóknak és kijelölje minden rendű és rangú egyénnek, hol és miben segítsen. Éppen ezért fordultam a Gyermektanulmányi Társasághoz első sorban, mert szerintem ezen társaság azért tanulmányozza a gyermeket minden testi és lelki jelenségében, hogy

ezen tanulságok alapján a jövő nemzedék nevelését, minél tökéletesebben vezethessük és ha jól akarjuk kezdeni ezen nevelést, már a bölcsőnél kell kezdeni mert minél jobban megismerhetjük feladatunkat annál több reményünk van a sikerhez, hogy egy erősebb és boldogabb jövőnek vethetjük meg alapját. Másodsorban, mert ezen érdemes társaság soraiban már ott látom mindazokat, akiknek figyelmét szeretném ezen nagy munkára felhívni. Itt találjuk az ország főnemességének számos nagy érdemű tagját, valamint azokat, kik önszorgalmuk vagy tehetségük által emelkedtek ki az átlag emberek erdejéből, állami főhivatalok képviselőit, a tudomány mestereit, a szellemi élet oszlopaikat, a nevelésügy lelkes barátait és hívatott apostolait, reméltem tehát, hogy szerény hangú kéréssem nem fog elhangzani eredménytelenül s nem mulik el a ma esti napfényvel együtt nyomtalanul.

Ez okból van szerencsém a mélyen tisztelt ülés elé a következő indítványokat terjeszteni:

1. Szakkörök figyelmét hívjuk fel arra, hogy a meglévő gyermekvédelmünk keretében, illetve kibővítésével, miként lehetne megoldani intézményesen a csecsemő és kisdedvédelem ügyét.

2. Mennyiben lehetne kötelezni községeket, nagyobb vállalatokat, birtokosokat, törvényerővel arra, hogy az általuk foglalkoztatott munkásnők csecsemő és kisdedkorú gyermekeinek elhelyezéséről gondoskodják.

3. Mindezen intézmények működését nem magánosok ötletszerű felfogása szerint, hanem szakemberekből alakítandó központi bizottság elvei alapján az egész országra kiterjedően egységesen irányítsák.

4. Az állami gyermekvédelem vezetői a Gyermektanulmányi Társaság, a Gyermekvédőliga, a feministák anya és csecsemővédő osztálya és hasonló célú társegyesületek bevonásával hívassék egybe egy kongresszus, mely szakszerű megvitatás tárgyává teszi a gyermekvédelem általános és egyöntetű intézését.

5. A mai ülésből kifolyólag alakuljon egy bizottság, amely önmagát kibővíti és az ősszel megtartandó kongresszust előkészíti.

GYERMEKIRODALOM.

Az ifjúsági irodalom bírálati szempontjai.

Írta : Nógrády László dr.

Mikor a három évvel azelőtt megtartott Gyermektanulmányi kongresszus határozatára Társaságunk kebelében a Gyermekirodalmi Bizottságot megalkotta, a Gy. I. B. első alakuló ülésén elhatározta, hogy tájékoztató füzetet fog kiadni.¹⁾ E füzet főcélja az lett volna, hogy megjelölje az ifjúsági irodalom bírálati szempontjait. Mint sok mindent, ezt a szándékot is elfujta a világháború szele; várnunk kell a nyugalmasabb időkre. Mostani írásom célja sem lehet az, hogy vele a gyermek (ifjúsági) irodalom bírálati szempontjait szélesebb alapon tárgyaljam; inkább csak *reflexio*, minden polemiai célzat nélkül egy érdemes cikkre.²⁾

Úgy gondolom, egy pillanatra meg kell állanunk, hogy mielőtt a kérdéshez hozzászólnánk, kérdezzünk: milyen követelményeket támaszthatunk a felnőtteknek szánt irodalommal szemben, mert nyilvánvaló, hogy e követelmények még fokozottabbak, ha ifjúságról, gyermekekről van szó.

A követelmények részint a tartalomra, részint a formára vonatkoznak, melyeket megállapított esztetikai törvények szabnak meg. Amint tudjuk ezen esztetikai törvények nem az ingadozó tömegizlés szerint igazodnak, hanem a kiváló lángelmék irodalmi alkotásaiból vonták le s úgy kell tekintenünk, mint kánonokat, melyeken túl nem teheti magát egy író sem. De nemcsak az íróra törvény, hanem az olvasóra, az olvasó izlésére s műveltségére is mérték.

Mindenki tudja, minden iskolázott, művelt egyén megismerte az irodalmi művek esztetikai szabályait, izlését kiművelhette,

¹⁾ A tájékoztató megírásával a Gy. I. B. Répay Dánielt s e sorok íróját bízta meg.

²⁾ L. O. Kisk. Tanegy. Közl. 12. sz. 541. 1. Szemák István „Csallóközi J.: Ifjúsági könyvtáraink a stílus fejlesztésének szempontjából“ c. javaslatának bírálatát.

kifinomíthatta kiváló irodalmi alkotások olvasásával. A felnőtt egyén kiformált esztetikájának, műveltségének, izlésének megfelelő műveket választhat magának elolvasásra. Minden művelt izlésű olvasó kritizálója is az olvasott műnek s épen ez a kritizálva olvasás teszi mélyé s teljessé esztetikai élvezetét. Az esztetika által megállapított kánonok, mint műalkotási törvények élnek lelkében s irányítják. Ilyen törvény például, amely a stílusra vonatkozik vagy a műszerkezetére, felépítésére vagy a jellemzésre, a személyek megalkotására, a meseszöveésre, sat. És ügyebár a művelt izlésű olvasó fel fogja ismerni az író alkotásának egy-egy fogyatékkosságát: a gyarló stílust, a szétfolyó, gerinctelen szerkezetet, a jellemzés hiányait, sat. És az is való, hogy a fogyatékkóságok megzavarják esztetikai élvezetét. A stílus magyartalansága hiba a nagy gondolkozó, Eötvös József fönséges alkotásaiban, de hiba a Jókai ragyogó regényeiben is. Hiba és bántó s szeretnök, ha e nélkül volnának, mert a tiszta élvezetet zavarják. És a hibákat nem mondhatjuk erénynek, még a legnagyobb alkotók műveiben sem; az alkotás zsenialitása, nagyszerűsége tompíthatja élüket, de hibák maradnak s foltok. Az alkotás értéke a hibák és a művészi tökéletesség arányán fordul meg. Mert Jókai stílusában is találhatunk magyartalanságot, még ez nem jelenti azt, hogy a Jókai stílusa magyartalan. Ezt a nagy hímes, dús erejű, pompázatos mezőt nem értéktelenítheti el egy-egy oda-tévedt kóró. Jókai e hibákkal is a legragyogóbb nyelvezetű magyar író marad és igazán nem tudnók megérteni azt, aki csak azért az itt-ott megakadó magyartalanságért a Jókai alkotásait *stilusuk miatt* élvezni nem tudná, nem bírná. Ép így vagyunk az egyes tartalmi gyarlóságokkal, fogyatékkóságokkal is.

A felnőtteknek szánt irodalmi művek értékelésében tehát úgy a formát, mint a tartalmat figyelembe kell venni s figyelembe is veszi úgy a könyv-bírálat (manapság erről alig lehet beszélni), mint a művelt izlésű olvasó bírálata. És ha a kettős bírálati szempontot nem hagyhatjuk figyelmen kívül, mikor a felnőtteknek szánt írói termékeket értékeljük, igazán nem tudom megérteni, miért kellene engedményeket tennünk az ifjúságnak (gyermeknek) szánt irodalomnak. Miért kellene tartózkodni a legmagasabb s legszigorúbb bírálattól? Miért ne kritizáljuk a legszigorúbban a stílust például?

Az érdemes cikk, melyhez reflexióinkat fűzzük, kérdésünkre azt feleli: „... bizonyos, hogyha a stílust állapítjuk meg mértékadó szempontnak, akkor ennek sok, más szempontból becses, értékes, sőt szükséges mű áldozatul esnék”. S felemlíti, hogy nagy

regényíróink, Eötvös József, Jósika, sőt még a Jókai műveit sem ajánlhatjuk „stilus szempontjából első helyen“. Eltekintve attól, hogy a Jókai stilusát kissé szigorúan ítéli meg cikkünk, igaza van abban, hogy az „Eötvös József stilusa minden inkább, csak nem magyaros“, de ha ez így is van, miért akadályá ez annak, hogy az ifjúsági irodalom termékeit a stilus szempontjából is a legszigorúbb mértékkel mérjük? Nagy regényíróink nem az ifjúságnak irták műveiket, az ifjúsági irodalom szempontjából tehát menthető, de a másik szempontból nézve a dolgot bizony hiba stilusbeli fogyatékoságuk, s ha mégis oda sorozzuk műveiket, mint ahogy oda is *kell* sorozni, az ifjúsági olvasmányok közé, valamelyes *megkülönböztetést* kell tennünk. S ha megkülönböztetést nem tennénk, akkor „hibáik“ miatt engedményeket kellene tennünk az ifjúsági irodalom megbírálásában, holott itt a legszigorúbb mértékkel kell mérni *minden* alkotást.

Cikkünk hivatkozik a tartalom fontosságára s felhossa a pedagógiai s didaktikai célt, mint olyanokat, melyek rovására nem mehet az ifjúsági irodalom bírálata. Az igazat megvallva ez a hivatkozás ép a bizonyítás ellen szóló argumentum, mert hiszen a stilus tanítás is pedagógiai cél s a rossz, magyartalan stilus e cél ellen dolgozik. S ha már így kell mondanunk „pedagógiai s didaktikai cél“, nem tudom, miért ne tegyük hozzá ezt is: esztetikai s nem tudom, miért tartsuk e célok közül fontosabbnak az egyiket, mint a másikat s miért tegyünk engedményeket egyiknek a másik rovására, mikor irodalomról beszélünk.

Valjon helyesen járnánk-e el, ha egy tartalmilag egészen helyes és morális szempontból is teljesen kifogástalan, de a stilus szempontjából egészen gyarló, rossz művet (mondjuk gyarló fordítást) odaadnánk az ifjúságnak? Azt hiszem nem. Ha pedig elfogadjuk azt, hogy az ifjúsági irodalom bírálati szempontjai közül az egyik fontosabb, mint a másik s például, hogy a stilus gyarlóságait elnézhetjük, ha egyébként a mű tartalmilag értékes, akkor ezt megtehetjük. Megtehetjük azt is, hogy a kifogástalan stilusú művet, bár tartalmi szempontból nem megfelelő, az ifjúsági irodalom közé sorozhatjuk. Úgy gondolom ez a *liberális* felfogás teljes anarchiára vezetne, s akkor egyszerűen azt mondhatnók, hogy az ifjúság mindent olvashat. Pedig épen a célt tekintve, melyet azzal, hogy az ifjúságnak olvasni valót adunk, el akarunk érni, nemhogy enyhíteni, sőt szigorítani kell a bírálatot minden olyan művel szemben, amit az ifjúság kezébe szánunk.

Tehát ezzel talán azt mondom, hogy ne adjuk ifjúságunk ke-

zébe se Jósikát, se Eötvös Józsefet, de még Jókait se? Dehogy! Mondtam, megkülönböztetést kell tennünk. Lássuk, hogy értem ezt.

Elvemből, hogy az ifjúságnak szánt irodalmi műveket a legszigorúbban kell megbírálni úgy a stílus, mint a tartalom, mint a műmorális levegőjét illetően, nem adok fel semmit, „nagy regényíróinkkal” szemben is fenntartom, s azért még sem kell, ha ifjúsági könyvtárainkat revideáljuk, se Jósikát, se Eötvöst, se Jókait (!), se más értékes művet kitennünk onnan. Nem, csak megkülönböztetést kell tennünk oly módon, hogy milyen korú, milyen tanultságú, milyen esztetikai belátású ifjúságnak adjuk oda ezen írók egyes műveit. Ebben kell válogatást tennünk. Annak az ifjúságnak, melyet tanultsága már bizonyos kritikai álláspontra emelt s tett képessé, odaadhatjuk Eötvös József műveit, habár a stílusa „minden inkább, csak nem magyaros”, mert ismereteinek segítségével, esztetikai értékelésével már észre veszi, hogy *milyen* Eötvös műveinek a stílusa. A stílus fogyatékosága tehát nem fogja nyelvérzékét rontani, legföljebb esztetikai élvezetét csökkenti, de elmerülhet Eötvös műveinek fenkölt moráljába s nagy regényírói művészetébe. Ha pedig úgy gondoljuk, hogy pl. a Jókai ragyogó meséit olvastatnunk kell a fejletlenebb izlésű ifjúsággal is (aminthogy így is van), melynek izlése még a kritikai fokot el nem érte, melynél még a stílus épsége a pedagógiai cél érdekében fontos, nem tudom, mit vétenénk a Jókai vagy mások nagysága és művei ellen azzal, ha stílusából kigyomlálnók azt a néhány stílus hibát, ami benne van.

Ám ezzel rá akarok mutatni arra is, hogy *szükséges klasszikusainkból az ifjúságnak szánt s az ő számukra külön válogatott s alakított kiadás*. Nem gyarló átdolgozásokat, össze-visszacenzurázott, megnyesett, megcsonkított torzokat s torzokat értek én ezalatt; nem úgy gondolom, hogy Jókait például a Pityi Palkók (írók s ifjúsági írók) a maguk szája íze szerint *átdolgozzák*. Ilyent kívánni helytelenség lenne, mikor már egy néhány ilyen fajta irodalmi csapásunk van, az efajtákból ez is elég. Elég, hogy lássuk, hogyan tudja a műremeket összerombolni a csökevény fantáziájú író-mesterember. Egy-egy igazítást gondolok csak, egy félre csúszott követ helyre tenni, több semmit. Nincs szükség mérföldes bevezetésekre, melyek elrettentik az ifjúságot az ily módon iskola-szagúvá tett könyv olvasásától; nincs szükség arra sem, hogy agyon jegyzetezzék pedagógiai kezek, mert ez csak zavarja az ifjút olvasásában s a mű odaadó élvezetében. Hagyjuk meg a művet a maga valóságában s annak, ami.

Az így kiadott művek kedvesek lennének az ifjúság előtt s minden tekintetben haszonnal olvashatnák.

Az előbb vázolt mód lehetővé tenné azt, hogy az ifjúsági irodalommal szemben használt legszigorúbb kritika dacára se kellene ifjúsági könyvtárainkból kivenni azon nagyon értékes magyar műveket, melyek bár nem ifjúságnak szántak, mégis nagy irodalmi becsük, tartalmi kiválóságuk kívánatossá teszi, hogy az ifjúság megismerkedjék velök. A többivel szemben, melyeket az üzleti reklámkritika avatott „jeles“ ifjúsági művekké, kérlelhetetlen szigorúsággal kell eljárni. Sok *jeles*-nek minősített ifjúsági mű szemétre való, igen sok gyarló mesterember munka, egy részük csekély értékű és bizony a sok „jeles műből“ csak egy kis percent üti meg a mértéket. Azt a mértéket, amit az ifjúsági irodalomnak szánunk: a nyelvi s tartalmi jószágot. Szeretnők mondani kiválóságot, de ennyit nem kívánunk, mert a kiválóság ritka madár. A „Pál-utcai fiúk“ nem teremnek csak úgy.

Sajnos, hogy az ifjúsági irodalmi kritikát eddig a kiadói reklám gyakorolta csak. Ha lett volna valóban kritikánk, akkor ifjúsági irodalmunkban nem lenne most annyi „jeles“ szemét, annyi „kiváló“ férc mű, annyi „elsőrangú“ író iparos. Ifjúsági irodalmunk bírálattól nem háborított boldog „arany“-korában szépen lábra kapott a dudva. Minden ment, csak akarni kellett s nem irodalmi becs, hanem jó szerencse kellett hozzá csak, hogy menjen. S mint ahogy már mi nálunk szokás, az ifjúsági irodalom jövedelmező terét egyes nagy s nagyobb szállítók foglalták le.

E fölött keseregni már késő, neki kell látni az ifjúsági irodalom revíziójának. A jövő irodalmával szemben pedig szigorú kritikát kell alkalmazni. Csak a legjobbat adjuk a gyermeknek, mert a gyermekre a könyv nem pusztán időtöltő szórakozás, hanem léleknevelő érték. A könyvről, a könyv értékéről már sok szép hozsannát írtak s mondtak, kívánatos, hogy értékének megfelelő komoly kritika alá is vessék. Sok irányú hatása miatt sokoldalú és szempontú szigorú kritika kell. Nemcsak morális, valláserkölcsi s hazafias szempontból kell vizsgálni tartalmát, hanem a művészből is; nem szabad megelégedni a tartalom értékével sem, hanem követelni kell, hogy stílusa is értékes legyen. Ezen művészi, irodalmi, esztetikai, etikai és pedagógiai mérlegelésen kívül figyelembe kell venni a gyermektanulmányi szempontot is, azt hogy megfelelő-e annak, amit a gyermek a maga fejlődési állapotában szeret, óhajt, kíván; ami után

szomjazva vágyakozik, ami lelki erőit munkába képes szólítani, ami a fejlődés irányába fogja lendíteni a gyermek egyént.

A gyermektanulmányi szempont azért sem mellőzhető, mert csak ennek figyelembe vételével lesz az alkotás olyan, hogy az a gyermeknek valóban is tessenék. E nélkül hiába minden művészi tökéletesség, minden művészi érték, mert a gyermek nem olvassa el. Ha elolvassa is, de hidegen hagyja s így a mű hatása semmi, célt tévesztett.

A gyermek más és más fejlődési fokán mást és mást kíván. Ezzel is számot kell vetni az írónak s bírálónak egyaránt. És még ezen kívül hátra van a könyv technikai kivitele. Bár ez nem tartozik az irodalmi értékhez, mégis fontos a gyermek könyvszeretetének, olvasási kedvének megnyerésére. Sok kicsinység, ami a felnőtt olvasónak szánt könyveknél nem fontos, de az a gyermeknek szántaknál. A gyermek felületes ismerője tudatlansága magas paripáján ülve, lemosolyogja e „kicsinységeket“, de a gyermeklélek alapos ismerője jól tudja, hogy ezek is lényeges kívánságok. S ezen kívánságokat az olvasó gyermek érdekében teljesíteni kell. Még a gyermektanulmányozás eredményeinek ismerete nem hatott el a pedagógiába sem, annál kevésbé az irodalomba és ha bizonyos pedagógiai felfogás rideg konzervatizmusával zárkózik előle el *még most*, az irodalom munkásának *már most* sem szabad ezt tenni. Minden eszközt fel kell használnia, hogy a gyermeknek szánt alkotás minél inkább megfeleljen a gyermeknek. Nem új esztetikai alapokon kell művét felépítenie, de ismernie kell alaposan a gyermek lelki életét, egész világát, melyben sok fontos kicsiség van, sok lényegtelen lényeges.

A gyermekirodalom bírálatának pedig egyetlen szempontot se szabad figyelmen kívül hagyni vagy csekélyebb fontosságúnak tartani, *nem szabad a pedagógiai célt fölébe rendelni a művésziné, de megfordítva se szabad engedményt tenni, mert a gyermekirodalomban minden hiba, tökéletlenség (akár alaki, akár tartalmi) a gyermek értelmi, érzelmi s esztetikai helyes irányú fejlődésének rovására megy.*

Figyelő.

Ifjúsági könyvjegyzék. A fővárosi könyvtár kiadott egy ifjúsági kis-könyvjegyzéket. Legközelebb behatóan fogunk vele foglalkozni, addig is ajánljuk az ifj. könyvtárak figyelmébe.

Ifjúsági irodalom címen írt a Polgáriiskolai Közlönybe (XX. évf.

9—10. sz.) *Avar Gyula*. Cikke kemény igazságokat mond el a mai ifjúsági irodalomról. Íróink csak leereszkednek „nagy kegyesen“ az ifjúsághoz; az ifjúsági munkák legtöbbje „szállítási cikk“, „afféle művirágok“. Az „üzlet“ ezek mellett veri a reklám dobját és sok érdemes ifjúsági munkát nem engednek szóhoz jutni. Humoros ifjúsági irataink szájalmasak. Egy-egy értékes ifjúsági iratunk (Benedek Kiskönyvtára) gyöngé kiállítású, pedig a gyermek szereti a szép kiállítású és szépen illusztrált könyvet. Nincs csak egy-két olyan ifjúsági munkánk, amelyben harc volna leírva, pedig az ilyen tárgyat szereti a gyermek; több gondot kellene fordítani az úgynevezett tudományos gyermekirodalomra is. A cikk megszívlelésre méltó.

Egy „közkedvelt“ ifjúsági író címen méltatja s ismerteti a Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny legutolsó száma (1. 1916/7. évf. 1—2. sz.). A *May* magyar könyveiről írt tanulmányunkat s azt mondja, hogy a cikk „figyelmeztetéseit minden ifjúsági könyvtárt kezelő társunknak figyelemre kell méltatni“.

Most jelent meg

Nagy László: A háború és a gyermek lelke.

*Ara füzve 3 K, egész vászonba kötve 4 K 20 fill.
Tagoknak kötve 3 K.*

KONYVISMERTETÉSEK.

Az iskolásgyermek lélektana. Irta *Binet* Alfréd; fordította *Dienes* Valéria dr. A Gyermektanulmányi Könyvtár 6. kötete. Kiadja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság. Budapest, 1916. 8° 336 l. Ára fűzve 5 K; tagoknak kötve 5 K.

Az exaktság felé törekvő újírányú lélektani kutatások legnagyobbbrészt csak a számító, matematikai korrektség hideg fényét szórják az érdeklődők felé s inkább csak az avatott lélekbúvárnak engednek bepillantást messze kiható törekvéseiknek érdekes birodalmába.

Binet összefoglaló munkája más képet tár elénk. Az elmélet mélységes világába vonja a pezsgő élet eleven jelenségeit is és e jelenségekkel mindazoknak az érdeklődését, akik ennek az élő és mozgalmas valóságnak gondolkodó és érző részesei. Különösen a szülők és a tanítók köszönhetnek sokat Binetnek, hogy az élet mindeneknél fontosabb problémáit és a nevelés legbecsesebb elveit oly könnyed elevenséggel és mégis tudományos alapos-sággal tárja föl előttük és útbaigazítást ad nekik az életigazságok fölisme-résére és megbecsülésére.

A tudós szigorúan objektív szemével és a harmonikus lelkű ember életbölcességével járja be az emberi fejlődés útját. A nyíladozó, fesledező lélek fejlődésének érdekes, de nehezen járható ösvényén indul meg s kutatásainak gazdag kincseivel megrakodva jut el a kifejlett fizikum, értelem és erkölcs alkotó, teremtő világába.

Kísérjük végig Binet-t ezen az úton és pillantsunk végig kutatásainak értékes eredményein.

A cél világos kijelölése után először is a lelki képességek fejlesztésének műhelyébe: az *iskolába* vezet el bennünket Binet. Ott mindenekelőtt a jó képzettség kritériumát ismerjük meg és meggyőződünk, hogy a jó tanítás értékét az életnek kell igazolnia.

Minthogy elsősorban a *lesti jelenségek* ismerete adja kezünkbe a kulcsot a lelki jelenségek megközelítéséhez, azért Binet előbb a gyermek fiziológiai állapotáról, egészségéről és testi fejlettségéről beszél. A legérdekesebb pedagógiai és társadalmi problémák bontakoznak elő Binet fizikai vizsgálódásai nyomán. Hogy csak egypárat említsünk: az időbeli korhoz kötött iskolai fölvétel, a fizikai és szellemi túlterhelés, az isk. vizsgálatok, a tornarendszerek értéke, az internátusi és externátusi nevelés, a szabad természetben föllállított iskolák, a pályaválasztás, a gyermekek egészségügye, a szellemi és erkölcsi degenerálódás jelensége és sok más fontos kérdés

mind-mind először a fizikai vizsgálat ítélőszéke elé kíváncznak. Végző eredménykép pedig leszűródik az az általános igazság, hogy az egész társadalmi fejlődés zavartalansága elsősorban a fizikai állapot megbecsülésén alapszik. A vizsgálatok átlag-igazsága azt is kétségtelenné teszi, hogy a fizikai életrevalóság csökkenését szellemi és erkölcsi elfajulás követi.

Főkép a látás- és hallásbeli fizikai fejlettség kapcsolódik szorosan a szellemi fejlődéssel. A szellemi visszamaradásnak okát is akárhányszor az említett érzékszervek tökéletlenségében találjuk. Nem is győzi eléggé hangoztatni Binet, hogy a gyermek jövője érdekében is mennyire fontos látási és hallásbeli fizikai állapotának lehető pontos ismerete. Ennek az ismeretnek megszerzése érdekében az orvosi vizsgálaton kívül a szülőnek és a tanítónak is kötelessége pedagógiai irányú fizikai vizsgálatnak vetni alá a gyermeket.

Az egyszerű és legcélravezetőbb látás- és hallásbeli vizsgálatok módjának megismerése után Binet lelki életünk kapuin keresztül a szellemi világ legcsodásabb birodalmába: az *értelem* mélységes birodalmába kalauzol.

Már régen törekszenek az értelmi erő mérővesszőjét megtalálni. A leggyakorlatibb érdekek fűződnek ehhez. Az értelem mérésére azonban olyan mértékegységet kellett megteremteni, amely az értelmesség mindenirányú képességeinek mérésére alkalmasnak kínálkozik. Ezt a mértékegységet találta meg Binet, figyelembe véve az értelemnek felfogásban, feltalálásban, irányításban és válogatásban nyilvánuló képességeit. Minthogy pedig az értelemnek eme együttjáró képességei korok szerint fejlődésnek vannak alávetve, meg kell állapítani tehát a jelzett képességeknek *egyes korokra érvényes* átlag-értékpróbáit, hogy azok segítségével a gyermeknek korához mért értelmességét megállapíthassuk. Ime a Binet—Simon-féle intelligenciamérő módszernek lényege. Tizenöt évre terjedőleg vesszük az értelemmérő próbák sorozatát is, amely hosszú, fáradtságos vizsgálatok eredménye. Természetes, hogy amikor Binet a próbafeladatok megszerkesztésében figyel az értelmi típusok egyenlőtlenségére, akkor a nemzeti egyéniségben és a társadalmi különbségekben gyökerező fizikai és értelmi különbségek sem hagyhatók figyelmen kívül a próbák (tesztek) megállapításában. Ez tette szükségessé, hogy Éltes Mátyás a próbafeladatok mértékét nálunk a magyar gyermek egyéniségéhez szabja.

Vajjon van-e mód ama föltételek megteremtéséhez, amelyek az értelmi erő fejlesztéséhez és az értelmi fogatkozások kiküszöböléséhez vezetnek? Erre az annyira fontos kérdésre felel biztató határozottsággal Binet. A meggyőző esetek egész hosszú sora igazolja, hogy mire képes a kitartó akarat és a helyes irányú törekvés az értelem fejlesztése tekintetében. A kísérleti lélektan adatainak beszédes haladás-görbéje is siet megerősíteni a fejlesztés lehetőségét; de ugyancsak a kísérleti lélektan győz meg arról a törvényszerűségről is, hogy a fejlesztéssel fokozható értelem-haladásnak határa van, amelynek elérése és megtartása egyénenkint változó. Az értelem fejleszthetőségének biztató megállapításából a nevelésnek egyik legfontosabb következ-

tetése sarjadjik: az, hogy a gyenge képességű gyermekek nem predesztinált hajótöröttjei az életnek. Akárhányszor csak a kellő pedagógiai orvosság hiányából, szóval a szülői ház, főképp az iskola hibájából válnak azok a társadalom hulladékaivá, mert helyes diagnózis és ahhoz alkalmazott nevelés mellett értelmük kellő erőre fejleszthető lett volna.

Ime, ily áldásos ígéket hirdet Binet és szavait konkrét eredmények igazával is bizonyítja. A siker az egyéni képességek szerint való kiválasztás, csoportosítás és tanítás elvén alapszik; az eredmény biztosítására segítségül vannak amaz értelemgyakorlatok, amelyekkel a gyermek figyelmét és akaratát edzeni lehet. A mozdulatlansági gyakorlatok, a dinamométerrel való gyermeki vetélkedés, a pontjelzések gyorsasági gyakorlata, a mozgásbeli ügyesség fejlesztését célzó gyakorlatok, tárgy- vagy képcsoportokkal végzett észrevevési, továbbá megfigyelési és emlékeztetgyakorlatok fokozatos alkalmazása Binet eljárásánál lassanként a szellemi ortopédiának egész rendszerét teremtik meg. Ez a rendszer pedig valósággal fölvilványozó, megtermékenyítő és erősítő hatású a gyenge elmére, de kellő alkalmazással a normális elmének is hathatós fejlesztője lehet. Jól érzi Binet, hogy amikor elitülőleg nyilatkozunk az üres szavak haszontalanságáról és lenézéssel emlékezünk meg a szkolasztikus-ízű dialektikáról, észre sem vesszük, hogy az iskolában még ma sem tudunk szabadulni a verbalizmus nyűgétől. Pedig megszívlelnünk kellene immár, hogy az üres szavak meddő csatája csak a reális életigazságok megismerésétől vonja el az elmét. Az igazi ismeret nem a szó áradatában, hanem az értelem mélységeiben gyökeredzik, s csak annyit ér, amennyire *tettekben* nyilvánul. Az erő kifejtésre épített, aktív tevékenység a szellemi fejlődés igazi melegágya; ugyanazé a fejlődésé, amelyen az emberiség elméje is áthaladt.

Az értelmi erő mezejének megvilágítása után Binet szellemi életünknek egy másik hatalmas területére veti vizsgálatainak éles sugarát: az *emlékezetre*. Mert bármennyire összefonódnak is a szellemi élet szálai és a vizsgálatok átlag-eredményei bármennyire is igazolják, hogy az értelmi erőt rendszeren jó emlékezet is támogatja, kétségtelen, hogy az emlékező-erő mégis egészen más nyilvánulása lelki életünknek, mint az értelmesség. Az is kétségtelen, hogy a kettő nem mindig jár együtt. A nyers emlékezet ítélő értelem híján értéktelen és szinte terhünkre van, viszont az értelmesség jó emlékezet nélkül érzékeny fogyatkozásunk. Sőt már azt is megsínyli a lélek, ha az értelem és az emlékezet közt nincs meg a kellő arány. Ha az értelem mögötte marad az emlékezetnek, akkor az emlékezet a maga nyers erejében biza-kodva, az értelemnek egyébként is gyengébb munkáját még jobban bénítja és megfosztja az egyént önállóságától. Így fejleszti ki a szellemi restséget, amit az iskolákban nem egyszer tapasztalhatunk. A nyers emlékezzel elért siker pedig az életben előbb-utóbb megbosszulja magát.

Az emlékező-erő megismerése tehát szintén a legfontosabb gyakorlati feladatok sorába tartozik. E megismerés világosabbá tételéhez hozzájárul a gyermek és a felnőtt emlékezete közti különbség vizsgálata. A gyermek

emlékező-erejének ismerete az iskolai eredmény megítélése szempontjából is fontos. Mennyi igaztalan és méltatlan bánásmód lenne elkerülhető, ha a tanító a lecketudást nem pusztán az eredmény, hanem az emlékezet ereje, avagy az emlékezetbevést zavaró esetleges körülmények figyelembevételével ítélné meg! De elkerülhetők volnának ilykép azok a szomorú következmények is, amelyek a téves megítélés folytán akárhányszor a tanuló egyéniségének letörését és jövőjének megrontását eredményezik. A tanulmányi rendszer fonákására is rávilágít az iskolai eredmény megítélésének téves módja, amennyiben a leckefeladásnál sincs semmi figyelemmel az emlékezet befogadó-képességére. A túlterhelés okát is jórészt ebben kell keresnünk.

Mindez érezteti az emlékezet-vizsgálat fontosságát, melynek néhány egyszerű fajtáját ismertet is Binet. Elemi iskolákban végzett kollektív emlékezet-vizsgálatai élesen rávilágítanak ama tévedésekre, amelyeket a leghivatottabb tanító sem kerülhet el, ha pusztán pedagógiai érzékére bízva tanuló emlékezetének megítélését.

A megfigyelés az emlékezet érdekes rendellenességeit is fölszínre veti. A tanuvallomásoknál tapasztalható jóhiszemű tévedések mutatják, hogy miként ingatja meg az emlékezet biztosságát a figyelem gyengesége, szétszórt-sága, az élénk képzelődés, különösen pedig a szuggeszció. Pedagógiai értékű tanuláshoz is vezet ez a tapasztalat. Az iskolában ugyanis egyes gyermekek hazudozásra való hajlandóságának okát is az előbbieken találjuk meg. Semmi okunk sincs tehát a fejletlen gyermeki lélek eme természetes jelenségén megütköznünk. Idővel a figyelem, az ítélő-erő és az értelem erősödésével, valamint a szuggerálhatóság csökkenésével a gyermek hazudozásra való hajlandósága is természetszerűleg megszűnik. Azért kell az iskolának figyelem- és akarat-ébresztő gyakorlatokkal küzdenie az illúzió és a szuggeszció káros hatása ellen.

Az emlékezetbevést különböző módjainak két szellemi típus az alapja, ú. m. az érzéki és a szóbeli típus. Minthogy a gyermek inkább az előbbihez tartozik, nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy emlékezetében is elsősorban az érzéki hatások tapadnak meg. Azért van, hogy a gyermek élményei nyomán élénk érzéki emlékképek maradnak. A fejlődés folyamán aztán az emlékképek elevensége is oly mértékben halványodik, amely mértékben az absztrakció felé hajlunk. A felnőttél tehát az érzéki emlékképek sémaszerűekké, elvonásokká válnak. Az emlékező-erőnek gazdaságos kialakítása érdekében a tanulóknak az érzéki fogékonyság különböző formái, vagyis vizuális, auditív és motorikus típusok szerint való csoportosítása megbízható gyakorlati eredménnyel nem kecsegtet.

Annál nagyobb fontosságot kell tulajdonítanunk az emlékezet nevelésének. Binet útmutatása szerint megtanulhatjuk, melyik a legjobb tanulási idő, melyik a leghelyesebbre szabott időtartam egy-egy tanulási egység között; megismerjük a tanulás utáni pihenésnek fontos szerepét; megértjük, hogy miként áll be e művelet megzavarása következtében a visszaható amnéziának esete. Világossá válik előttünk az emlékezetbevést két főténye-

zójének: a figyelemnek és az ismétlésnek egymáshoz való viszonya. Megismerjük továbbá a fracionáló és a globális tanulási mód pszichológiáját is. Ezzel kapcsolatban a diákélet egyik veszedelmes jelensége: a vizsgálatokra való mohó és felületes készülés módja köti le figyelmünket. Az ilyen tanuláshoz idegromboló és értéktelen volta óvatosságra és az ajánlott védekezés helyes módjának megszívlelésére int bennünket. Az érzetek sokoldalúságának hatása az érzetlelkezet művelésére ad útmutatást; viszont megértjük, hogy a gondolatlelkezet — képző erejénél, magasabbrendűségénél fogva — sokkal több gyakorlati eredményt biztosít amannál. A fejtegetések végső eredményeképp szűródik le az az igazság, hogy az emlékezet nevelése tulajdonképp nem az emlékező-erő befogadó képességének a megnövelésében, hanem az emlékezet készségének fejlesztésében áll. Ez a fejlesztés is módszeres gyakorlatokkal történhetik.

A következőkben az *egyéni képességek* kerülnek érdeklődésünk középpontjába. Az egyéni képességek megismeréséhez is sok gyakorlati érdek fűződik. Nem sok, amit ezen a téren ismerünk. Néhány tanulságot azonban itt is érdemes megjegyeznünk. Így figyelemreméltó az a tanulság, hogy az egyéni képességeknek bizonyos irányú ereje nem homályosítja el szükségképpen a másirányú képességeket; az az eredmény meg éppen fölemelő erkölcsi értékű, hogy a kitartó igyekezet, az erő kifejtés sokban képes helyt állani és kiegyenlítő hatást kifejteni ott, ahol a természet szűkebben mérte a különleges kiválóság ajándékát.

Alig is van fontosabb probléma szülőre és tanítóra nézve egyaránt, mint a gyermek bizonyos irányú képességeinek megismerése. Az iskolai munka sikerét is jórészt ennek az ismeretnek a megbízhatósága biztosítja, amely egyúttal megbecsülhetetlen eszköz a gyermek sorsának irányításában is.

A különleges értelmi típusok sorában Binet lélektani finomsággal állítja szembe a tudatos munkának vajudó erő kifejtését a teremtő munka önként fakadó alkotásával. Szinte megnyílnak előttünk az alkotó író és az éleselméjű matematikus lelkének titkos redői és látjuk, amint tudatos munkájuk nyomán váratlanul az alkotás titokzatos, tudattalan heve önti el szellemüket. És mikor már-már azt hisszük, hogy Binet letért a gyakorlat útjáról, egyszerre csak a való élet egyik legfontosabb problémájának körvonalai bontakoznak ki előttünk. Eme probléma feladatai a szellemi munka higiénájának felette fontos kérdései körül mozognak és ama fontos eredményhez vezetnek, hogy a szellemi kifáradás és terméketlenség egyik hathatós orvossága a tudatos és az önkénytelen munka észszerű elrendezése. Ebből a tanulságból az iskolai munka is hasznot meríthet.

Éles körvonalakban jelenik meg előttünk az *érzéki értelem* ügyeskező embere, valamint a logikáját csillogtató *szó embere*, hogy meggyőzzenek bennünket annak a megcsontosodott hitnek a fonákságáról, amely a szóbeli értelem elsőrangúságával lenéző kicsinyléssel állítja szembe az érzéki értelmet; holott a kultúrának a technikai munka és a művészet épp oly fontos alkotó eleme, mint az elvont tudományosság. Csak az érzéki és a szóbeli

értelem egymást kiegészítő megoszlása biztosítja a társadalom zavartalan fejlődését. Ebből viszont az következik, hogy az egyéni képességek is úgy kamatoznak leggyümölcsözőbben a társadalom javára, ha kit-kit a maga sajátos értelmi képességéhez mért munkakörbe tudunk állítani. Ime, így áll elénk az életpálya-választás komoly problémája.

Binet munkájának utolsó pedagógiai gondolatai is az iskolai élet jelenségei körében születtek. Szól először Binet a tanuló erő kifejtésének gyakran tapasztalt lanyhaságáról, amelyet a tanító azonnal *lustaságnak*, az akarat hiányának hajlandó bélyegezni. A lélekbuvár éles szeme azonban a legtöbbször egészen más okokat fedez föl az efféle jelenségeknél. A vizsgálatok eredménye meggyőzi a pedagógust, hogy az erő kifejtés gyengeségének okai sorában aránytalanul kevésszer találkozunk a jellembeli lustaság jellegzetes okaival; inkább fizikai, értelmi és emlékezeti fogyatkozások az okozói az iskolai szellemi restségnek. Máskor meg az iskola ellen irányuló külső hatásokban leljük meg a baj okát. Az okok ismeretével aztán a természetes orvosság is önként kínálkozik.

De a másik szélsőségtől is óvakodni kell. Nem szabad minden restségben azonnal patológikus jelenségekre következtetnünk s nyomban a morális betegség mentő-övét húznunk az egyénre, hogy ezzel rövidesen feloldjuk a felelősség érzetétől és viselésétől. A jellembeli restség ellen irányuló eszközökkel tehát élnünk kell, de itt is csak annyiban, amennyiben azok az eszközök javító célzatúak.

A *morális nevelés* igazi eredménye nem a fölvilágosítás és a tudás hatalmában, hanem az erkölcsi elvek szerinti megszokott cselekvésben nyilvánul. A nevelés középpontjában a nevelő áll. Az ő jellembeli tekintélye a siker leghatásosabb biztosítója. Segítségére van, ha mértékkel éf a mesterséges beavatkozással és lehetőleg a természetes reakciók nevelő-erejében bízunk; segítő eszközei továbbá a megengedhető elnyomó és a közvetlen és közvetett serkentő eszközök.

Ezek a többé-kevésbé ismert fontosabb morál-pedagógiai elvek a gyakorlati nevelés megannyi vonatkozásában mind ama főtanulság köré csoportosulnak, hogy a különböző jellembeli típusok megismerése vezet bennünket az erkölcsi nevelés irányelveihez. Eme föladat megoldásához is számos vezérgondolatot nyújt Binet. Egész morál-pedagógiáját pedig az *etikai idealizmus* nemes tüze hevíti, amelynek nemzetnevelő, világmozgató fontosságát a most dúló háború is minden eredményével igazolja.

Binet a régi pedagógia tiszteletreméltó eredményeinek és az új pedagógia biztató, gyakorlati tanulságainak kölcsönös megbecsülésével áthidalja a nevelés régi világát az újjal. Kijelöli mindkettőnek szerepét a fejlődés útján. Az új pedagógiai törekvések legfőbb céljaul vallja a vizsgálati módszerek kifejlesztésének és az életrevalóak elterjedésének fontos érdekét. E fontos cél megvalósítása terén számol mindenkor az iskola jelen helyzetével és a sikerrel biztató vizsgálatok meghonosítását mindenkor az iskolai munkarend nagyobb megbotlygatása nélkül, legtöbbször kollektív módon, iparkodik el-

érni. Szóval nemcsak teóriákat hirdet, hanem a jelenhez alkalmazott gyakorlati megoldást is keres és talál is.

A nevelési problémákat nem a jelenségek elszigetelt, egyoldalú látószögéből, hanem az egyetemes fejlődés megtisztult légköréből tekinti át. Fejtegetései ezért többször a szociális pedagógia mélységes gondolatait érintik. Amellett minden pszichológiai és pedagógiai problémát az egyéni és szociális boldogulás kölcsönös érdekének középpontjába állít és mindenütt megsejti a gyakorlati értéket. Ez értékek föl kutatására és fölhasználására aztán munkatársaival együtt minden lehetőet elkövet. Vizsgálatainak gazdag tárházából példáinak beszédes elevenségével nyújtja ezúttal is azokat az irányító eszméket és gyakorlati értékű tanácsokat, amelyek a gyermeki és általában az emberi lélek megismeréséhez közelebb visznek és a fizikai, szellemi és erkölcsi világ számos életbevágó esetében adnak megbecsülhetetlen útbaigazítást.

Binet összefoglaló művének magyar fordítása ezért méltán számot tarthat az egész magyar társadalom érdeklődésére, ami bizonyára nemcsak a könyv elterjedését fogja eredményezni, hanem hozzá fog járulni a gyermektanulmányozás iránti bizalomnak és szeretetnek még szélesebb körben való elterjedéséhez.

A mű értékét emeli a fordítónak Binet egyéniségét és munkásságát híven jellemző előszava. A fordítás sikerültnek mondható, bár a fordító itt-ott a kelleténél is jobban ragaszkodott az eredeti szöveghez, ami alól pedig a magyar nyelv szelleme és a magyar gondolkodásmód méltán feloldhatta volna.

Barcsai Károly

áll. tanítóképző tanár Máramarosszigeten.

Képek a kisedednevelés köréből. Beszámoló németországi és hollandiai tanulmányutunkról. Irta: *Bardócz Pál* szakfelügyelő-igazgató. Budapest, 1915. Székesfővárosi házinyomda. Ára 2 K.

A magyar kisedednevelés-ügy az 1891. évi XV. t.-c. életbeléptetése óta sokáig nem fejlődött úgy, olyan arányban, amint azt óhajtottuk, s amint az kívánatos lett volna. A törvény ugyan elrendelte, illetve, kötelezte a városokat és községeket, s ha azok arra képtelenek voltak, az államot óvodák fölállítására, de bizony ezek az úgynevezett óvodafenntartó hatóságok, ha csak tehették, iparkodtak kibújni ezen kötelezettség alól. Ha azonban ez nem sikerült nekik, kénytelen-kelletlen fölállították ugyan az óvodákat, csak-hogy azokban valami sok köszönet nem volt, mert részint a hiányos föl-szerelés, részint pedig a túlszufaltság lehetetlenné tették azt, hogy az óvoda ideális rendeltetésének megfeleljen.

Egyedül Budapest székesfőváros karolta föl a kisededvás és kisedednevelés ügyét olyan szeretettel és olyan áldozatkészséggel, amint azt az a kiválóan nagyfontosságú kulturális és nemzetvédelmi ügy megkívánja, sőt megköveteli. Ugyanis, a főváros teljes tudatában van annak a megdönthetetlen igazságnak, hogy *a gyermekvédelem nemzetvédelem, mert az állandó fel-*

ügyeletben és gondozásban nem részesülő gyermekek elzülése és elpusztulása nagyobb veszteség a nemzetre nézve, mint a legvéresebb háború. Ettől a tudattól áthatva évről-évre gyarapította az óvodák számát és fejlesztette azoknak beléletét, úgy hogy ma már közel száz kisdedóvodában kétszáznál több óvónő működik a legideálisabb felügyelet, a *szakfelügyelet* alatt; az összeg pedig, melyet a főváros a kisdednevelés-ügy céljaira évente áldoz, meghaladja az egy millió koronát.

Budapest székesfővárosnak ezen magas kultúrérzékre valló intézkedése hatalmas lendületet adott az egész magyar kisdednevelés-ügynek. Úgy a vidéki városok, valamint a községek is, fölbuzdulva a jó és követésre méltó példán, mind több és nagyobb gondot fordítottak a nemzetvédelemnek ezen kiválóan nagyfontosságú ágára s az óvodák beléletében is intenzívebb munkásság és haladás állott be, úgy hogy a német *Fröbel-szövetség* (*Deutscher Fröbelverband*) által 1913. október 2–5-ig *Halléban* rendezett kisdednevelői kongresszuson, ahol nemcsak Európából, hanem a tengeren túlról is valamennyi művelt állam képviselve volt, a vezető szerep Magyarországot illette meg. Erre a kongresszusra a főváros kiküldte *Bardócz Pál* szakfelügyelő igazgatót, *Halász Sarolta* és *Nagy Antónia* látogató főóvónőket s egyszersmind megbízta őket, hogy útközben néhány német és holland város kisded-óvóit is tanulmányozzák.

Ebben a könyvben számol be *Bardócz Pál* szakf. igazgató tanulmányútjukról. Útközben tizenegy város *Dresden, Halle, Leipzig, Berlin, Amsterdam, Rotterdam, Hága, Frankfurt, Nürnberg, München* és *Wien* kisdednevelés ügyét tanulmányozták. Meglátogattak: kilenc bölcsődét, negyven kisdedóvót és hat óvónőképzőt, tehát összesen ötvenöt kisdednevelő intézetet. Két dolog kötötte le különösképen a tanulmányozók figyelmét: az egyik az, hogy a német kisdednevelés a tömegnevelésről a családi csoportok módszerére óhajt áttérni, mert ez az intenzívebb, az egyéni nevelés szempontjából sokkal eredményesebb; a másik pedig az, hogy úgy Németországban, mint Hollandiában majdnem minden kisdedóvó bölcsődével van egybekötve. Sajnos, hogy nálunk, még a fővárosban is, alig van két-három állandó jellegű bölcsődé; vidéki városainkban azonban ezt az eszmét még a megvalósulás stádiumába sem sikerült juttatni: pedig az *igazi nemzetvédelmet már a bölcsőnél kellene kezdeni*.

Úgy a fővárosban, valamint a vidéki városokban, főleg a kültelkeken, a vállalatok és gyárak környékén volna égető szükség bölcsődék létesítésére, mert a megfelelő korú gyermekek bizonyos százaléka nem látogathatja rendszeren az óvodákat és iskolákat, annak egyik és legfő oka az, hogy szülei távollétében kisebb testvéreire kell gondot viselnie. De kérdés, milyen lehet annak a gondviselés, aki még maga is felügyeletre szorul s mekkora lehet azoknak a gyermekeknek a százaléka, akik az ilyen gondviselés nyomorékai, áldozatai lettek?

Magyarországon az egy éven aluli gyermekhalandóság 21·2%, úgy hogy ebben a tekintetben az európai államok között a harmadik helyet fog-

lajjuk el. Németországban és Hollandiában az arányszám évről-évre javul és ezt föltétlenül az anya- és csecsemővédelemnek kell tulajdonítani. Nekünk is el kellene követnünk mindent, hogy a csecsemők nagy százaléka ne essen áldozatul az anya tudatlanságának. Ezen a nagy bajon azonban csak az egész országra kiterjedő törvényes intézkedésekkel lehet és *kell* segíteni és azok között is legelső sorban a hivatásos gyermek — illetve csecsemő — gondozónők képzését kellene mielőbb megkezdeni.

Az egész német birodalom kisdednevelés-ügyét a *Deutscher Fröbel-Verband* irányítja, amelynek szervező központja a berlini *Pestalozzi — Fröbel Haus*. Dacára annak, hogy Németországban nincs törvényesen szervezve a kisdednevelés-ügy, mint nálunk, hanem társadalmi tevékenységen alapul, de az egész vonalon kitartó, erős és öntudatos törekvés észlelhető, melynek végcélja az, hogy a gyermekek védelmével és gondozásával párhuzamosan gyermekápolónőket képezzenek, akiket a családok nagyon szívesen alkalmaznak gyermekeik mellé. Ez az intézmény ott nagyon jól bevált és nagy missziót teljesít a gyermekgondozás és nevelés terén.

De nemcsak a szegénysorsú leányok látogatják ezeket a tanfolyamokat, hanem a legelőkelőbb családok leányai is nagy előszeretettel vesznek részt a gyermekgondozásban. A mostani német császárné *Viktória Augusztá* és a trónörökösne, *Cecília* főhercegnő is rendes látogatója volt a berlini *Pestalozzi — Fröbel Haus*-nak.

Egy bizonyos, s ez az, hogy nálunk Magyarországon is az anyák nevelése, az anyák védelme nagyfontosságú kérdésének megoldását illetőleg azok fogják a nemzetnevelés legértékesebb eredményének egyikét elérni, akik a bölcsődék létesítésén kívül minél előbb ilyen gyermekgondozónőket képző intézmények megteremtésén fognak fáradozni. Mert az az egy bizonyos, hogy ha a nemzet nevelése a bölcsőnél kezdődik, akkor jövőre az a nemzet fog vezetni, amelyik az anyák nevelésének kérdését legszerencsésebben meg tudja oldani.

Összehasonlítva hazánk kisdednevelés-ügyét a németországgal, örömmel látjuk, hogy nálunk az óvoda a cselekvésre, a munkára nevelésnek, az annyiszor hangoztatott munka-iskolának már évtizedek óta a megalapozója, sőt régen beszélő példáit látjuk magunk előtt a tervezett, de most még csak itt-ott kísérletezésképpen fölállított kerti és erdei iskoláknak. Hiszen még a városok belterületén levő óvodáknak megfelelő időben a szabadban a friss levegőn tartózkodó kisdedei szemlátomást fejlődnek, erősödnek.

Az óvoda és az iskola szerves kapcsolatba hozatalának is nagyon szép és követésre méltó példáját látjuk Németországban. A tanítónőképző-intézetek növendékei rendszeresen hospitálnak nemcsak az óvodákban, hanem a bölcsődékben is és azt, amit ott látnak és tapasztalnak, később az elemi iskolában, különösen az I. és II. osztályban nagy haszonnal érvényesíthetik a gyermekek nevelését illetőleg. Hogy nálunk ez az eszme, miért nem valósodott meg, az maig is érthetetlen, hiszen a 7—8 éves kor közelebb áll a 3—6 éves korhoz, mint a szubjektív érdeklődés kora és a gyer-

mektanulmányi megállapítások szerint az elemi iskola két al-ó osztályát a kiseddítő közvetlen folytatásaképpen kellene venni és aszerint átszervezni.

Ez a nagyon tanulságos és igazi szakember világos logikájával megírt munka rendkívül értékes fejezete a magyar kisednevelés irodalmának: Köszönet és hála illeti meg a székesfőváros Tanácsát, hogy alkalmat és segédkezet nyújtott szerzőnek ezen sokoldalú tapasztalatokon alapuló munka megírására.

Forgách Julia, Temesvár.

Ata könyve. Irta: *Görögné Beke Margit.* Singer és Wolfner kiadása. Budapest, 1916. Ára 1 K.

Ez a kis könyv egy nagyon művelt, nagyon intelligens, itt-ott filozófiai allűrökkel gondolkodó fiatal anya elmélkedéseit foglalja magában. Inkább Ata mamájának könyve, mint Atáé, inkább az anya arcképe, mint a gyermeké. Mindég a gyermekről van szó benne, igaz, de amint olvassuk, mindinkább halványulnak Ata baba eleven körvonalai s az olvasmány befejeztével a baba helyén egy mosolygó, melegszívű mama ül, aki naiv hitetlennek nevezi magát, holott most mondta el gyermekéről szóló hitvallását.

Ata mamája laikus a pszichológiában s épen ezért gyermeklélektani szempontból nem értékesíthetők egyébként nagyon szellemes és néha meglepően igaz megjegyzései. Nem is akart a tudományos közösség számára dolgozni. Csak élt a gyermekével s elmondta ami eközben eszébe jutott. Mégis helyénvalónak tartottuk itt az ismertetését, mert gyermekirodalmi tájékozottság nélkül is sok fontos és igaz dolgot jegyez meg a gyermek lélektanából. Nem azt az igazságtalanságot akarjuk elkövetni, hogy egy szakszerű bírálatra számot nem tartó könyvet szakszerűen értékeljünk, hanem ezeknek a lazán csoportosított ötletszerű megjegyzéseknek egyszerűen igazságot akarunk szolgáltatni azért, ami belőlük a szaktudományban elismert, de közönségünk előtt nagyrészt ismeretlen dolog.

Sok jó megfigyelés van felhalmozva e vázlatos füzetkében. Látszik, hogy ez a fiatal mama sokat nézte és elfogulatlan, nyitott szemmel nézte a gyermekét. Amit látott, azt azért mondja el, hogy illusztrálja vele a gyermek sajátságos kis paradox lényét, azt a „komikus és fölemelő”, hatalmas bár tehetetlen, független s mégis alárendelt kis valakit, akit e sorokban nem is annyira, mint eleven valóságot, hanem mint valami kis műtárgyat állít szemünk elé, melynek esztétikai elemzését és értékelését akarja adni. De míg elemzéseinek vezető gondolata pusztán szellemes irodalmi ötlet s így elsősorban szubjektív értékű, addig egyes adalékai, melyekkel ötletét illusztrálja, mind érdekes megfigyelések, melyekből a pszichológus ugyan újat nem tanul, de melyek tudományos értékű ténygyűjtésnek lehetnek volna kiindulópontjaivá.

A gyermektanulmányozót e megfigyelések fogják érdekelni, melyek a módszertelenség szerencsés találatekonyságával mondanak el számos épen nem banális gyermektulajdonságot. Megtaláljuk itt a gyermeki lélek főbb vonásai közül a gyermek érzékszerveinek gyakorlatlanságából folyó térbeli és időbeli

tájékozatlanságot, ami érzéki életének főjellemzője; a gyermek szellemi fejlődésének két fontos vonását: azt, hogy a gyermek mozgások szók alakjában előbb üres formákat tanul és csak lassan telnek meg az így adott keretek a jelentéssel; és az így szerzett tudásnak (mi inkább azt mondanók, az indukciónak) állandó felülkerekedését az őt meghazudtoló új tapasztaláson, vagyis a friss élmény beigtatásának nehézségeit; a gyermek kimeríthetetlen vágyát az ismeretlen kikémlelésére, aminek gyakran gátat vet az úgynevezett „jó nevelés“, meg a fegyelem, voltaképpen a nagyok kényelmére berendezett gyermekdresszúra; a gyermek értékiteleteinek természetes kulturátlanságát és tájékozatlanságát, melyekkel szemben a rákényszerülő társadalmi környezet minden új segítő eszköz mellé békókat is kénytelen kezére tenni; a gyermeki utánzás sajátos eredetiségét, melynek igen jól megjelölt forrása az adaptáció, az utánzott dolognak a személyes igényekhez való alkalmazása; mindezeknek kibontakozását az egészen korai játékból, mely az étellel egyszerre kezdődik s végül több apróbb, emezekkel kapcsolatos vagy belőlük folyó vonást, melyek az előbbieknél összehangolására s a főgondolathoz simítására szolgálnak.

Ezeket az apró anekdotákkal illusztrált megjegyzéseket követi még egy befejező akkord, a megnyitó sorok romantikus filozófálásának pillanatnyi újra-csendülése, a „félíg állat, félíg angyal“ gyermeknek szelid nekrológja, aki másfél éves kora körül eltűnik, mert emberkévé kezd válni.

A könyv kedves, fiatalos komolykodásaival szemben csak egy dolog kelthet visszatetszést az olvasóban, az itt-ott felbukkanó, szépirodalmi igényű sorok. Úgy hatnak az egyszerű szubjektív igényű könyvön, mint fölös dísz a fehér gyermekruhán. Mennyivel többet adott volna a gyermektudománynak, sőt a gyermekkultusznak, aminek talán szolgálni is akart, ha gondos megfigyeléseivel objektív irányba fordul s lélektani tájékozódással támogatva természetes rátermettségét, tudományos ténygyűjtésben tette volna egészséges nézeteit értékessé. A gyermektanulmánynak s a genetikus lélektannak épen az ilyen anyákra volna szüksége, akik okosan és sokat időznek a leggazdagabb lélektani laboratóriumban, a gyermekszobában; ha az ott látottakat közös tudásunk nagyobbitására próbálnák értékesíteni, az ő munkájukból kerülhetne ki a legautentikusabb anyag az annyiféleképp félremagyarázott emberi lélek megértésére

Dr. Dienes Valéria.

Psychiatrische Untersuchungen über Fürsorgezöglinge. Pszichiátriai vizsgálatok elhagyott gyermekeken. Irta: dr. *Siefert Ernő*. Carl Marhold kiadása, Halle a. S.

A német Fürsorge Gesetz (gyermekvédelmi törvény) alapján létesült intézményekben újabban a pszichiátriának is megfelelő teret nyújtottak. Hozzáértő szakorvosok az intézetekbe felvett növendékeket igen alapos és széleskörű vizsgálatoknak vetik alá s ezek eredményeképpen a növendékek nevelés-tanítására és további sorsának intézésére igen fontos adatokat, útmutatásokat szolgáltatnak. Hogy a német illetékes tényezőknek ez az intéz-

kedése milyen célszerű, sőt szükséges volt, erre igen jó bizonyíték *Siefert* könyve, melyben a szász tartományi főnök megbízása folytán a Fürsorge Gesetz nevelő-intézeteiben végzett vizsgálatok eredményeit közli.

Ezeknél a vizsgálatoknál *Siefert* nemcsak a gyermekek összes testi és szellemi tulajdonságaira, hanem a gyermekek előéletére, az esetleges terhelt-ségre s a milieure, melyből a gyermek kikerült, valamint az intézeti nevelés hatására is kiterjeszkedett. Anyagát *Siefert* a legnagyobb gondossággal gyűjtötte, róstálta és csakis a meggyőződése szerint megbízhatót használt fel. E tekintetben kivételt csupán a növendékek előéletének vizsgálatakor tett; itt jórészt bírósági ítéletek alapjául szolgáló környezettanulmányokra s a nevelő-intézetek feljegyzéseire volt utalva. Adatainak feldolgozásában oly lelkiismeretes, hogy pl. az intelligencia vizsgálatoknál, melyeket *Cramer* és *Mönkemöller* sémái szerint eszközölt, kiegészítve az asszociáció és figyelem vizsgálattal, önmaga ellenőrzésére és tévedések elkerülésére még hozzáértő szakegyeneket is felkért.

Az elmebetegeket kivéve, *Siefert* megvizsgálta a *F. G.* alá tartozó tartományi intézetek gondozásában levő összes növendékeket; számszerint 1057-et. Ezek közül iskolaköteles korban volt még 516 fiú és 128 leány, iskolaköteles korban túl volt 216, illetve 197. Az iskolaköteles korú fiúk közül 42, a leányok közül 47% találtatott csak teljesen egészségesnek; abnormálisnak (idegbeteg, gyakori főfájás, gyors elfáradás, általános gyengeség) 26, illetve 12%, debilisnek (gyengetehetségű) 25, illetve 35%, imbecillnek (gyengeelméjű, hülye) 7, illetve 6%. Az összes növendékek nagy része 9—12 éves korában került csak gondozás alá s legtöbbjük mindössze 1—3 évig részesült intézeti nevelésben. Származásukat tekintve a növendékeknek kb. $\frac{1}{3}$ -a a falvakból és kisvárosokból s $\frac{2}{3}$ -a közép és nagy városokból került ki. Házasságon kívül született 20%. A törvényes apák aránytalanul nagy része napszámos és ipáros.

A fiúk 40, a leányok 70%-ának abszolút rossz a családi milienje. Pl. az atya csavargó, tolvaj, rablógyilkos, iszákos; az anya iszákos, csavargó, erkölcstelen életet él; a lakás rendetlen, piszkos; táplálkozás hiányos; a bánásmód durva; a gyermekeket tolvajlásra, koldulásra kényszerítik vagy teljesen magukra hagyják s egész nap, sokszor éjjel is csavarognak. 22—25%-nak türehető és csak 4—5%-nak megfelelő a társadalmi környezete. Ennek következménye, hogy a gondozás alá kerülők feltűnő nagy része már felvételük előtt is rovott múltú volt (lopott, csalt, csavargott, koldult, gyujtogatott, állatokat kinzott stb.) s 13, illetve 6% már bíróság is elítéltetett.

Feltűnő jelenség, hogy a bűnözések száma ebben a korban aránytalanul nagyobb a normális gyermekek, mint az értelmileg fogyatékosok között s e tekintetben a legkedvezőbb arányt az imbecillek mutatják. Az iskolakoron (14 éven) felül való növendékek az általános arányokat kevéssé változtatják meg, ellenben a növendékek előélete már nagy eltéréseket mutat. A fiúknak 43%-a már lopott (18 esetben rablás), a leányoknak pedig 35%-a

prostituált volt, mielőtt az intézetbe felvették. Az abszolút rossz családi milieuból a leányoknak csupán 16%-a került ki érintetlenül.

Azonban *Siefert* nemcsak rideg statisztikai tabellákat állít össze, hanem ezekre támaszkodva, rendkívül értékes következtetéseket is von le, melyek pedagógiai, nevezetesen gyógyító- és kriminálpedagógiai, valamint kriminalisztikai (a fiatakorúak bűnözésének) szempontból is igen értékesek. Így megállapítja, hogy a F. G. alapján nevelésben részesülő növendékek szellemi képességei messze mögötte maradnak az elemi iskolák tanulóinak, ami nevelésüknél és oktatásuknál feltétlenül figyelembe veendő körülmény. Általában igen sok közülök az értelmi fogyatékos, idegbeteg s csak $\frac{1}{4}$, legfeljebb $\frac{1}{3}$ részük normális képességű. A fiúk pszichikai és ideges betegsége átlag gyakoribb és súlyosabb, mint a leányoké. Az imbecillek száma azonban aránylag nem nagy. Nem annyira a szülői gondatlanság, mint inkább a szülők részéről való terheltség oka a gyermekek bűnözésének. A gyengeelméjűség nem tulajdonképpeni oka a fiatakorú bűnösök vétségeinek, mint inkább kísérője azoknak a jelenségeknek, melyek a fiatakorút a bűn útjára terelik.

Figyelembe véve a gyermekek összes körülményeit, ez a szakszerű intézeti nevelés határozottan eredményesnek mondható. A visszaeső bűnösök száma is aránylag csekélyebb. Habár ezek igen gyakran összeütközésbe jönnek a büntető-törvénnyel, nem indokolt, hogy miattuk a törvény értékét is kétségbevonják. Az intézetekben a pszichiatriának tér nyújtandó, mert nagy előnye kétségtelen és nagyban hozzá fog járulni, hogy a fiatakorú bűnözőt ne tekintsék feltétlenül bűnösnek, hanem olyanak, ki beteges vagy oly tünetekkel sújtott, melyek kétségtelenné teszik, hogy a fiatakorú többnyire nem maga az oka az elkövetett bűntetteknek, hanem legtöbbször származása, környezete, élete körülményei befolyásolják akarátát. Ez a könyv tehát megfelel arra is, hogy pl. hazánkban a fiatakorú bűnösök között látszólag miért szerepelnek oly nagy számmal a gyermekmenhelyekből kikerült gyermekek.

Fejtegetéseiben a szerző új ösvényeken halad. Tételei megvilágítására nagy számban sorakoztat példákat és bizonyítékokat, melyek a könyvet változatossá és a kevésbbé jártasak előtt is könnyen érthetővé teszik.

Klug Péter, Szeged.

Die Schule der Alsterdorfer Anstalten. Az alsterdorfi intézetek iskolája. Irta: *Gerhardt J. P.* Fischer G. kiadása, Jena. 98 oldal.

A szerző, aki a német birodalom egyik legrégebb és legnépesebb gyengeelméjűek intézetének, a Hamburg mellett levő alsterdorfinak a főtanítója, ismert nevű szakember a gyógyító pedagógiai szakirodalom terén. Ezt a munkáját az intézet 50 éves fennállása alkalmából írta, de messzire túlzárnyalja a szokásos jubileumi írásk színvonalát. A gyógyító pedagógiáról, nevezetesen az intézeti elhelyezésre szorult gyöngelméjű gyermekek neveléséről és oktatásáról van benne szó. Ezzel egy időben jelent meg *dr. Kellner* intézeti főorvos munkája is, aki viszont gyengeelméjűek ápolását és gondo-

zását tárgyalja kitünő szakavatottsággal. (Dr. Kellner, aki maga is jubilál, mert az intézet 50 éves fennállásakor töltötte be negyedszázados orvosi működését, a többi közt azt mondja, hogy az orvos az ilyen intézetben csak akkor tölthet be áldásos működést, ha az adminisztráció nem az ő vállain nyugszik. Legyen más, pedagógus vagy teológus az igazgató, de támogassa az orvos munkáját. Ez az ideális állapot ő szerinte). Az alsterdorfi intézetnek 1913. dec. 31-én 960 (549 férfi, 411 nő) elhelyezettje volt. Mindazokat a kellékeket megtaláljuk itt, amelyek azt a legmodernebb intézetek egyikévé avatják. Tudvalevő dolog, hogy ma minden modern gyengeelméjűek intézetének 4 féle tagozata van:

a) Nevelő-intézet kiskorú és képezhető egyének részére, továbbképzővel stb.

b) Foglalkoztató-intézet azok részére, akik korlátoltságuk miatt az életbe ugyan nem léphetnek ki, de azért az intézetben bizonyos munkákban, a szabó-, cipész-, asztalos-, kovács- stb. műhelyekben, a kertészetben vagy a mezőgazdaságban jól felhasználhatók.

c) Az ápoló-intézet, ahol a tanulásra és a munkára alkalmatlan, gyengeelméjű elem nyer elhelyezést.

d) Internátus jobb módúak részére, ahol a hozzátartozók igényeihez képest különleges elbánásokat biztosítanak az elhelyezetteknek.

Az a) b) tagozat inkább nevelő, míg a c) d) tagozat ápoló-intézet.

Gerhardt szóban levő munkájában az alsterdorfi intézet iskolájával foglalkozik. Keletkezését, növendék anyagát és a módszert tárgyalja három részben. 115 (65 férfi, 50 nő) tanulója van az iskolának, 9 osztályban tanítják őket s így egy-egy osztályra 12 növendék esik. Az osztályok mind vegyesek. Azok részére, akik az előkészítő osztályokból már kinőttek, de az iskolába még nem valók, foglalkoztató iskolát állítottak.

Az iskola valamennyi növendékét megvizsgálta a Binet-Simon-féle intelligencia-skálával, még pedig *Meumann* útmutatásai szerint, a *Bobertag*-féle változatban és a módszert igen használhatónak, sőt nélkülözhetetlennek mondja, mert a gyermekek értelmi fogatkozásait, minden eddigi módszernél jobban kifejezésre juttatja. *Kitűnt különben itt is, hogy a gyöngelméjűség nem mindig értelmi fogatkozás csupán, hanem igen sokszor csatlakoznak hozzá érzelmi és akarati fogatkozások is.*

Sok megszívlelendő dolgot mond el az egyes tantárgyak tanításáról és a gyermekek hangulatának változásairól is. A helyes módszer a megfigyeltetve leíró, amint azt *Lay* munkáiból ismerjük. De amíg az elemi iskolában legtöbbször a látási észrevételen alapuló felületes szemlélet is elegendő, addig a gyengeelméjűek intézeteiben lehetőleg arra törekszenek, hogy minden tárgyat minden érzékkel szemléltessenek. Sok helyütt nem ír újat, de nagy szeretettel és az abnormális gyermeki lélekhez való léereszkedéssel mondja el észrevételeit, ami tapasztalt szakemberre vall. A tornaoktatást tárgyalva, kedves gyakorlatok keretében mutatja be, hogyan lehet a gyengeelméjűeket is, zongora kíséret mellett, összetettebb feladatokra képesíteni

A munka végén azt hangoztatja, hogy a gyöngelműjűek és a kisegítőiskolák tanítóit nem 5–6 hétig tartó kurzusokon, hanem egy-egy ily intézetben, hosszabb időn át kellene előkészíteni jövőendő életpályájukra. Ha az intézet magas pedagógiai nivóját vesszük, be kell látnunk, hogy az indítvány jogos.

Vajha ami szép fővárosunk is létesítene, akár csak Hamburg, egy ily minta intézetet az ő fogyatékosai részére.

Éltes Mátyás.

Die Entstehung und Bedeutung der Angst im Leben des Kindes.

Az aggodalom keletkezése és jelentősége a gyermek életében. Irta: *Czerny Ad.* professzor Berlinben. A „Beiträge zur Kinderforschung und Heilerziehung“ (Adatok a gyermektanulmányhoz és a gyógyító pedagógiához) című kiadványsorozat 121. füzete. Langensalza. H. Beyer u. Söhne. 1915. Ára 25 pfenning.

A „Beiträge zur Kinderforschung und Heilerziehung“ 121. számában Czerny Adolf berlini orvostanár fenti címen kedves közvetlenséggel beszél a gyermek életében oly fontos szerepet betöltő félelemérzet keletkezéséről és jelentőségéről.

A megfélemlítést, mondja, már ősidóktól fogva nevelési eszköz gyanánt használták s ez bizonyos esetekben célszerűen és a nevelendő alany egyéni sajátosságai szerint alkalmazva, igen helyes s a modern korban is alkalmazható módszer. Ellenben rosszul alkalmazva, pl. rendellenes agyfejlődésű vagy beteges idegrendszerű gyermekekben, legyőzhetetlen akadályokat gördít a nevelés elé.

A félelemérzet keletkezését szerző a nagy agy és az agykéreg működésére vezeti vissza s a félelemnek két fajtát különbözteti meg: a *szertett* és a *veleszületett félelmet*. E kétféle félelemérzet keletkezésének megvilágítása céljából utal a normális idegrendszerű, a túlérzékeny és a csekély ingerlékenységű, illetőleg gyenge, sok esetben tompaelműjű gyermekekre.

Szerző először a mesterségesen felkeltett félelemérzettel foglalkozik. Ez mindegyik típusnál másképen nyilatkozik meg. Az érzékeny idegrendszerű gyermek könnyen reagál az ingerre s tartósabban őrzi meg a felkeltet érzetet. A normális idegrendszerű gyermek aránylag lassan veszi át a hatást, de könnyen szabadul a szerzett benyomástól, míg a csekély ingerlékenységű idegrendszerrel bíró gyermekre vagy egyáltalán nem, vagy csak nehezen lehet hatni s az elért hatás igen rövid tartamú. Mindebből természetszerűleg folyik, hogy a félelmet nevelési eszköz gyanánt csakis a második típusnál lehet aggodalom nélkül alkalmazni s ott is csak nagy körültekintéssel. Elítéli szerző a gyermekeknek ijesztgetését oly személyekkel, kik a gyermek testi, lelki életének ellenőrzésében, irányításában közreműködnek pl. orvos, tanító stb.) Helyteleníti továbbá a gyermek előtt félelmet gerjesztő események elbeszélését gondatlanságból, mint amelyek nem ritkán még erős idegrendszerű gyermekekre is egy egész életre kiható befolyással lehetnek. Beszél a mesékről és képeskönyvekről s azokat általánosságban nem tartja káros hatásúaknak a gyermeki lélekre. Szemléletes példákon mutatja ki a különb-

séget a gyermekkel veleszületett és a nevelés által szerzett félelemérzet között. Utasítást ad arra is, hogyan lehet a gyermekben a veleszületett félelemérzetet szoktatással elnyomni, de nem feledkezik meg a nevelőt arra is figyelmeztetni, hogy a neveléssel szerzett félelemérzet gyakorlás híján megszűnik. A normális idegrendszerű gyermekekben a félelemérzet felkeltését bizonyos mértékig szükségesnek tartja, ellenben az érzékeny idegrendszerűekben éppen annak elnyomását látja fölötte szükségesnek, mert rendszerint a túlfinom, túlérzékeny idegrendszerűek sorából emelkednek ki a nagy tehetségűek; a velükszületett félelemérzet megmérgezi egész életüket.

Minthogy szűk keretek közé zárt ismertetésnek nem lehet célja a szülőt, nevelőt, tanítót egyaránt érdeklő tanulmány részletes ismertetése, igen ajánlatos, hogy a rövid 13 lapból álló élvezetes és tanulságos művet mindenki megszerezze.

Tyroler Boriska tanítónő.

Adjuk a nép kezébe

A gyermeknevelés kis kátéját.

Ara 1 K, nagyobb (legalább 10 pl.) rendelésnél 25% engedményt ad a kiadóhivatal.

LAPSZEMLE.

A gyermeki intelligencia vizsgálatának eredményei. Irta *Éltes* Mátvás. Magyar Pedagógia. 1916. 6—7. sz. 315. 1.

A sokféle felkarolt, divatosná vált intelligencia vizsgálatoknak nálunk évek óta egyik legbuzgóbb munkása, *Éltes* Mátvás, székfoglaló előadással számolt be a Magyar Pedagógiai Társaság 1915. október havi ülésén az ez irányú kutatások eddigi eredményeiről. Ezekből bennünket első sorban a magyar gyermek intelligenciájára vonatkozó adatok érdekelnek legjobban, amelyeket ő maga, 342 normális és 170 abnormális gyermek vizsgálata alapján állapított meg.

Éltes méréseit a magyar viszonyokhoz alkalmazott Binet-féle „próbák” útján végezte. Eredményei lényegükben a külföldi, nevezetesen *Binet*, *Bobertag* és *Goddard* (amerikai) vizsgálók eredményeivel egybevágnak.

Az elemi iskolába járó 342 normális gyermeknél ő is azt találta, hogy a gyermekek nagy átlagának, 203-nak (59%) intelligenciája egybe esik élete korával, s hogy értelmességük a haladó életkorral párhuzamosan fejlődik. Intelligencia tekintetében elmaradottakra (subnormalisok) és előrehaladottakra (supernormalisok) pedig szintén megállapíthatta azt az egyensúlyi állapotot, amit Binet és több más kutató. A megvizsgált gyermekek közül u. i. az 1—2 évi intelligencia korról elmaradottak száma — 66; az ugyanannyival előrehaladottaké + 63, ami 21 illetőleg 20%-nak felel meg. Ez az egyensúlyi állapot a módszer helyességének fokmérőjéül tekintendő, mert ez arról tanuskodik, hogy a feltett kérdések tényleg megfelelnek az illető kornak.

Az *abnormális* gyermekeknél mindenekelőtt azt kell tisztázni, hogy milyen természetű fogyatékossgal van dolgunk: gyenge tehetséggel, gyenge elméjűséggel avagy hülyeséggel, aminek megállapítása gyakran elég nehéz. *Éltes* 170, kiségitő iskolába járó abnormális gyermeket vizsgált meg, akikre vonatkozólag, a normálisoknál talált eredménnyel szemben azt találta, hogy itt intelligencia-korral előnyben tényleg egy sem volt, normalisnak mutatkozott (a próbák alapján) 11%, a többi mind 1—9 évi intelligencia-korbeli abnormitást árult el s ezek közt is legnagyobb a két évvel elmaradottak száma, 17%.

Éltes a többi vizsgálóval egybehangzóan azt is megállapította, hogy a gyermekeknek mintegy 23%-a az átlagnál nagyobb értelmi képességet árul el. Mi történjék ezekkel a tehetségesebb, zseniális gyermekekkel? Amennyire lelketlenség a gyengetehetségűeket a normalisokkal egy iskolába járatni, épp annyira az, sőt ezenfelül még megbecsülhetetlen kulturalis érték megy veszendőbe amiatt, hogy nem nyújtunk alkalmat kiváló hajlamaik kifejlesz-

tésére. Adjunk módot a kiválóbbak érvényesülésére, kiált fel a többiekkel ő is, — oly kívánság, mely, amennyire helyes, annyira sajnálatos, hogy a jelenlegi iskoláztatási viszonyok között csak felkiáltás maradhat.

Az intelligencia mérésekben való bizodalmat sokkal kiválóbb pedagógusok szentesítették, hogysen ezeknek értékességéhez szó férhetne, a baj csupán az, hogy jelentőségüket sokszor többre becsülik, mint maguk a „próbák“ szerzői. Binet maga is mondja, hogy vizsgálati módszere csupán kiegészítő eljárásnak tekintendő, a döntő szó a helyesen megfigyelő pedagógusé. Éltes is figyelmeztet, hogy a vizsgálattal csinján kell eljárni, mert különben többféle okból téves eredményekhez juthatunk. Hogy ez tényleg mennyire így van, mutatja, hogy ő vizsgálatával csak megerősítette azt, amit a helyes pedagógiai megfigyelés, illetőleg kiválasztás már előzetesen megállapított, s ha a módszerrel az abnormisok között 18 normalist mutatott ki, akik pedig az avatott tanítók megállapításai szerint tényleg abnormálisak, úgy ez csak a helyes, sablonok által nem pótolható, közvetlen megfigyelés előnye mellett szól. Ma az egyéni hajlamok hangsúlyozása és individualis-nevelés követelésének idején ez már természetesnek tűnik. Mint a megfigyelést ellenőrző eljárások azonban, aminek maguk a szerzők szánták, értékesek s értékük így is elég nagy.

Fodor.

Tanulók érdeklődése az életpályák iránt. Irta *Vikár Kálmán*, fővárosi tanító, Népművelés (Uj Élet). 1916. 6. füzet. 354—366. A Budapest székesfővárosi Pedagógiai Szemináriumnak értékes része a *Pedagógiai Laboratórium*. *Weszely Ödön* dr. főigazgatónak, a Magyar Gyermektanulmányi Társulat pedagógiai szakosztálya elnökének a vezetése mellett a budapesti gyermek vonásaival, s e vonásokból leszűrhető gyakorlati pedagógiai s gyermeklélektani megállapításokkal foglalkozik.

A laboratóriumnak a lefolyt háborús tanévben is 21 fővárosi tanító, tanítónő tagja volt, a kezükre járó adatgyűjtőket nem is számítva. Munkásságukat három gyakorlati kérdés megvilágosításának a szándéka vezette. Ezek közül első az, hogy „*mely életpályák iránt érdeklődnek az iskolás-gyermekek?*“ s „*miért?*“ A kísérletek eredményét *Vikár Kálmán* fővárosi tanító foglalta össze, s bocsájtotta az érdeklődők rendelkezésére.

A nagyvárosi iskolásgyermek lélektanához nyújt adatokat ez a dolgozat. A „*Mi szeretnél lenni?*“ és „*Miért?*“ körkérdésre adott feleletek első tanulságos megállapítása az, hogy a gyermek é világrengető viharzás közepette is csakhamar visszatért önmagához: a *gyermekhez*. A világháború roppant ingerrel hatott a gyermek lelkére, mint ezt Nagy László a magyar tudományos irodalomban alaposan elemezte; de a nagy inger lekötő hatása csak egy ideig tartott. Az 534 fiú közül most már csak 97 szeretne katona lenni, a 640 leányka közül ma már mindössze 27 kíván beteget ápolni.

A gyermekek többféle *érdeklődés-típushoz* tartoznak. A szellemi, esztétikai, szimpatikus, szociális, vallásos, produktív stb. típusnak megvannak maga kedvelt foglalkozás-ágai. Most már a gyermekek feleleteiből nem

csak azt tudjuk meg, hogy pl. N. M. növendékünk hajlamának melyik képzés felelne meg úgy a saját maga, mint a társadalom érdekében is, hanem azt is megtudjuk, hogy városunk, iskolánk vagy osztályunk gyermekei közt melyik típus milyen arányban van képviselve. Ezt pedig szükséges tudnia az iskola tanítójának vagy tanárjának, aki ha egyes gyermekekre nem is szabhatja tanító módszerét, de a típusokat már mégis számbaveheti. A Pedagógiai Laboratórium tanulmányozásai alapján készített grafikon azt mutatja, hogy Budapest 6—13 éves *fiúgyermekei* közt első helyen a produktív típus, utánna a szellemi típus áll. A harciasságot kedvelők típusa csak ezután következik. Elég szó esett már a leánykák dicséretéről. Ezen ne is csodálkozzunk, hiszen grafikonunk szerint is csaknem 60%-uk szellemi pályára vágyódik. Ez a leánykák közt a szellemi típus nagy túlsúlyát mutatja. A leánykának alig egyharmad része kívánczik produktív pályára, az egyéb típusokat képviselő foglalkozásokra (apáca, hitoktató, mama, tündér, harcolónő, kereskedő, cseléd stb.) csupán néhány % jut. A fiúk s a leányok érdeklődési típusai közt való nagy különbséget szembevetően példázza az is, hogy míg a leányoknak 29%-a szeretne tanítónő, tanárnő lenni, addig a fiútanulóknak csak 1,6%-a érez vágyat erre a pályára. E rövid ismertetést nem óhajtjuk annyira kiszélesíteni, hogy ezen valóban érdekes adat bővebb tárgyalásába bocsátkozzunk, de mégis kiemeljük azt az érdekes megfigyelést, hogy az általános iskolázás idejében lévő fiúk nem mutatnak hajlandóságot a tanítói pályára. E sorok írójának éveken át folyó megfigyelései ugyanezen eredményt mutatják.

Vikár Kálmán táblái és grafikonjai között mégis azokat a görbék tartjuk a legbeszédesebbeknek, amelyek a fiúk és leányok pályaválasztásának különböző korokban való ingadozását, fejlődését ábrázolják.

A leányok pályaválasztását mutató vonalak igen nagy változásokat, tehát a leánygyermekek érdeklődésének módosulását mutatják. Általánosságban azt a tanulságot adják, hogy a 11—13 éves leányoknál már *csökken* a szellemi pályák iránt való érdeklődés, de *nagyon erősödik* a produktív-pályákra való vágyódás. Az egyéb pályák vonala *visszatér* kiinduló pontjára: a 6—7. évesekéhez. Míg a 6—7 éveseknek 40%-a szeretne tanítónő lenni, addig a 11—13 éveseknek csak 17%-át teszik ezek; a 6—7 éveseknek 25,5%-a szeretne varrónő, próbakisasszony lenni, de a 11—13 évesek közül már 35% vágyódik erre a produktív pályára.

A fiúk pályaválasztását mutató vonalak is törtvonalak, ámde mind arra a meglepő tényre mutatnak rá, hogy a hat évig iskolázott, tehát immár 11—13 éves gyermekek érdeklődése *visszatér kiinduló helyére*: a 6—7 évesek érdeklődési %-számahoz. Ezt mutatja a technikai és rokon pályák, a szellemi pályák, a katonai pálya s a kereskedelmi pályák vonala; egyedül az ipari pályák 10%-a *szökik fel* 20%-ra. Ami ingadozás vagy mondjuk fejlődés vagy változás van a fiúknál, ez úgy, mint a leányoknál is, a produktív-pályák iránt való érdeklődés emelkedését bizonyítja.

Amikor azt kérdezzük a gyermektől: „Mi szeretne lenni?” s „Miért?”

a gyermek okadatolt válaszával a szellemi próbafeladatok egyikét oldotta meg, amely próbafeladat révén mi a lelkébe pillanthatunk. Gyakorlati érdektől vezetve pillantunk a gyermek lelkébe; azért, hogy valóságos képességeit megismerjük, hogy ezáltal mértékére szabhassuk tanító eljárásunkat; hajlaminak, érdeklődési típusának megfelelő életpályát keressünk neki. A tanító és a tanítvány közeledését szolgálják az ilyen s hasonló megfigyelések; pedig a tanító s tanár csak úgy lehet igazi mester, ha fáradságot vesz magának ennek az útnak a megjárására.

Kováts Alajos,
székesfővárosi tanár.

A gyermeklélek szubjektivizmusáról. Magyar Pedagógia. 1916. 6-7. sz. 332 l. Irta *Görögné Beke Margit*.

Aki a kultura tetszetős álarca mögé bújtatott emberi gonoszságok szemlélésétől megundorodva, oly nyugóvára vágyik, ahová hazugság, ármány el nem juthat, az meneküljön a kisgyermek ragyogóan tiszta mese világába, abba a korba, amikor még minden jó és rosszon még innen van, amikor még fogalma sincs arról, hogy lehet nem igazat is mondani, vagy mondani valamit és mást érteni alatta. Meneküljön ide s figyelje meg, amidőn még a tudás gyümölcsét meg nem izlelé s jutalmul nemcsak lelke fog felüdülni, hanem egy szebb jövő — illuziója is tárul elébe, melyről, ha azt akarja, hogy köddé ne foszoljon: zárja le megfigyelését azon a koron, amelyben a megismerés felvilágosító mérgét kezdi magába színi az anyagnak indult ember.

Aki pedig e még romlatlan, ösztönöktől és sejtelmektől vezetett kornál nem akar megállani s tovább akarja kutatni: hogyan válik a hazugságot még meg nem értő gyermekből, tudásban s érényekben is tündöklő, de — ime látjuk, a legelvetemedettebb gonoszságokra is képes csodálatos konglomeratum, az kövesse tovább misztikus lelki fejlődését, amint élet tapasztalásai alapján, lassan, tudattalanul beleilleszkedik abba a miazmáktól telített levegőbe, amelyben megélnie kell. Az értékes adatoknak eddig alig érintett gazdag tárháza nyílik ekkor a figyelmes szemlélő elé, amelyekkel az „emberré válás“ csodálatos miszteriumához közelebb ferközhetik.

A gyermeklélektannak, e minden tekintetben hálás studiumnak, nálunk újabban egy ma még laikus, de lelkes munkása akadt *Görögné Beke Margit*, az „Ata könyve“ szerzője személyében, akitől azonban már ma is sokat lehet tanulni. A gyermeki lélek alakulásának jeles megfigyelője ő, finom lélekelemző képességgel megáldva, s amit újabb, a cím alatt jelzett tanulmányában megírt, azt az ész és szív embere egyaránt nagy érdeklődéssel olvashatja:

Minden igazság megállapításában van szubjektív és objektív elem. A gyermekben a kettő közül az előbbi fokozottabb mértékben van meg, mint az utóbbi s e szubjektivizmus jellemzi és különbözteti meg egyúttal a felnőtt gondolkodás-módjától. „A gondolkodás ősi szerkezetének“ megismerése szempontjából nagyon tanulságos a gyermek gondolkodásmódját megfigyelni, amint az a játékban, vagy beszédben megnyilvánul, mert itt a meg-

ismerés kétféle forrását, különösen a még kevés tapasztalattal bíró gyermeknél könnyen tudjuk elválasztani és megkülömböztetni egymástól. A beszéd eszköze a gyermekre nézve sokkal fontosabb, mint a felnőttre, mert míg ez, céljainak nagy részét önmaga valósíthatja meg, addig a még tehetetlen gyermek vágyai csak úgy mehetnek teljesezésbe, ha azokat szóban kifejezésre juttatja. A közlés (kérdés) vágya ezenfelül még azért is oly nagy a gyermeknél, mert számára nagy újság a világ, lépten-nyomon új tapasztalatokra akad.

A gyermek szubjektívizmusa mindenekelőtt a *fogalom alkotás* terén nyilvánul nagyon érdekesen. A felnőtt a fogalomhoz ismételt tapasztalások során, összehasonlítás útján jut. A gyermek, tapasztalatok és összehasonlító képesség híján, azzal azonosítja a fogalmat, ami az először látott tárgyon figyelmét különösképpen leköti. Így érthető meg pl., hogy a legyet és a madarat ugyanazon, maga alkotta szóval jelöli, mert mindkettőn csak a repülés (mozgás) ragadta meg figyelmét.

Ebből már megérthetjük azt is, hogy miért nem lehetnek helyesek a még tapasztalatlan gyermek *következtetései* sem. Ha a következtetés alkotó elemei, a fogalmak szubjektívek, hiányosak, az ezekkel való következtetés sem lehet helyes. A következtetések egyébként, közelebbi természetüket illetőleg, a fogalom alkotásnak megfelelően nagyon *sablonosak*, ez magyarázza egyszersmind, hogy következtetési formájuk legtöbbször az analog következtetés, ezt korlátlanul alkalmazza és gyakran a legképtelenebb analogiákat szerkeszti. Ha egy dobozt kinyit, akkor mindent, ami keze-ügyébe akad, ki akar nyitni.

Minél kisebb a gyermek, annál kevésbé tud megkülömböztetni. Ember, állat, sőt élő és élettelen között sem tud distingválni, mit szerző részben azzal magyaráz, hogy a gyermeket minden egyformán érdekli s mindennel egyforma viszonyban áll.

Nagyon érdekesek a gondolkodás fejlődésmenete szempontjából azok a megfigyelései, amelyeket a gyermek szóbeli kifejezés módjáról állapít meg. Itt is a megkülömböztetés képtelensége a jellemző. Az ige, főnév, tulajdonnév jelentését (természetét) nem különbözteti meg egymástól; a főnevet igeként, az igét főnévként ragozza és használja, cselekvés, tárgy, személyek (1—2. sz.) közt különbséget még nem tud tenni. Ha pl. fel akar állani, minthogy erre még képtelen, azt mondja: „agyak (adjál) Atának állást“.

Hogy a gyermek a maga alkotta fantasztikus világával az élet kéréletlen realitásai között meg tud lenni, hogy a mese világából minden nagyobb rázkodtatás nélkül jut át a mesét nem tűrő valóságba, azt részben a szülő mindig éber, oltalmazó kezének, részben pedig annak tudja be, hogy a gyermek tündérvilága, a mily csodálatos, összefüggéstelen elemekből épül oly könnyen porlik is szét. Az egybekapcsolt képzetek és fogalmak épp a realis kapocs híján oly gyorsan tűnnek el, amily könnyen létrejöttek, helyet adván egyre inkább a tanulás útján elsajátított s így megrögződő fogalmaknak.

Ez értékes megfigyelésekre csak egy megjegyzésünk van, hogy szerző nem említ pontos életkor adatokat (év, hó, hét, esetleg nap), ami megfigyeléseinek fejlődéstani értékét csökkenti.

Dr. Fodor Márk.

Az FB. (fiatalkorúak bírósága) gyakorlatban a vidéken. Azok előtt, kik a fiatalkorúak bíróságának működését érdeklődéssel szemlélik, talán nem lesz érdektelen, ha a „*Bűnügyi Szemle*“ 1916. január 15-i számában megjelent, e tárgyra vonatkozó cikkről beszámolok. A cikk tárgya az FB. a gyakorlatban a vidéken, írója pedig *Mojzer Imre*, székesfehérvári kir. törvényszéki bíró.

Mojzer előszavában azon felfogását fejezi ki, hogy az új intézmények tökéletesedését az a körülmény segíti elő nagyban, ha a benne foglalkozók eszméiket kicserélik, s gyakorlatuk alatt szerzett tapasztalataikat egymás tudomására hozzák. Ebből a célból ismerteti e cikkben a maga gyakorlatát és felkéri a fiatalkorúak ügyével foglalkozókat, hogy észrevételeiket tegyék meg és netalán eltérő, megfelelőbb gyakorlatukat hasonlóképen közöljék. Ezek után áttér gyakorlatának és gyakorlata alatt szerzett tapasztalatainak tárgyalására, mely összefoglalva a következő főbb gondolatokat tartalmazza.

A fiatalkorúak bíróságának intézményeire a felső bíróságnak csak ritkán nyílik alkalma irányítólag közrehatni, s így a fiatalkorúak bírúira hárul az a feladat, hogy az F. B. sikeres alkalmazásához szükséges társadalmi intézményeket létesítsen s átalakítsa azokat a helyi viszonyok szerint. Ez a feladat várt a vidéki törvényszékek bírúira is, midőn az FB. életbe lépett. Bár az igazságügyi kormány rendezett tanfolyamokat abból a célból, hogy a fiatalkorúak bírúi és ügyészei minél jobban felelhessenek meg feladatuknak, de a sikeres munka csak ott alakulhatott ki, ahol a tanfolyamokon szerzett tapasztalatokat megfelelő intézmények létesítésével is igyekeztek megvalósítani. Ilyen intézmények pl. a patronázs egyesület, a napközi otthon stb., melyek még a legtöbb vidéki helyen hiányoznak.

Mojzer felismerte ezek fontosságát s legelső teendőjének tartotta a „Rabsegélyző Egyletnek“ „Patronázs Egyletté“ való átalakítását. Ez átalakítás következtében az egyesületnek számos helybeli és megyebeli működő tagot szerzett. A tagoknak sokoldalú munkái közül a legnagyobb súlyt a környezettanulmányra helyezte, s hogy ennek fontosságát munkatársaival is megértesse, felolvasásokat tartott úgy vidéken, mint helyben. Főleg a felolvasásán nagy számmal megjelent tanítónőket és tanítókat igyekezett munkatársakul megnyerni, mert ezeket tartotta, már csak a pedagógiai és lélektani ismereteik folytán is, leghívatottabbaknak a környezettanulmányok végzésére. Így azután úgyszólván minden községbe jutott egy működő tag, aki rendszeresen és hozzáértéssel készítette el a környezettanulmányt. Némely esetben azonban a községi jegyzők is segítenek e munkában, mert olyan községekben, ahol működő tag nincs, az előjáróság jelöli ki a munka elvégzőjét. Ily esetben könnyen előfordulnak tévedések, pedig, hogy milyen fontos a környezettanulmány, az bizonyítja, hogy sok esetben ezen fordul meg a

fiatalkorú sorsa. Téves információ, helytelen egyéni felfogáson alapuló környezettanulmány egész más irányt adhat az ítéletnek. Ezért tartaná Mojzer fontosnak azt, hogy a községi jegyzők járási értekezletén a fiatalkorúak bírái is megjelenjenek s a községi jegyzőknek ez ügyre vonatkozó szükséges utasításokat a fiatalkorúak ügyészei adnák meg. Egyszersmind azt a javaslatot teszi, hogy a tanító- és óvóképzőkben, továbbá papnöveldékben és közigazgatási tanfolyamokon az előadás tárgya legyen a gyermekvédelem és a patronázs ügye is. Helyesli azt a megoldást is, hogy az állam pártfogó tisztviselőket nevezzen ki s mindaddig, míg ez megvalósítható lesz, úgy igyekeztek munkájukon könnyíteni, hogy a Patronázs Egyesület nevezett ki egy pártfogó tisztviselőt működő tagjai közül. Ennek feladata nemcsak a környezettanulmány, de annak a javaslatnak a kiállítása is, melyben indítványt tesz a fiatalkorú ideiglenes elhelyezésére s a pártfogó személyére vonatkozólag. Ezenkívül részt vesz a kihallgatáson és tárgyaláson, sőt, ha szükséges, a fiatalkorút rendeltetési helyére is elszállítja, így a javító-intézetbe, cseléd otthonba stb. Mindezen munkájáért a Patronázs Egyletről évi tiszteletdíjban részesül.

Hasonló fontosságot tulajdonít Mojzer a fiatalkorúak ideiglenes elhelyezésének és az ennek szolgálatában álló helyiségnek is. A magánosoknál való elhelyezést nem tartja alkalmasnak, mert azt tapasztalta, hogy így a fiatalkorú nincs kellő felügyelet alatt. De ezt a megoldást már azért sem lehet számításba venni, mert privát egyének nem is igen vállalkoznak reá. A fogház sem megfelelő helyiség, mert a gyermeknek ott nincs semmi elfoglaltsága s a naplopás csak a tétlenségre való hajlamát segítené elő. Eltekintve azonban ettől, nem lehet a fiatalkorút a fogház helyiségében elhelyezni, csak kivételes esetekben rendelhető el, mert az FB. 21. §-ában törvényileg tiltva van. Hátra van még a javító-intézet, mely az eddigi tapasztalatok szerint, az ideiglenes elhelyezésre nézve a legjobbnak bizonyult. A leányok részére különösen alkalmasak a cseléd otthonok, mint pl. a Kath. Háziasszonyok Szövetkezete által fentartott „Cseléd Otthon“, melyben a leányok megbízható felügyelet alatt állnak. Egyúttal komoly házimunkákhoz szoktatják őket, főznek, mosnak, vasalnak, úgy hogy a megbízhatóbbakat, mint bejárókat, egyes helyeken alkalmazzák is. Emmellett a vezetőik megfigyelik őket, s már számtalan esetben fontos adatokat szolgáltatnak a fiatalkorúak bíráinak. A Cseléd Otthon még arról is gondoskodik, hogy azokat, kik büntetésüket letöltötték, vagy kiket felmentettek s megbízhatatlan környezetbe kerülnének vissza, megfelelő helyen alkalmazza. Mindezt a „Cseléd Otthont“ az igazságügyi kormány állami támogatásban részesíti.

Megfelelő helyiségre van szükség akkor is, ha a fiatalkorúak bírái, a nappali őrizetben tartást az F. B. 23. §-ának 3. pontja szerint akarják alkalmazni. Az előszoba vagy más ennek megfelelő helyiség nem alkalmas, mert a gyerek inkább szórakozik s figyelme elterelődik arról a munkáról, melyet a bíró reá szabott. Mojzer, amióta egy megfelelő helyiség áll rendelkezésére, következőképen alkalmazza ez iskolai fenytést helyettesítő intézkedést. Az

őrizetben tartott idejét 3 részre osztja. Először addig irat vele egy erkölcsi leckét, míg az azt megtanulja. Azután olvastat vele a test és lélek ápolásáról s végül hátralevő idejében valamilyen munkát végeztet vele. Mielőtt elbocsájtaná, elmondhatja vele az erkölcsi leckét s megfenyegeti azzal, ami reá vár, ha még egyszer a bíróság elé kerül

Ezek után szól a napközi otthon szükségességéről, mely szintén a még hiányzó intézményeink közé tartozik, különösen vidéken. Kiemeli, hogy nemcsak a gyáriparral rendelkező városokban van szükségük a munkás gyerekeknek a napközi otthonra, de a földműves, napszámos gyermekeinek is, mert ez utóbbiak is egész nap magukra vannak hagyva. Mivel azonban a mai időben ez új intézmények megvalósíthatatlanok, Mojzer a kisdéd-óvóknak napközi otthonná való átalakítását sürgeti. Megjegyzi azonban, hogy csak akkor lesz ez átalakításnak eredménye, ha kellő felügyeletet gyakorolnak reá s nem bízzák a szülők tetszésére. Kellő felügyelet pedig csak úgy lehet, ha a rendőrségen kívül a patronázs egyesület tagjai is figyelemmel kísérik a napközi otthon munkáját. Egyúttal feladatuk a kellő őrizet nélkül maradt gyermekek feljelentése a fiatakorúak bíróságánál, ahol azután az F. B. 66. §-a értelmében elrendelhetik a napközi otthonba való elhelyezését. Sőt ellenkezés esetén, rendelkezésének az F. B. 67. §-ában előírt bírsággal is érvényt szerezhet. Mindez azonban csupán az 5–10 éves gyermekekre vonatkozik, akik dolgozni még nem képesek. A 10–14 éves gyermekek ideiglenes elhelyezésére a foglalkoztató műhely készült, amely megfelel a felnőtt korúak részére alakult dologháznak.

Mindezek után Mojzer még felemlíti, hogy igazi alapos munkát akkor végezhetnének, ha kizárólag a fiatakorúak ügyével foglalkozhatnának. Mivel azonban a mai viszonyok mellett ez nem lehetséges, az ezzel legösszegegyeztetetőbb munkakörnek tartja a házassági, gondnoksági és gyermek törvényesítése iránti pereket. Ennek kapcsán ugyanis sok olyan családba nyer a bíró bepillantást, ahol a gyermek érdekében való intézkedésre is szükség van.

Szól továbbá a felügyelő hatóságok fontosságáról, s felemlíti annak szükségességét, hogy az minden fiatakorúak bírósága mellett állíttassék fel. Vagyis minden községben legyen egy férfi vagy nő, aki letett esküjéből folyó kötelességének tartja a fiatakorúak ügyében eljárni. Így azután lehetne alkalmazni a gyakran megfelelőnek látszó próbára bocsájtást, melyet megbízható pártfogó hiányában legtöbbször el kell ejteni.

Ezekkel az intézményekkel igyekszik a romlott fiatakorúakat becsületes, munkás életre nevelni. Mindennek a megvalósításához természetesen sok idő, fáradság és kitartás kell.

Mojzer végül azzal az ígéretével zárja sorait, hogy az egyes intézkedései körül szerzett tapasztalatairól a legközelebbi alkalommal fog beszámolni.

A testi erő időszakonként ismétlődő változása. (The Pedagogical Seminary Vol. XXII. 3. sz.) Schuyten, Storey, Marsh, Peaks, Lobsien, Pedersen, Lehmann és Huntington hasonló irányú kísérletei után most *Kuhnes*, newyorki egyetemi tanár újból foglalkozott e kérdéssel. Kísérleteit a Smedley-féle dynamometerrel végezte 3 egymásután következő évben, összesen 560 napon át, 9 egyénen. Kísérletei egyénenként teljesen önállóak, s következtetéseit azok egybevetéséből vonta le. A kísérleti személyek egyenlő s a kísérletek eredményét lehetőleg nem befolyásoló napi munkarendjét ő maga írta elő. Minden egyes alkalommal 6 mérést eszközölt, és pedig 3-at a jobb, 3-at a balkézrel.

Kísérleteinek eredményét a következőkben foglalja össze :

1. Az erő kifejtés képessége a nap különböző szakáiban egyenletesen változó. A kora reggeli mérés eredménye csekély. D. e. 9-kor jelentékeny emelkedés mutatkozik, ezt déli 12 órakor gyöngé hanyatlás, d. u. 2 órakor emelkedés, d. u. 6-kor hanyatlás, este 8-kor emelkedés, este 11-kor ismét hanyatlás követi.

2. A hét folyamán mutatkozó változásokban szabályszerűség nincs, úgyszintén

3. a hó folyamán sincs.

4. Határozottan megállapítható azonban a rendszeresség az év különböző szakáiban. Az erő kifejtés maximuma az október—novemberi évnegyedre esik. Utána a téli hónapokban fokozatos hanyatlás következik, februárban és márciusban a minimummal. Tavasszal ismét fokozatosan emelkedik, a nyár folyamán jelentékeny magasságig jut, míg ősszel maximumát éri el.

5. Az erő kifejtés görbe vonala rendszerint követni igyekszik a közvetlenül megelőző év görbéjét.

6. Az időjárásnak légsulymérőn, nedvességmérőn és hőmérőn kimutatható változásai, úgyszintén a környezet változásai erősen befolyásolják a dynamometerrel végzett kísérleteket.

7. A fizikai fáradtság és fizikai tétlenség jelentős hanyatlást von maga után a fizikai erő kifejtésben.

8. A szellemi fáradtság is befolyásolja a testi erőt, de hatásában különbözik a fizikai fáradtságtól

9. Az évszakok hatásának eredménye külön, bővebb tanulmányozásra érdemes probléma.

10. A dynamométer tartásának megszokása, tehát a kísérlet gyakorlása *kezdetben* befolyásolja kissé az eredményt, és pedig emelkedő irányban.

11. Az időjárás befolyásának tanulmányozásával a jövőben még behatóbban, egyénenként kell foglalkozni.

Gerely Jolán.

Az induktív és deduktív módszer kísérleti összehasonlítása. (Zeitschrift für angewandte Psychologie 1914. No. 3.)

Winch W. H. angol tanár 5 londoni népiskolában végzett kísérleteket az induktív és deduktív módszer összehasonlítása céljából. A kísérletek

alapjául geometriai meghatározásokat (háromszög, négyszög, kör stb.) vett fel. A deduktív módszernél a gyermekek megtanulták könnyv nélkül a meghatározásokat, az induktív módszernél pedig ők maguk vezették azokat le, a tanító irányításával. A tanulás eredményét Winch két irányban vizsgálta. Hogy melyik módszer mutat fel jobb eredményt 1. a tanult anyag reprodukálásában, 2. az előbb tanultakon épülő új anyag felfogásában. Az első eset megfigyelése céljából a gyermekek az emlézés után azonnal majd hosszabb idő után ismét elmondták a tanult meghatározást, a második esetben pedig új meghatározást kellett az előbbiekből levezetniök (pl. négyzetből a rombuszt stb.) A kétféle tanulmányozás céljából az osztályt megfelelő előzetes kísérletek alapján 2 egyenlő képességű csoportra osztották.

Az első kérdés eredménye változónak bizonyult, amennyiben 3 kísérlet a deduktív, 2 az induktív módszer javára szólt. A második kérdést illetőleg azonban mind az öt kísérlet eredménye azonos volt, t. i. az induktív módszerrel tanított gyermekek jobb eredményt értek el.

Uj anyag tanításához tehát az induktív módszernek határozottan nagyobb gyakorlati értéke van.

Gerely Jolán.

Már megjelent

Binet Alfréd: Az iskolásgyermek lélektana.

Fordította: DIENES VALÉRIA dr. Ára fűzve 5 K; egész vászonba kötve 6 K, tagoknak 4, illetőleg 5 K.

GYERMEKTANULMÁNYI MOZGALMAK.

Kérelem. Tisztelettel felhívjuk t. tagjaink figyelmét, hogy f. é. október hó 1-től kezdődőleg új postai díjazás lépett életbe és kérjük t. tagjainkat, hogy a hozzánk intézett megkereséseiket az új tarifának megfelelően lássák el bélyegekkel, mert a büntető-portóval ellátott levelek kiváltása fölösleges kiadásokat okoz társaságunknak.

Léderer Ábrahám 1827—1916. A mai magyar pedagógusok veteránja, Léderer Ábrahám, az orsz. izr. tanítóképző-intézet nyug. igazgatója, pedagógiai író, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság választmányi tagja hunyt el szeptember 17-én, 90 éves korában. 1827-ben Csehországban született s csak 1854-ben került Magyarországra, mint a tatai izr. népiskola tanítója. Csakhamar teljesen megmagyarosodott s élete végéig lelkes munkása volt a magyar kultúrának, felesküdt apostola a magyar nevelésügynek. 1857-ben Pestre hívták meg az izr. tanítóképző-intézet szervezésére. Ez intézet élén működött 1889-ig, amikor nyugalomba vonult. Ideális gondolkodású férfiú volt, impresszionista, aki minden szép és jó eszméért lelkesedett s hajlandó volt azért dolgozni. A modern pedagógiai s gyermektanulmányi mozgalmak őt, már mint 70 éves férfiút találták, de ifjúi hévvel karolta fel az új eszméket. Tanulmány tárgyává tette a gyermektanulmányi mozgalmakat, értekezleteken felszólalt mellettük s mikor 1903-ban megalakult a Gyermektanulmányi Bizottság, azonnal csatlakozott hozzá s részt vett annak tanácskozásain, értekezletein. 1913-ban hallatta szavát utoljára nálunk, amikor lelkes levél kíséretében lépett az Országos Gyermektanulmányi Kongresszus tagjai közé. Több irattal gazdagította a gyermektanulmányi irodalmat; ez irányú iratai közül kiemelkedik a „Megfigyelések“-ről írt kitünő tanulmánya (1905). Jeles monográfiái még: A testi büntetés lélektana (1901), A paidologia (1898), A félelem (1903), Elmélkedések az emberi képességek felett (1888), A gyermek tehetségeinek megbirálása. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság igazgató tanácsa a szeptemberi ülésén kegyeletesen emlékezett meg az újabb pedagógiai eszmék ezen lelkes munkásáról.

Az 1915. január 12-től 1916. május 19-ig belépett, illetőleg megválasztott tagok a következők: Mosdósy Etel tanítónő Bpest, Szende Aranka tanítónő Bpest, Bari Mária tanítónő Bpest, Mandelló Erzsi tanítónő Bpest, Gombos Stefi Temesvár, Apáthy Margit tanítónő Bpest, Galambos Róza tanítónő Bpest, Klaâr Elza tanítónő Bpest, Baboczky Irén tanítónő

Bpest, Durai Kálmán tanár Miskolc, Lukács Ilona tanítónő Bpest, Behujna Margit tanítónő Sátoraljaujhely, Spitzer Gyula tanító Bpest, Müller Józsefné Bpest, Drexler Béláné Marosvásárhely, Sebesta Kolosné Bpest, Zalánffy Gizella polg. isk. tan. Vác, Beregi Ernő Bpest, Márton Gyuláné Bpest, dr. Weizskopf Lenke tanárnő Bpest, Halász Ferenc tanító Alsószalánk (Szepes-m.), Rabolt Ferencné Bpest, Fodor Ferencné tanítónő Erzsébetfalva, Halmi Gyuláné tanítónő Bpest, Pataki Béla tanár Bpest, Drozdy Gyula gyógypedagógiai tanár Bpest, Grusz Ede főreálisk. igazgató Esztergom, Harsányi Jenőné Bpest, Tardoskrenner Viktorné Bpest, Zadák Ilona tanítónő Bpest, Feier Zoé tanítónő Brád, Péterffy Viktória Körösbánya, Fischeof Ági Szeged, Berger Vilma tisztviselő Szeged, Szabóné Balázs Mariska óvónő Szeged, Neumann Edéné tanítónő Bpest, Neumann Ilka tanárnő Bpest, dr. Glück Mihály ügyvéd Bpest, Gerő Béla isk. ig. Tápiógyörgye, Gárdos Dezső tanító Bpest, Cenner Gyula hivatalnok Bpest, Lehorszky János tanító Békéscsaba, Nergert Vilma tanítónő Jászkarajenő, Schmidt József tanító Somogydorocse, Lázár Béla karnagy Vác, dr. Havlicsek Antal törvényszéki jegyző Vác, Stenhura Mária tanítónő Kisszeben, Gauner Irén tanítónő Kecskemét, Ságody Otmár mérnök Bpest, Vajda Béláné Szeged, Selkits Dusán tanító Bosznia, Hajdu Jolán Bpest, László Ödön Bpest, Vánkos Jenő tanító Ágfalva, Schichtanz Ilona tanárnő Bpest, Kormos Gabriella tanítónő Bpest, Sajó Aladárné tanítónő Bpest, Balassa Frigyes máv. felügyelő Bpest, Obermüller Ferenc tanár Esztergom, Németh József Bécs, Fülep Gizella tanítónő Kisujszállás, Hűvös Károlyné Bpest, Liptai János igazgató Bpest, Szegő Pál gyárigazgató Pécs, Török Lajos isk. igazgató Szilágysomló, Zámbori Endre tanár Szarvas, Máthé Kálmán tanító Dés, Wärmer Erzsébet tanítónő Bpest, Kempfner Anna tanítónő Bpest, Somló Katica tanítónő Bpest, Neugebauer Julia tanítónő Bpest, Szabó Betta tanítónő Bpest, Kállay Irén tanítónő Bpest, Szende Aranka tanítónő Bpest, Hámos Gizella tanítónő Pánd, Danzinger Kálmán főkönyvelő Pécs, Szárnovszky Jánosné tanítónő Bpest. Összesen 77-en.

Az igazgató-tanács ülése. Az igazgató-tanács f. é. szeptember hó 19-én, a nyári szünet után tartotta első népes összejövetelét, amelyen Nagy László, ügyv. alelnök elnökölt. A jelentésekből kiemeljük, hogy a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium a folyó 1916/17. költségvetési évre 12.600 K segélyt utalványozott, melyből 1000 K a tudományos kutatások támogatására, 3600 K a Gyermektanulmányi Múzeum fejlesztésére, 6000 K a Gyermektanulmányi Könyvtár segélyezésére, végül 2000 K szervezkedésre s a háborúval kapcsolatos munkásságra fordítható.

Az 1914-ben hadbavonult pénztáros, *Kanizsai* Dezső, tanár, állásáról lemondott. Minthogy a pénztári és kiadóhivatal vezetésével járó teendőket az 1915. évi közgyűlés határozatából *Ballai* Károly ellenőr látja el, ellenőri tisztségre a számvizsgáló bizottság egyik tagját, *Fürj* Pál tanárt hívta meg ideiglenesen az igazgató-tanács.

Ballai Károly bemutatja pénztári jelentését, mely szerint az 1916. évi augusztus hó 31-ig:

	bevétel	kiadás volt
a központi igazgatásnál	12,906.54 K	5,068.36 K
a Gyermektanulmányi Múzeumnál	5,941.08 „	1,131.64 „
pénztári és könyvkiadóhivatalnál	10,956.80 „	18,578.44 „
Összesen	28,956.80 K	18,578.44 K

Továbbá bemutatta az év hátralévő részére a költségvetési tervezetet.

Lechniczky Gyula javasolta, hogy a Társaság foglalkozzék a tehetségek nevelésének és oktatásának kérdéseivel, amelyet beható eszmecsere kísért. Az igazgató-tanács fel is kérte *Domokos* Lászlónét az ország pedagógiai, gyógypedagógiai s gyermekvédelmi intézeteiben már alkalmazott, részben kipróbált, egyéni jellemlapok összegyűjtésére és tanulmányozására, *Lechniczky* Gyulát pedig a kérdéscsoport iskola szervezeti részének a feldolgozására. Megállapította még az igazgató-tanács az ezidei nyilvános gyermektanulmányi értekezletek programját. Az első előadás f. é. november 4-én lesz a tud. egyetem Trefort-termében s tárgya az új zenetanítás lesz bemutatással. Előadó: *Ságody* Otmár, az Új Iskola zenetanára. Végül a szakosztályok jelen volt titkárai tették meg rövid jelentéseiket.

A Gyermektanulmányi Múzeum megnyílik. A háború kitörésekor múzeumunk legnagyobb termét hadikórház céljaira kellett átengedni, minek következtében múzeumunk helyiségeibe még a tisztviselőknek is majdnem lehetetlen volt bejutni. Ez év elején végre felszabadultak múzeumi helyiségeink s azóta állandóan folyt a tisztogatás és a mentés munkája, mert sajnos, a gondozás kényszerű hiánya miatt sok becses tárgy elromlott, használhatatlanná lett. A mentéssel együtt folyt az anyaggyűjtés is és mind az ország különböző részeiből, mind a székesfővárosi háborús gyermektanulmányi és pedagógiai kiállításból igen becses anyaggal gyarapodtak gyűjteményeink. Minthogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterium a múzeum fejlesztésére szükséges s a háború előtt élvezett 3600 koronás segélyt újra megadta, elhatározta a múzeum elnöksége, hogy a Gyermektanulmányi Múzeumot új berendezési és kiállítási tárgyakkal gazdagítva ismét megnyítja. A rendezés, az új anyag feldolgozása, összeállítása folyamatban van, sőt annyira haladt, hogyha a megrendelt kiállítási szekrények és a jobb világítás időben szállítva illetve elkészítve lesznek, akkor november hó elején a nagyközönség számára is megnyílik.

A társaságunk könyvtára. Értesítjük t. tagtársainkat, hogy társaságunk könyvtára, mely a háború miatt eddig zárva volt, ismét megnyílt. A könyvtári órák minden hétfőn, szerdán és pénteken 5—6 óráig vannak. Minthogy az életbeléptetett cenzura miatt a könyvek postai szállítása igen nehéz, egyelőre csak a fővárosi, illetőleg személyesen jelentkező tagoknak kölcsönzünk ki könyveket.

Az új alapszabályaink. A M. Gyermektanulmányi Társaság 1915. évi közgyűlésén *Ballai* Károly titkár a sok tekintetben elavult alapszabályok revízióját javasolta. A közgyűlés a javaslatához hozzájárult és *Eötvös* K. Lajos elnöklete alatt *Nagy* László, *Nógrády* László, *Ballai* Károly, *Répay*

Dániel és Nemes Lipót tagokból az új alapszabályok megalkotására bizottságot küldött ki. A bizottság előadója, Ballai Károly dolgozta ki az új alapszabályokat, melyet mind a bizottság és a választmány, mind a közgyűlés behatóan megtárgyalta és elfogadta. Immár tehát Társaságunknak új alapszabályai vannak, amelyek a m. kir. belügyminiszteriumhoz tudomás vétel végett be is mutattatott.

Ismertetjük a következő sorokban a régi és az új alapszabályok között lévő különbségeket. Így a *társaság céljainál és eszközeinél*, a 4. §-ban a gyermektanulmányi vizsgálatok eredményeinek értékesítését több irányban kívánja, mint a régi alapszabályok, ezek: a nemzeti nevelés, a *gyermekvédelem*, a *fiatalkorúak igazságszolgáltatása és a gyógyító nevelés*. *Eszközeinél* a fiókkörökön kívül megjelöli a „*helyicsoportok*” létesítését, a nyilvános értekezletek mellett „*előadások*” tartását és az időnként rendezendő *országos és nemzetközi tanácskozásokat (kongresszusokat)*; továbbá a gyermektanulmányi kutatások elősegítésére a könyvtárakon kívül kívánja *múzeum, laboratórium* létesítését, esetleg *iskola* fentartását is. A *tagoknál* egy új kategóriát vesz fel: a *pártoló tagot*, ki legalább 1 K évi díjat áldoz a társaság céljaira. A rendes tagsági díj 4 K maradt, azonban a tagsági kötelezettség felemeltetett 3 évre s a tagsági díj megfizetésének határideje minden polgári év május 1-je lett. A pártoló tag a folyóiratot díjtalanul nem kapja, azonban a társaság könyvkiadványait kedvezményes áron szerezheti meg. Fontos határozata még itt az új alapszabálynak, hogy: *intézetek, testületek és egyesületek tagok nem lehetnek* (csak előfizetők).

A társaság *igazgatásában* mélyreható változás történt. Ugyanis a választmány egy kisebb és egy nagyobb testületre osztatott szét. A kisebb, az *igazgató-tanács*, a társaság adminisztrációjáról, intézményeinek intenzív működéséről és fejlesztéséről gondoskodik, a nagyobbik testület, a *központi választmány*, fő teendője az ellenőrzés, tehát mind az igazgató-tanács, mind a társaság intézményeinek és más szervei működésének számontartása. A választmány létszáma megmaradt (100 tag) s kebeléből alakul 10 választott taggal az igazgató-tanács, melynek hivatalból tagjai a központi elnökség és tisztviselőkön kívül a szakosztályok és a fiókkörök ügyvezető elnöke (vagy alelnöke) és titkára.

A *fiókkörök* megalakulását legalább 50 taghoz köti az új alapszabály. Működésére irányadó az új alapszabály maga s ügyviteli szabályzataikat az igazgató-tanácsnak be kell mutatni. Fiókkörök tagjaiktól külön tagsági díjat nem szedhetnek ugyan, mindamellett „külön pártoló-díjakat és adományokat” a cél megjelölése és a központi választmány előzetes engedélye alapján gyűjthetnek, azonban ezen bevételeikről és kiadásaikról, általában pénztári kezelésükről számot adni tartoznak az igazgató-tanács útján a központi választmánynak.

Oly községekben, ahol fiókkör még nem alakulhat meg, de a társaság szellemében munkálkodni kész tagok vannak, *helyicsoport* alakulhat. A

helyicsoport vagy a legközelebb eső fiókkörhöz csatlakozik vagy a központ igazgatása alá tartozik.

A tisztviselőknél pontosabban meghatározza a hatásköröket s főtitkári állást is felvett.

Végül a szokásos záróhatározatok kibővültek a fiókkörök feloszlásának szabályozásával s annak kimondásával, hogy a feloszló fiókkör vagyona az anyatársaságot illeti.

Szegedi fiókkör. Társaságunk szegedi fiókköre ez év április hó 19-én tartott látogatott választmányi ülést. Elnök bejelentette, hogy a fiókkör belépett a Stefánia szövetségbe. Választmány jegyzőkönyvi köszönetet szavazott a március 19-iki ülés előadójának: *Domokos Lászlónénak* és *Zsoldos Benőnek*. Ügyvezető alelnök bemutatta dr. *Pálfy József* átiratát, melyben kéri az egyesület tagjait, hogy egy-egy hadiárva felügyeletét vállalják el. A választmány megbízta az ügyv. alelnököt, hogy ezen célból rendelkezésére küldött ívek aláírására kérje fel a fiókkör tagjait. Részletesen tárgyalta a választmány központnak az alapszabály módosítása tárgyában küldött leiratát. Meghatározták a jövő évi munkatervet. Ügyvezető elnök javaslatára a társaság új tagjai sorába *Fischof Ágnes*, *Berger Vilma* és *Szabóné Balázs Mariskát* vették fel. Ugyancsak ezen az ülésen egyhangúlag elhatározta a választmány, hogy a fiókkör jogi szakosztálya útján a szegedi fiatalkorúak bíróságának tárgyalásait állandó figyelemmel kíséri, azokon résztvesz s megfigyeléseinek eredményeit feldolgozás céljából összegyűjti. A választmány határozata értelmében a jogi szakosztály elnöke már ki is bocsátott egy fölhívást, melyben felkéri a fiókkör tagjait a tárgyalásokon való részvételre s egyuttal részletesen tudatja a módokat, amiként ezt a gyakorlatban megvalósíthatják.

A pedagógia az állami tanítóképző-intézetek hivatalos tanmenetében. *Jankovich Béla* vallás- és közoktatásügyi miniszter ez év október havában adta ki az új tanítóképző-intézeti tantervhez készült részletes tanmeneteket és methodikai részletes utasításokat. Hogy mi e helyen erről az eseményről megemlékezünk, arra okot szolgáltat az utasításoknak pedagógiai tárgyakra vonatkozó része. Az utasítások e fejezetében minden ízében modern felfogást, methodikailag magas színvonalat, komoly, értékes, tartalmas munkára való törekvést találunk. Ezen tanítóképző-intézeti részletes tanmenetek kiadása az induktív-kísérleti alapon álló tanítási mód, a pozitív tudásra való törekvés s a gyermektanulmányi eszmék gyakorlati érvényesülésének diadalát jelenti.

Már az első osztály emberbonctani és élettani anyagában megtaláljuk az ábrák, minták, mikroszkopi készítmények szemléltetésén, a kémiai és fizikai kísérleteken, a boncolásokon kívül az önmegfigyelésekre való utalást, a gyakorló-iskolai tanulók testi szervezetének, állapotának, fejlődésének, testi és érzékszervei hibáinak megfigyelésére vonatkozó utasításokat; sőt bizonyos elemi kísérleteket az idegéletteni tételek bizonyítására, a reakciós kísérleteket,

az érzetek keletkezésének, jelenségeinek bemutatására szolgáló kísérleti eljárásokat, a testi erő, súly, magasság meghatározására való méréseket.

A második osztály számára készült részletes tanmenet szerencsés kézzel állítja össze mindazon egyszerű eljárásokat és demonstrációkat, amelyekkel az egyes lélektani tételeket szemlélhetővé, felfoghatóvá lehet tenni. A tanmenet minden egyes tételnél részletes utasításokat ad az elemi iskolai korban lévő gyermekek lelki jelenségeinek megfigyelésére, a gyermekek fel fogásának, képzettartalmának, rajzoló képességének, kézi alkotásainak s egyebeknek lélektani vizsgálatára. A tanmenet részletesen fejsorolja azon műveket és folyóiratokat, amelyekből a tanulók lélektani ismereteiket kibővíthetik, mélyíthetik. E sorozatban magyar gyermektanulmányi irodalmunknak nevezetesebb darabjai szerepelnek.

A harmadik osztályban részletes utasítást és felvilágosítást nyújt a részletes tanmenet arra nézve, miként valósítható meg a pedagógia tanítása induktív alapon. Az alapvető részben megkivánja a gyermek testi és lelki vizsgálatainak főbb módszereibe való bevezetést, gyermekmunkák, gyermekrajzok, írások gyűjtését s általában *gyermektanulmányi múzeum* létesítését. A fegyelmzés lélektanát és módszertanát a gyakorló-iskolai tanulókon tett konkrét megfigyelések alapján kell összeállítani. A didaktika tételei szintén a gyakorló-iskolai eljárások és az ott tett gyermekmegfigyelések felhasználásával állapítandók meg. Általában az egész elméleti pedagógia a gyakorló-iskolához tapad, onnan merít anyagot s oda tér vissza, a gyakorlati próbákon, tanításokon nyer alkalmazást. Az elemi iskolai részletes tanmenet, az órarend készítése elveinek megállapításakor a gyakorló-iskolai tanmenetet és órarendet kell megbeszélni. A részletes methodikában minden egyes tantárgy tanításának megállapításakor alapul valamely minta-tanítás s az elemi iskolák számára kiadott miniszteri tanterv szolgál. A tanmenet az ismeretek kibővítése végett gazdag és értékes irodalmat nyújt.

A negyedik osztály anyagának tanítására szolgáló utasítás is érdekes és értékes. Az egyes neveléstudományi korszakok és a vezérpedagógusok jellemzését korrajzok s a pedagógusok műveinek ismertetése s a belőlük vett szemelvények alapján kívánja. Végül a negyedik évfolyamot s ezzel együtt az egész pedagógiai kiképzést „*korunk pedagógiai kérdéseinek ismertetése*“ zárja be. E kérdések sorozatában a pszichofizikának, a kísérleti pedagógiának, a gyermektanulmányozásnak, a személyiség nevelésének, a szabad nevelésnek, a munka iskola eszméjének, a művészi nevelésnek, a pozitív pedagógiának külön fejezeteket szentel.

Ezzel a munkával a készítők már nem karsú oszlopot, hanem erős falazatot emeltek a modern pedagógia fenségesen bontakozó épületének. Amikor útmutatást adtak a jelennek, akkor megjelölték a jövő fejlődés irányát is. Büszkéek lehetnek e műre mindazok, akik annak alkotásában részt vettek.

Háborús pedagógiai és gyermektanulmányi kiállítás Budapest a Tatai-utcai elemi iskolában. A Budapesten rendezett háborús

gyermektanulmányi kiállítás egyik hatása abban nyilvánult, hogy más községek, sőt egyes iskolák is kiállítás rendezésével mutatták be a tanítványaik gondolatvilágát, alkotó tevékenységét. Budapesten a VI. ker. Tatai-u. elemi iskola volt az első az iskolák közül, mely ez év június 12-én egy háborús pedagógiai és gyermektanulmányi kiállítást nyitott meg. A kiállítás, melynek tárgyait a külvárosi gyermekek önálló készítményei képezték, a legteljesebb figyelmet és elismerést érdemelte meg. Eredeti, ötletes és egységes volt. A gyermekek egy kárpáti falut építettek fel, az összes középületekkel és magánházakkal. Az épületeknek nemcsak külső formáját állították elének, hanem belső berendezésüket is elkészítették. Hogy az új falut az ellenséges betörés ellen megvédjék, lövészárokkal vették körül, melyben még ágyúkat is helyeztek el. Az elkészített ágyúk, repülőgépek szépek, formásak voltak, aminek oka, hogy a gyermekek a vasút környékén laknak s igen sok alkalommal kínálkozott ezek megfigyelésére. A kiállított rajzok s írásbeli dolgozatok mind bizonyították, hogy ezen iskola mily szépen használta fel a háború pedagógiai értékeit. Teljes elismerés illeti *Spitzer* Gyula tanítót, a kiállítás buzgó és fáradhatatlan szervezőjét. Munkájában megértően támogatta *Kindlovics* Pál, az iskola agilis igazgatója. Segítségére volt még *Szoby* Aranka tanítónő s a testület több tagja. A megnyitás napján a gyermekek szép előadással gyönyörködtették a megjelenteket. A kiállítás egész anyagát a Gyermektanulmányi Múzeumnak ajándékozták. Beszélő tanúsága lesz utódaink előtt is annak a szép, és értékes és produktív munkának, melyet a Tatai-utcai elemi iskola az 1915—16. háborús iskola évben végzett.

Az új tanév az Új Iskolában. Az Új Iskola iránt az első próbaév után fokozódott a közönség érdeklődése. Az alsó négy évfolyamba (1—4. el. isk. osztályokba) 38, a felsőbb évfolyamokba (5. és 7. osztályokba) 5 tanulót, összesen 43-at (tavaly 36-ot) írtak be. Az iskola szervezetében az idén az a változás jött létre, hogy a népes első és második osztályokat megsztották s most külön tanítója van mindakét osztálynak. Sok vita és tanácskozás tárgya volt a felsőbb osztályok megnyitása. Az elnökség és az igazgatóság folyamodott ugyan a polgári iskola osztályok megnyithatásáért, azonban, mert az idő rövidsége miatt eddig nem kapta meg az engedélyt, a felsőbb tanfolyamokat az idénre el akarta ejteni. A sok tanácskozásnak végül maguknak a szülőknek fellépése vetett véget, akik azzal a kéréssel járultak az elnökséghez és az igazgatósághoz, hogy a felsőbb osztályok bármely alakban tartassanak fenn. A szülők részéről megnyilatkozó e nagyfokú bizalom arra indította az elnökséget és az igazgatóságot, hogy az 5. és 7. osztályokat, mint szabad tanfolyamokat megnyissa. Az iskola tánszemélyzetében is történtek változások. *Káldorné Ferenc* Ella, az első és második el. osztályok tanítója egészségi okokból egy évi szabadságot kért és kapott, *Blaskovich* Edit és *Mandelló* Erzsébet tanítónők elméleti tanulmányaik folytatása végett megváltak az iskolától. Az új tanszemélyzet a következő: az első elemi osztályt vezeti *Rupnik* Judit el. isk. tanítónő, a másodikat *Vályi* Ida el. isk. tanítónő, a harmadikat és negyediket *Kremszir* Irma polg. isk. tanítónő. A

felsőbb osztályokban tanítanak *Ködmön Julia*, *Gröber Vilma* és *Kremszir Irma* polg. isk. tanítónők, a 3. és 4. osztályok természeti megfigyeléseit *Domokos Lászlóné* igazgató vezeti.

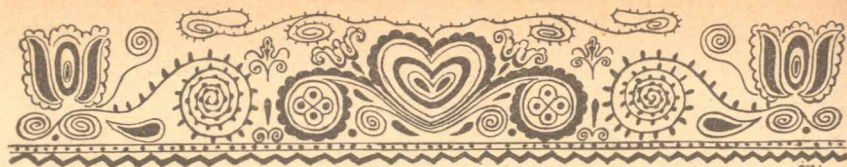
Kis gyermekek védelmének kiállítása Berlinben. Október hóban nyílt meg az a sajnós, nagyon is aktuális kiállítás, amelyet a berlini „Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht“ (A nevelés és oktatás középponti intézete) rendezett „Austellung für Kleinkinderfürsorge“ (Kis gyermekek védelmének kiállítása) címen, saját helyiségében, a Potsdamer-Strasse 120. szám alatt. Ez a nagyszabású kiállítás felöleli a kis gyermekek társadalmi megvédésének intézményeit, a gyermekek egészségügyét, nevelésügyét (a kisedd-óvodákat) s külön szakosztálya van a *kis gyermekkor lélektana* számára.

Ebben az osztályban ki vannak állítva: 1. a kiseddóvókban használatos jellemlapok, kérdőívek a szülők a kiseddnevelők számára s ez adatgyűjtések eredményei. 2. A kis gyermekek szellemi alkotásának termékei, rajzok, kézi alkotások, önkészítette játékeszközök, versek, mesék; egyes gyermekek fejlődését feltüntető táblázatok; fotográfiai felvételek a gyermekek arcjátékáról, taglejtéséről; a kis gyermekről szóló kutatások eredményei.

A Zentralinstitut a Magyar Gyermektanulmányi Társaságot is fölszólította annak idején, hogy vegyen részt a lélektani osztály kiállításában. A társaság eleget is tett ennek a fölszólításnak s a fővárosi Pedagógiai Szeminárium támogatásával összeállította a 3—8 éves gyermekek háborús gyermekrajzait, amelyeket részben a fővárosi tanács rendeletére, részben a Gyermektanulmányi Múzeum fölkérésére a fővárosi kiseddóvókban és elemi iskolákban gyűjtöttek. A rajzok három főcsoportot alkotnak. I. csataképek, II. ápolás, III. katonacélet. Mindenik csoport azon fejlődéstani fokozatok szerint van osztályozva, amelyeket a budapesti és az esztergomi kiállításokon láttunk. Az egész anyag csoportosítását a Gyermektanulmányi Múzeum elnökségének megbízásából *Schichtanz* Ilona, polg. isk. tanítónő, az Új Iskola volt tanítónője végezte.

Az anyagot szeptember hóban a német főkonzulátus szives támogatásával elküldtük Berlinbe, amivel *elértük, hogy a magyar gyermektanulmányi ügy a németek eme nagy érdekű kiállításán is képviseltétést nyert.*

Állandó kapcsolat a Magyar Gyermektanulmányi Társaság s a berlini „Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht“ között. A berlini nevelés- és oktatásügyi középponti intézet már több ízben fordult társaságunkhoz s kért kiállítási tárgyakat, kiadványokat, kérdőíveket s felvilágosításokat működésünkről. Mi viszont kértük a Zentralinstitut kiadványait. A kölcsönös érintkezésből végül állandó csereviszony fejlődött ki, amit mindkét intézet igazgató testülete hivatalosan is elismert. Az intézet összes kiadványai birtokunkban (könyvtárunkban) is vannak. Teljes mértékben értékeljük, megbecsüljük s igyekszünk nemzeti ügyünk javára fordítani a németek ezen nagyszabású s igen tevékeny pedagógiai intézményével való kapcsolatunkat s együttműködésünket. E helyen is kifejezzük legszivesebb köszönetünket a Zentralinstitut elnökségének.

APRÓSÁGOK A GYERMEK ÉLETÉBŐL.

Árpádka.

Nevelőnői megfigyeléseim s foglalkoztatásaim. Irta **Horváth Margit**, Budapest.

Életkora : 5 év 1 hó.

Színhely : Egy fürdőhely Balaton mellett, 1915. nyarán.

Mivel foglalkoztatom? Nagy öröme telik abban, ha kivágok neki papírból repülőgépet, házat s azt összeragasztom.

Rajzok neki szeme láttára természet után Balatont, fürdőkabint vagy hajót.

Bíztattam a rajzra! S észrevettem, hogy rajzában a csuklómozgás dominál, vagyis kör-, elipszis alakokat rajzol. És igyekszik a természetet utánozni.

Pl. zászlót is rajzolt s végtelenül örült, hogy az hasonlít a zászlóhoz. Rögtön kivágta óllóval. Azután hajót próbált rajzolni. Végre felsóhajtott: „Margitka, én nem tudok rajzolni, hisz ez nem hasonlít hajóhoz!”

Legtöbb időnket a szabadban töltjük. Végtelenül szereti a természetet. S olyankor fut, szaladgál. Képzletben biciklizik, lovagol, vasutat, mozdonyt játszik, evez, horgászik, állatokat hajt.

Képzelő tehetsége, illetve utánzóképesége igen élénk és fejlett. Minden ilyen játékát természetszerű mozdulatokkal végzi. Pl. ha tehénhajcsár: karjával olyan mozdulatot tesz, mintha ostorral patogatna, s utánozza élethűn a tehén bőgését, a szamár hangját hozzá. Sőt még meg is nevezi az állatokat, pl. a bika neve „döfi” (szerrinte), beszél hozzájuk. Mindez csak képzetben történik.

Homokban is szokott játszani. Van kerti szerszáma, s azzal felássza a földet, gereblyézik, különösebb építő kedve nincs, sem tehetsége. A homokot rakásra rakta s kérdelem: „Mit csinálsz?” „Istállót”. „Minek és ki fog benne lakni?” „Azok az állatok, akik itt a földben laknak, a giliszta”. Mint igazi munkás, úgy kapálja a földet és gerebenezi. Minden mozdulatot megfigyel és azt híven utánozza!

A minap adtunk egy szegény koldusnak egy krajcárt, a következő nap azon a helyen azt mondja: „Margitka, adjuk annak a szegény embernek ezt (s a kezembe nyom egy kis levegőt), úgy tudom sajnálni!” Nem volt ott senki pedig! S ahányszor arra megyünk, megismétli e jelenetet — élethűen, arcjátékával!

Van neki olyan agyag-féle anyaga, amit formálni lehet, s lehet belőle csinálni állatokat, zöldséget, gyümölcsöt. De ő maga nem igen próbál, csak ha én mutatom neki! S inkább nézi, hogy én dolgozok, de ő maga nem alkotna! Há unszolom: „Én nem tudom!” S nem akar.

Legkedvesebb foglalkozása (ésős időben), ha képeket nézegethet, az apró dolgok, különösen pedig az a jelenet érdekli, ahol mozgás, élet látható. Pl. menetelő katonák, szaladó gyerekek stb. A színes képeket is nagyon szereti, különösen a meleg színek vonzzák: sárga, piros, rózsaszín. Színérzéke igen fejlett, már az árnyalatokat is igen jól megkülönbözteti pl. szürkéskéket a liláskéktől. Igen szereti a sárga színt. Az a legmelegebb szín (festők szerint).

Szaglóképessége kitűnő, rögtön összehasonlítja a különböző érzeteket, pl. ez a sült krumpli, ez halszag s igen találóan.

Különös tulajdonsága, hogy elmereng percekig szó nélkül, s olyankor, ha szólok hozzá, nem hallja — valósággal föl kell ébreszteni gondolataiból. Pl. ilyeneken töri a fejét: „Miért esik a víz lefelé, miért nem fölfelé? Miért nem lehet levegő nélkül élni?” Megfigyelései intelligenciáról tesznek tanú bizonyosságot. Pl. nagymamája vett egy világosszürke cipőt, hosszú, karsú alakút. Ez nem illik neked, anyuskának való, mert neki van hosszú karsú lába.

Izlése igen fejlett. A karrikatura babák, rikító színek nem tetszenek. Csinos, finom dolgokat rögtön észreveszi és rendkívül tetszenek neki. Pl. finoman kidolgozott játékkocsi autó. Izlésesen épített, virágokkal díszített villa, házikó. A gyerekeken is ilyen megjegyzéseket tesz: „Csinos ruhája van ennek a kisleánynak, az egész kis leány csinos”. Az egyszerűt, a finomat szereti, és a saját dolgaira is kényes. Képes sírni, ha valamije (akár játék, akár ruhadarab) megcsorbul. Egyszer azt kérdeztem tőle: „Minek örülnél jobban, ha egy darab csokoládétortát vagy ha egy koronát adnék?” „A koronának”. „Miért?” „Mert az szebb, kisebb, csinosabb”.

Énekelni, versikét mondani nem képes, emlékező tehetsége ebben az esetben végtelenül gyöngé s nem is akar. De tehetsége sincs hozzá. Zenei hallása nincs, hangutánzóképesége sem. Ritmus érzéke is rendkívül fogyatékos. De azért énekel zümmögve,

szöveg nélkül. Ha kérdem, mit énekelsz? „A himnuszt“ feleli. S azt kívánja, hogy én is vele énekeljek. Utánozni sem tudja a melódiát.

Rendkívül szereti a mesét. *Ha én mesélek neki tarka színes dolgokat, akkor azt elhallgatná rendszerint órák hosszát.* Olyankor megszelidül és kezes bárány.

Nem tudom, mi vonza jobban, a hang színezete, vagy a meseképek tarkasága. A meséket magam költöm, ismerem az ízlését. Leginkább vonzzák az állatmesék, különösen a kis medve és a gólya a kedvence. Ezeket megszemélyesítem, emberi tulajdonságokkal, azután törpékkel hozom kapcsolatba, óriásokkal és még sok állattal. Szereti, ha a mesében előfordul a kacsalábon forgó kastély, s abban gyönyörű bútorok voltak, a falak kék virágokkal, sárga levelekkel, piros rózsákkal kifestve, szóval a színeket kedveli. Szereti továbbá, ha előfordul terített asztal, finom cukorkák, kalács, csokoládé, kávé, szóval az ő kedvenc ételeit hordatom fel, annak roppantul örül s valóssággal velük élvezi a lakomát. Tündérek, királyleányok nem igen érdeklík, távol is állanak gondolatvilágától. Szereti, ha a mese hőse (medve) azt cselekszi, amit ő szeretne, pl. horgászik, úszik, csónakázik, mézet eszik stb. A nyúl mesét is igen szereti, hogy milyen gyönyörű színes tarka tojásokat festenek.

Mennyiségről van-e tiszta fogalma? Azt tudja, hogy 3 korona több, mint 1 korona, 15 több, mint 3, talán huszig. De azután nincs tovább. Pénzt még nem ismeri, mert pl. egy pár cipőt eladna 2 koronáért, s zöld uborkát, darabját szintén 2 koronáért. Értékerzete még nincs kifejlődve, csupán önző szempontból. Pl. Egy hosszú nád, amivel „gyi cocót“ játszhat, értékesebb egy palotánál.

Miben alkalmazkodik a felnőttekhez? Testvérei nincsenek, s így a felnőttek társaságára van utalva. Ez az alkalmazkodás részint utánzás (modor, viselkedés), részint függés (engedelmeskedés). Azután az ízlésén és a felfogásán bizonyos dolgokról szintén a felnőttek hatása éreződik. De ez a hatás nem feltétlen, sokszor önálló véleménye van, amit megdönteni nem lehet. Pl. azokba a játékokba, ahol ő a levegőt megszemélyesíti, vonatot vagy kiszolgáló pincért játszik, beleavatkozást nem enged. Ami ujat észrevesz, azt élesen megfigyeli, pl. a ló patkója hogyan van felszegezve, a főpincér hogy húzza elő a ceruzát, a papírt, milyen mozdulattal?

S otthon azután következik az utánzás. Képzeletben vendégeket hív, azokat kiszolgálja, beszél velük s végül felszámítja az ebédet.

Rendkívül szereti a változatosságot! Játékban kitartása nem

nagy, s mindig mást és mást utánoz, tesz—vesz, ami képzeletét különösen megragadja.

Gondolkodó, megfigyelő és vizuális típus benyomását teszi reám.

Szereti a szépet, a csendes, finom ízlést; szóval érzi a művészetet, de magának művészi hajlamai nincsenek. S ez talán a legszerencsésebb természet. Akik értékelni és élvezni tudják a szépet. Pl. erdőben mentünk. Egy kis erdei lak kandikált ki a lombok között: „Úgy-e, Margitka, itt jó lehet lakni, itt szép, itt csend van; madár dal, nincs olyan lárma, kocsi, autó, robogás. De szép, de szeretnék itt élni!“ Idézem a szavait.

Mily öröm egy gyermek lélek megnyilatkozásait láthatni, hallhatni.

Nellike először megy színházba.

Irta **Rabolt Ferencné**, fõv. tanítóõ.

Nellike 3 éves, szõke hajú, kékszemû kisleány. Jó viseleteért elvitték õt az Operába. „Jancsi és Juliskát“, a gyermekek előtt ismert mesét adták elõ; utána pedig a „Babatündér“ c. ballett következett. Nellike nagyon örült ennek a mulatságnak. Megelõzõleg folyton kérdezte: „Aztán hol van az a színház, milyen az, mit látunk ott?“ Nellike erre az alkalomra szívesen öltözködött, nem volt terhére semmi sem; még a fésülködés is csendben történt. Az úton jól viselte magát, csendesen ült a kocsiban. A színház elõtt örömmel nézte a sok-sok kis leányt, fiút, kik csaknem mindnyájan fehér ruhácskába öltözködtek a mai nagy napra. A színházban Nellike mosolyogva nézett körül kis kíváncsi társain, azután türelmetlenül várta az elõadás kezdetét. A darab meséjét már ismerte, képeskönyve is van róla. A zene hangjaira figyelmessé lett, szemei felragyogtak, meggyõzõdéssel mondta: „Ez igazán szép“. Végre széthúzták a függõnyt. Ott áll elõtte Jancsi és Juliska egyszerű otthona. „Ez nem gyermekszoba, úgy-e Anyuskám, kérdezte Nellike, mert itt nincs játék“. A két pajkos gyermek játéka, tánca, éneke nagyon tetszett Nellikének. „Igy fogok én is táncolni Öcsikével otthon, de Öcsike kisebb, mint Jancsi. Nem tudom majd vele ilyen jól játszani a ringe-ringe-ráját, mert úgy-e Anyuska azt játszák most?“ Azután jött a szigorú mama. Nellike elkomolyodott, nem tetszett neki és midõn az anya meg akarta verni a gyermekeket, sirásra fakadt. „Anyuskám, ne engedjük, ne engedjük, kiállotta, menjünk innen, ez nem szép, Nellikének ezt rossz nézni!“ Az apa és anya jelenetét egykedvûen nézte, nem értette. A 2. felvonás alatt, midõn az erdõ

besötétedett, kedvesen kérdezte: „Miért nem jön fel a hold, akkor nem félne szegény Jancsi és Juliska?“ Az altató bácsi jelenete nagyon érdekelte, ő is dudolgatott magában. „Úgy-e Anyuskám engem is így altatnak el, de más nótával, tanulja meg Anyuska ezt a szép nótát“. Utána sietve kérdezte: „Jaj! miért nem viszik be Jancsit és Juliskát a szobába, miért nem fektetik őket ágyba“. Az álom jelene teljesen elbűvölte a kis Nellit. „Jaj! de szép, milyen magasról jönnek az angyalok és milyen nagyok. Menjünk oda, simogassuk meg őket“. A jelenet után hangosan köszönt, pá-pá! és integetett kis kezeivel. „Most aludni mennek az angyalok, úgy-e anyuskám, aludjatok jól kedves, aranyos angyalok, szép álmokat!“ A harmadik felvonás nagyon érdekelte Nellikét. Láta a sokat emlegetett házat, melynek fala mézeskalács. „Ez az, hát ez az“, mondogatta egyre. Midőn Jancsi és Juliska a ház falából letörtek egy darabot és jó ízűen ettek, Nellike ezt a megjegyzést tette: „De jó nekik, én is kérek tőlük egy kis mézeskalácsot“. A boszorkánytól nem félt, csak annyit mondott: „De furcsa“. A füstölgő házikó is feltűnt, kérdezte: „Mi ez? Kemence, ilyen ő még nem látott. Midőn a boszorkány kinyitotta a kemence ajtaját, Nellike felkiáltott: „Ahá most már látom, benn ég a tűz, azért füstöl a házikó. Amikor a boszorkányt sikerült a kemencébe tolni, Nellike nagy nevetésbe tört ki és ez nagyon tetszett neki. „Ez jó volt, miért akarta bántani Jancsit és Juliskát!“ mondotta. Az utolsó jelenet alatt Nellike roppant élénk volt. A színpadon a sok kis leány, kis fiú, az ének, a tánc annyira tetszett, hogy folytonosan tapsolt, úgy, hogy anyuska meg is szólította Nellikét, mire ő így felelt: „De mikor ez olyan szép, ez nekem nagyon tetszik, menjünk oda Anyuskám, én is játszom a gyermekekkel“. Mindegyiknek adott nevet, Márta, Böske, Ilus, Augusztá, Tibor, Susu, Géza. A darab végén ő is sokat tapsolt. „No ez szép volt“ mondotta, most kérek valamit enni. De úgy-e anyuskám, még nem megyünk haza? Érdeklődő kis elméje még nem fáradt ki. Képzeltető, milyen népvándorlás volt az étkező felé. Volt dolga a sonkás kenyérnek, süteménynek, cukorkának! Evés, ivás, beszélgetés, séta után ismét elfoglalta mindenki a helyét. Csodálatos! mindez csendben, rendben történt. „Vajjon milyen lesz az a Babatündér“ kérdezte Nellike. Nagy volt a meglepetés. Ő egy szép nagy babát várt és helyette sok-sok szép baba volt a színpadon. Ez óriási hatással volt rá! No és a sok szép tánc. Volt öröm, nevetés, taps. A kínai babák tánca alkalmával felkiáltott: „Nekem is van napernyőm, de kicsi!“ A japán babák táncánál azt

mondta: „Az én legyezőm nem olyan nagy és nem piros, hanem kicsi és fehér. Vegyünk, anyuskám, egy olyant“. A rózsaszínű babák táncát ő is próbálgatta utánozni, közben énekelte: „Tip-tip-tip“. A spanyol babát nagy skatulyában hozták a színpadra; ezt elnevezte házasbabának, mert szerinte ezt házban hozták. Még ma is emlegeti a szép, ragyogó házasbabát. A beszélő baba tánca, beszéde csodálkozásra ragadta Nellikét. Azonnal utánozta a merev mozdulatokat és énekelte a papa — mama dallamát, némileg sikerült is. Otthon öcsikét tanítgatja a szavakra és mozdulatokra. Nehéz munka ez a kis Nelli türelmének. A sok-sok mindenféle baba tánca után megjelent a babák tündére. Ez annyira meglepte Nellikét, hogy csak ennyit tudott mondani: „Hm, hát ez a babatündér, ahá ez az a gyönyörű babatündér!“ Előadás végén Nellike erős elhatározással ezeket mondta: „Most hazamegyünk, a Bözsike babámat összetöröm és itt veszünk babát. Itt sok van, majd jut a többi kis leánynak is. Megjegyzendő, hogy a Bözsike baba volt azelőtt a legkedvesebb babája, azzal foglalkozott legtöbbet. Ilyen nagy hatással volt Nellike lelkületére a babatündér előadása.

Egy látogatásom emlékeiből.

Irta: **Okolicsányi Éva**, Szirák, Nógrád-m.

Az „Új iskola“ boldog kis gyermek társadalom, ahol a lehetőséghez képest szabadon élnek, fejlődnek, gondolkoznak és dolgoznak a jövő emberei. A pedagógiai kérdések iránt érdeklődő látogatót nagyszerű érzések fogják el, az a gondolat, hogy megtalálta a célra vezető leghelyesebb utat. Itt nincs semmi sablon, semmi megkötöttség; nincs tantárgy és nincs tankönyv; kész, megállapított szabályokról szó sincs, mert mindent maguk a gyermekek állapítanak meg a legtermészetesebb kísérleti uton. Sőt nincs tanulási kényszer sem: mindenki annyit tanul, amennyire képes; annyit dolgozik, amennyit akar. És mennyire akar itt mindenki dolgozni!

Amint a gyermek túl van a kiseded kor szubjektivitásán, (amikor az őt környező külvilágot a saját érzelmei szempontjából fogja fel), megkezdődik a nagyfokú érdeklődés a külvilág iránt, egy általános, nagy megismerni vágyás, a tapasztalatok tudatos gyűjtése. Ezen a fokon a szellemi munkából még hiányzik az absztrakció, az általánosítás; a tudás konkrét esetekhez tapad. A megszokott oktatásban itt már kész szabályokkal gyötrik a gyermeket s így az ő lelki fejlődésével ellenkező dolgot kívánnak tőle. Az „Új iskola“ a tapasztalatból indul ki. A kérdést a gyermek maga veti fel s a feleletre is ő maga jön rá. A kertben a mandulafa hullatja legkésőbbben a levelét. Vajjon miért? Az egyszerű megfigyelésből nagyszerű biológiai problémák fakadnak; szó van a párolgásról, kísérleteket hajtanak, végre össze-

hasonlítások történnek lombos és tűlevelű fák között; közben közelebb jönnek a természethez, megtanulnak logikusan gondolkozni; egy sereg új ismerethez jutnak. Megérik, mert meg kell érezniök, hogy rejtett, titkos erők működnek, melyeknek kifürkészése a feladat. Nehézségekkel állanak szemben, melyeket le kell győzniök. Megtanulnak látni és figyelni s a legegyszerűbb dolgok mögött is problémát sejtene, aminek megoldását keresni kell. Az eredményeket magyarázó rajzokkal kísérve feljegyzik az erre a célra szolgáló füzetekbe; van, aki két sort ír, van, aki két oldalt. Kényszer itt nincs és tág tere nyílik az egyéni hajlamok kifejlődésének. Van, akit a fizikai kísérletek izgatnak, ezeket le is rajzolja a legegyszerűbb ábrázolásban. A jövő kis feltalálója dolgozik itt az ő élete munkáján. Van, akit az őz színei ragadnak meg Gyönyörű, színes rajzaiban tehetsége első megnyilvánulásait látjuk; a Maeterlinck kék gyermekeire gondolunk. De még a legkisebb képességűek is, akik a legkevesebbet hozták magukkal a földre az isteni szikrából, még azok is kifejlesztik azt a keveset, amivel rendelkeznek . . .

Az északi sarkról beszélnek: képzeletben expedíciót szerveznek oda. A vállalat nem veszélytelen. Szó esik jeges medvékről, úszó jéghegyekről. Mindezt leírják, illusztrálják. De még abból a legegyszerűbb kis lényből is, aki pár szónál többet nem tudott írni, az akaratnak egy erőteljes megnyilvánulása váltódott ki, mert „Én felülök a hajóra és eljutok oda, minden veszedelem között.“ A térképen is a fehér foltok érdeklik őket: a megoldásra váró feladatok, az ismeretlen. És, hogy ebből a nagyszerű tettevágyásból, az ezen kort jellemző gazdag fantáziából és erős gyűjtő szenvedélyből semmi kárba ne vesszen, arról gondoskodnak az iskola vezetői.

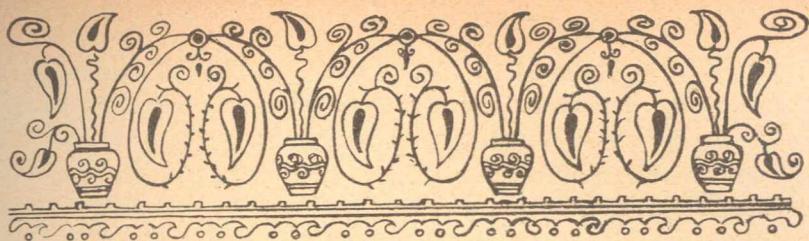
Azon kalandos korban, amikor a „Bőrharisnya“ a legkedvesebb olvasmány, a mi kis embereink bejárják képzeletben a fél világot; eljutnak messze, magányos szigetekre és felvetődik a kérdés: „Mit tennél Robinson helyzetében?“ Robinson, aki a kultúra minden áldásától megfosztva, a saját erejére van utalva a természet elleni harcában, itt az ősebert jelképezi. A történelem kezdete ez: visszatérés a primitív életviszonyok közé. Ez azon alap, amelyre a gyermekek előtt felépül lassan az emberi fejlődés története.

A gyűjtő szenvedélyt is a helyes irányba terelik. Bizonyos célzatos-sággal gyűjtenek itt képeket, újságokból kivágott illusztrációkat, növényrészeket, terméseket. Az egy helyhez vagy eseményhez fűződőket összerakják, magyarázzák. Egy vidék, ország vagy földrész állat- és növényvilágát így megszemléltető módon ismerik meg.

Az „Új iskolá“-ban a külső kép is eltér a szokottól. Itt nincsenek rideg, barátságatlan, keménypadú iskolatermek. Kedves nagy ablakos munkaszobákat látunk, nagy asztallal a középen, amit csillogó szemű, egészséges, friss budai levegőn nevelt, kis had vesz körül.

Meleg érzésekkel bucsúznak, mert nagyon szépet, rendkívülit láttunk. Amíg kint a határokon túl érettünk harcolnak az erősek, itt csendben folyik előkészítése a jövőnek, a boldog jövőnek.

Kettős munka ez, de egy célt szolgál.

ÜBERSICHT DER LETZTEN NUMMER.

Jahrg. X. No. 5—6.

Psychologische Grundsätze der Kriminalpädagogik.

Vortrag, gehalten in der Rechts- und Kinderschutzabteilung der Ung. Gesellschaft für Kinderforschung, von **Dr. Margarete Révész**, Leiterin des psychologischen Laboratoriums des Kriminalpädagogischen Instituts in Budapest—Erzsébetfalva.

Die Vortragende bespricht die naturwissenschaftlichen Methoden der Kriminalistik und die Arbeitstätte derselben: das psychologische Laboratorium, als den wichtigsten Bestandteil der kriminalistischen Instituten und tritt endlich an das Kriminalpädagogische Institut in Erzsébetfalva heran. Der Jugendrichter habe hier den Arbeitsplan eines solchen Instituts in den selbständigen Gang der Justizpflege organisch einzugliedern. Die Leitung des Laboratoriums gebührt einem Nervenarzt, und die ganze psychophysische Beschaffenheit der Versuchspersonen festzustellen. Der Nervenarzt ist in erster Reihe kein Patholog, der blos um die krankhaften Eigenschaften des Individuums sich interessiert, vielmehr ein Psycholog, der die Gesamtpsyche des einzelnen Menschen beobachtet.

Im weiteren Sinne gilt als ärztlicher Gesichtspunkt die völlige *Individualisierung*. So wie bei jeder ärztlichen Untersuchung der Kranke exakt beobachtet wird, ebenso muß auch hier die Beobachtung ganz gesondert und unmittelbar geschehen. Weiterhin darf bei der ärztlichen Untersuchung nicht vergessen werden, daß obwohl es sich hauptsächlich um den *gegenwärtigen* Zustand handelt, dennoch womöglich die Daten der *Vergangenheit* berücksichtigt werden sollen (Anamnese).

Ein anderer praktischer Gesichtspunkt, welcher sich im Zusammenwirken des Psychologen und Juristen bewährte, ist die bewußte Verstellung, die Frage des *Simulierens*. Der Seelenarzt ist nicht genötigt, die Angaben des Untersuchten und seiner Angehörigen im voraus zu bezweifeln. Der Psychologe wird aber während der Mitarbeit mit dem Untersuchungsrichter, wie aus eigenen Erfahrungen bald darauf kommen, daß sowohl die Angaben des Untersuchten als seiner Familie vorsichtig aufzunehmen werden sein. Die von den Untersuchungsbehörden abgelauschten Kniffe belehren uns, daß

lediglich durch Vergleichen und pünktliches Kontrollieren der äußern Offenbarungen und der inneren subjektiven Angaben ein wahrlich zuverlässiges Bild der wirklichen Ereignisse zu erhalten ist.

Im Kriminalpsychologischen Laboratorium in Erzsébetfalva gehen die Prüfungen folgendermaßen von statten:

Die zu untersuchende Person wird immer während der Voruntersuchung, also noch vor Urteilsfällung, einer medicopsychologischen Untersuchung unterworfen. Dieser Vorgang zeitigte fruchtbare Ergebnisse, weil den Daten der ärztlichen Untersuchung durch eine neuere Verhandlung oder anderes Beweismaterial eine Ergänzung zu teil wird. Andererseits vermag der Richter seine Verfügungen mit dem Arzte zu besprechen.

Viele Fälle zeigten, daß eben diejenige *Disharmonie* die Grundlage eines sich zu entfaltenden kriminalistischen Charakters in sich birgt, daß *manche Eigenschaften weit über den Durchschnitt sich erhoben wogegen andere Eigenschaften nicht einmal das Normalmass erreichten.*

Das Befragen der Eltern geschieht nach zwei Gesichtspunkten. Eines Teils bezieht es sich auf die allgemeinen Familienverhältnisse, wo den Fragen der *Tuberkulose* und *Nervosität*, *Alkoholismus*, verbrecherischen Neigungen, aber auch *überlegenen Anlagen* grosse Aufmerksamkeit gewidmet wird. Die *Bedeutung der Vererbung* dürfe nicht zu hoch eingeschätzt werden. Von diesem Standpunkte werden die *positiven* Eigenschaften der Familie bewertet, somit die *regenerativen Fähigkeiten der Natur in einem weitaus wichtigeren Masse hoch angeschlagen*. Sodann werden die Eltern bezüglich der *individuellen* Entwicklung des Jugendlichen befragt. Zuvörderst bringen wir ein Interesse der *körperlichen Entwicklung* und den *Krankheiten* entgegen, sogleich aber auch den vorhandenen Fähigkeiten, Neigungen und Handfertigkeiten. Erst dann folgt die eingehende Besprechung des *Fehlers*, weshalb der Betreffende zum Jugendgericht gelangte. Nun kommt die Prüfung an die Reihe, welche den *gegenwärtigen* Zustand fertiglegt. Auch hier werden *körperliche* und *geistige* Beschaffenheit unterschieden. Betreffs des Körpers wird dessen *allgemeine Entwicklung* gründlich untersucht, die *bestandenen* oder *vorhandenen* Krankheiten symptomatisch festgestellt; häufig fand man: *Tuberkulose* in Anfangs- und Mittelstadien, englische und venerische Krankheiten, dann fehlerhaft entwickelte Herzen. Den dritten Teil der körperlichen Prüfung bildet die Beobachtung der Degenerationsmerkmale. Diese pflegen immer äußerlich eine hochgradige geistige Unreife zu begleiten; manch wichtiges Stigma jedoch kann auch ohne innere Entartung vorkommen. Einen wesentlichen Teil der körperlichen Prüfung stellt die Beachtung der *Funktion des Nervensystems* dar. Vortragende legt diesem Umstand die größte Bedeutung bei, zumal hier der Zusammenhang zwischen dem *Nervensystem* und der *geistigen Entwicklung* am unmittelbarsten besteht. Die Reaktion der Gehirnnerven sei mit eindringlichster Genauigkeit zu ergründen, weil die hier so oft erscheinenden Abnormitäten zeugen dafür, daß

die Entwicklung des Nervensystems disharmonisch ist, womit wieder unzählige Ergebnisse der geistigen Prüfung verknüpft sind.

Die Beobachtung des *geistigen* Zustandes setzt mit der Prüfung der *Intelligenz* ein. Dabei kann man sich der *Schulkenntnisse* bedienen, so auf der Unterstufe des *Lesens* und *Rechnens*. Hierbei dienen die grundlegenden, normativen Werte des kön. ung. heilpädagogischen Laboratoriums als Vergleichsbasis. Mittels der *Ranschburgschen* Wortpaarmethode messen wir den Umfang und die Geschwindigkeit *des erfassenden und behaltenden Gedächtnisses*. Ferner benutzten wir die Textmethode von *Binet* und *Simon*, die *Éltes* den ungarischen Verhältnissen anpaßt. Neuerdings verwerten wir die *Sternsche* Bildmethode bei Feststellung von Vergleichswerten in der spontanen Aufmerksamkeit, Reproduktion und Suggestibilität.

Um das *individuelle Wissen* und *Interesse* zu bestimmen, verbreiten wir uns bei städtischen Kindern auf ihre technischen Kenntnisse, bei ländlichen auf die über Ackerbau und Viehreich. Heute wird freilich auch der *Krieg* herangezogen, da er Gelegenheit zu charakteristischen Schlußfolgerungen bietet. Endlich erkundigen wir uns auch um die *Lektüre* der Jugendlichen.

Das andere weite Gebiet des Geisteslebens umfaßt der Kreis der *Gefühls- und Willenseigenschaften*. Hier stehen nur wenige erprobte Methoden zur Verfügung. Zwecks Erforschung des Empfindungslebens bediente sich Votr. *Assoziationsprüfungen* und glaubt mit den diesbezüglichen Versuchen annehmbare Resultate erzielt zu haben. Die assoziative Vorlage stellte sie nach *Ziehen* und *Sommer* so zusammen, daß sie gleich neben den intellektuellen Faktoren zur Anwendung brachte. Sie trachtete von konkreten Dingen auszugehen und durch Handlungen zu abstrakten Begriffen zu gelangen. Vermittels solcher Assoziationsversuche sollte man fortab die gefühlsbestimmten (Begleiterscheinungen) messen, wie die Veränderungen des Pulsschlags und Atmens. Die *psychogalvanischen* Notierungen konnten hier gleichfalls Anwendung finden. Die Experimentalfachabteilung müßte sich fürderhin mit derartigen Prüfungen beschäftigen, wodurch unsere Versuche den Rang einer Diagnose erreichen möchten. Die ansonstigen Prüfungen des Empfindungslebens sind aufs *Behagen* und aufs äußere Benehmen gerichtet.

Von Wichtigkeit erachtet es Votr., durch die Jugendlichen ihre *Lebensgeschichte* erzählen zu lassen, das eignet sich sehr dazu, sich über die Zuverlässigkeit und Wahrheitsliebe derselben zu vergewissern. Auch frommt es nur, wenn wir sie einen Vers hersagen oder etwas beschreiben lassen, auf diese Weise geben sie sich unmittelbarer und getrauen sich, ihre Unzulänglichkeiten zur Schau zu tragen. In Verbindung mit Erzählen der Lebensgeschichte wird das Einschätzen der *Selbsteritik* wachgerufen. Wir fragen nach der Ursache ihrer Unzukömmlichkeit, ob sie Schuld daran tragen oder die Verhältnisse; was sie für gute oder schlechte Eigenschaften haben, was sie gerne wären und das alles warum.

Der dritte Teil des Geisteslebens bezieht sich auf die ausgestalteten

vorhandenen *Fähigkeiten*. Solche Prüfungen bilden den Ausgangspunkt zu dem Ziele einer verbessernden, umstaltenden Erziehung. Sie heben mit Schreiben und Zeichnen aus dem Gedächtnisse an und erstrecken sich zuletzt auf die Funktion der kombinierenden Phantasie.

Der analytische Teil der Prüfung ist nach pünktlichem Erkennen der 1. geistigen, 2. gefühls-willens- und 3. Bewegungstätigkeiten beendet. Nachher folgen die Vergleichung der erkannten Elemente, sowie die Erkenntnis des Korrelationsverhältnisses; nämlich ob diese Eigenheiten im Einklang stehen mit einander oder nicht. Aus pädagogischen Standpunkten verdient gerade dieses synthetische Moment der Prüfung wesentliche Beachtung, zumal so aus den vorhergehenden Details das *Psychogramm* des Betreffenden zustande kommt.

Der größte Teil der Untersuchten, mehr als die Hälfte, gilt in intellektueller Beziehung mehr oder weniger minderwertiger als die Normalen. Hierbei liefern die *Mädchen* die Mehrzahl der Debilien. Unter den Mädchen werden infolge ihrer geringeren Aktivität die nur kaum intelligenten, beschränkten zumeist zu kriminellen, arbeitsscheuen, vagabundierenden und prostituierten Individuen. Der andere geringere Teil ist intellektuell normal, ja nicht selten wachsen etwa 10% über den Durchschnitt hinaus, jedoch im Empfindungs- und Willensleben begegnen wir wesentlichen Mängeln. Alle jugendlichen Strafbrecher kann man als *nicht normal* bezeichnen; welche Abnormität gewöhnlich eher ein kleineres als ein größeres Maß der Normalen bedeutet.

Die Kriminalpädagogik bildet den schwereren, zugleich aber auch den interessanteren Teil der allgemeinen Pädagogik. Die sich ihr weihen, müssen mit den Kenntnissen der analytischen und, Experimentalpsychologie betraut sein, damit sie den geistigen Besitz der Kinder quantitativ abmessen, ihren Willen dem Rahmen entsprechend lenken, die ganze Erziehung sozusagen umgestalten.

Aus der Wirksamkeit des Kriminalpädagogischen Laboratoriums lassen sich nunmehr folgende Lehren ziehen:

1. Die seelenärztlichen Prüfungen waren von Erfolg für das Jugendgericht, sofern sie während des gerichtlichen Verfahrens vorgenommen wurden, weil sie zweckmässige Richtlinien dem Gerichte zeigen.

2. Den Berufs-Kriminalpädagogen, vorerst den Lehrpersonen der Verbesserungsanstalten, sowie den staatlichen und Patronage-Angestellten müßte Gelegenheit gegeben werden, die psychologische Ausbildung zu erhalten.

3. Die eigentlichen Kriminalpädagogen gehören in die *Verbesserungsanstalten*, welchen Instituten es obliegt, der Kriminalpädagogik wirksame Dienste zu leisten. Nur so läßt sich zuversichtlich hoffen, daß ein einheitlicheres Kindermaterial zusammengebracht und die pädagogische Beeinflussung Ergebnisse haben werde.

Kinderforschung und Justizpflege.

Vortrag, gehalten in der Szegeder Filiale der Ung. Gesellschaft für Kinderforschung,
von **Benjamin Zoldos**, kön. Tafel-Bezirksrichter, Szeged.

Die Dämmerung neuer und seelisch schönerer Zeiten bedeutet die Zusammenfügung dieser zwei Begriffe: *Kinderforschung* und *Justizpflege*. Wie fern haben sie auf dem Schauplatze der allgemeinen gesellschaftlichen Anschauung nur noch vor etlichen Jahren von einander gestanden. Selbst heute — da das Kinderstudium auf Grund des Gesetzartikels VII. 1918, obzwar nur mittelbar, doch siegreich, vielleicht richtiger *amtlich*, in die engeren Räume der ungarischen Gerichtsverwaltung einzog, — scheinen die Beziehungen der Kinderforschung zur Justizpflege in den Augen vieler bloß pädagogische Bedeutung zu besitzen. Diese ahnen eben nichts von der Wissenschaft des Kinderstudiums, die einer unserer achtenswerten Soziologen als eine der schönsten wissenschaftlichen Schöpfungen des XX. Jahrhunderts bezeichnet. Fürwahr die Kinderforschung allein ist es, die auf dem Gebiete des Gesetzartikels VII. 1913 auch institutionell ihre Anerkennung findet. Eben dadurch wird der Richter am unmittelbarsten berechtigt und befähigt, selbst in den verborgensten Winkel der kindlichen Seele Einblick zu tun, deren intellektuelle und Gefühlszustände, sowie ihre Anschauung den einzelnen Erscheinungen gegenüber eindringlicher zu beobachten und danach das Kind als *Zeugen*, beziehungsweise *Angeschuldigten* zu verhören. Hierbei kann er keinesfalls der Kenntnisse des Kinderstudiums entraten; hier muß er suchen und auch finden die vormalig nur wenig gekannten Berührungspunkte, wo die Justizpflege nicht nur der streng genommenen Kinderforschung, sondern auch den Grundprinzipien der Pädagogik begegnet. Zugleich dürfen wir die bereits in der Fachliteratur zum Ausdruck gelangte Tatsache fixieren, daß der durch den Gesetzartikel VII. 1913 so ideal selbständig und weitaus wirksame *Jugendrichter ohne entsprechende pädologische und gewisse pädagogische Vorkenntnisse* seinem Berufe nicht erfolgreich nachzukommen vermöchte, ja er müßte sogar gehörigen sozialen und psychologischen Sinn nebst dem besitzen.

Bei der Behandlung der Faktoren der Rechtspflege den verwaorlosten und strafbaren Kindern gegenüber tritt nun wiederum die unbedingte Notwendigkeit der pädologischen Kenntnisse in den Vordergrund. Ein Jugendrichter, der berufen ist, über das Schicksal und vielleicht die Zukunft des vor ihn gelangten minderjährigen Missetäter zu urteilen, wird die Individualität desselben niemals bloß aus seinen Reden, Handlungen und Willensäußerungen erkennen; er muß vielmehr bestrebt sein, die *innern* Triebfedern der kindlichen Handlungsweise gründlich zu prüfen, die tiefgründigen Ursachen der Verfehlung und lasterhaften Veranlagung zu erforschen, mithin eingehend zu individualisieren.

Vortragender unterbreitet eine Resolution, wie folgt: die Zentrale der Ungarischen Gesellschaft für Kinderforschung möge auf Initiative der Szege-der Filiale den Unterrichtsminister ersuchen, an den *juridischen und philosophischen Fakultäten unserer Universitäten, sowie den Rechtsakademien die Wissenschaft der Pädologie vorläufig als nicht obligatorisches Spezialkolleg einzuführen und es je früher zum obligatorischen Lehrgegenstand auszugestalten*. Weiterhin verlangt Votr., daß alle *wichtigen Verurteilungen und Freisprüche von Jugendrichtern der Zentrale der Ungarischen Gesellschaft für Kinderforschung überreicht, und je ein Mitglied der Rechtsfachabteilungen der Zentrale und der Filialen zu bedeutungsvolleren Jugendgerichtsverhandlungen entsendet werden sollen*.

Die Rubrik „Heilpädagogik“ bringt einen Originalaufsatz „**Probleme des unmittelbaren Gedächtnisses und das Gedächtnis der Blinden**“, von **Dr. J. O. Vértés**, der demnächst in einer deutschen Fachzeitung erscheinen wird.

Schule und Leben.

Von Bürgerschullehrerin **Wilhelmine Gröber**.

Die Schule von heute erzieht ein den Zeitforderungen nicht entsprechendes Geschlecht, weil sie die Werte der Naturkräfte des Kindes nicht auslöst und seine selbständigen, freien Fähigkeiten nicht ausgestaltet. Das ist das Vergehen der heutigen Schule. Jedes Zeitalter ließ eine seinen Organisationen, Erfordernissen, Idealen und Kulturwerten Genüge leistende Schule aufkommen, jedoch die Schule, welche die derzeitige soziale Weltanschauung widerspiegelt, beginnt sich erst jetzt zu entfalten. Die moderne Kultur schuf neuere Lebensaufgaben, brachte neue Werte hervor und gab einen neuen Inhalt dem Leben, dies stellt nun Ansprüche an den Menschen, sowie in der Vergangenheit; die Schule vermochte aber nicht Schritt mit den neuen Forderungen zu halten.

Nun taucht die Frage auf, wie die Schule sei, die sich eng mit dem Leben verbinde. Heute liegt der Schwerpunkt immer noch im Lehrstoff und nicht im Kinde. Die moderne Pädagogik tritt mit neuen Erfordernissen an die Schule heran. Die Schulsysteme müssen auf kinderpsychologischen Prinzipien erbaut und die positiven Errungenschaften der Kinderforschung verwertet werden. Die alte Pädagogik war auf falscher Fährte, als sie aus vorweg aufgegebenen Schemen und vorweg begründeten psychologischen Systemen den Ausgang genommen hatte. Dasjenige Erfordernis also, wonach der Schule Rückgrat das Leben sei, ergänzt die Wissenschaft vom Kinde mit der Forderung, daß wir das Leben des *Kindes in den Mittelpunkt jeden Schulsystems stellen sollen*, denn das Kind ist nicht deshalb da, daß es die Schulwissenschaft in sich aufspeichere, sondern es hat ein natürliches Recht dazu, daß die Erziehung und der Unterricht sich seiner

Entwicklung, seinem Alter und seinem körperlich-seelischen Eigenheiten anpasse. Diese neue Wissenschaft erheischt es, daß die psychologisch-entwicklungskundlichen Prinzipien zu den Leitsätzen der Schuleinrichtungen gemacht werden. Das Kinderstudium verpflanzte in die Schulsysteme neue Elemente hinein, wie die Ideen der Aktivität, der individuellen Erziehung, der Wertschätzung der so sehr vernachlässigten, ja unterdrückten Phantasie und der Wichtigkeit des kindlichen Interesses. Die heutige Schule befolgt den Grundsatz der Arbeitsverteilung. Aus diesem Übergangstypus dürfte leicht die Schule der Selbsttätigkeit entstehen.

Als sichtbares und wertvolles Resultat der ungarischen modernen Bestrebungen und auf Initiative, sowie mit wissenschaftlicher Unterstützung und Verwertung aller pädologischen Ergebnisse der Ung. Gesellschaft für Kinderforschung wurde im vorigen Jahre auf der Sonnenseite des kleinen Schwabenberges eine Reform-Erziehungs- und Unterrichtsanstalt: die *Neue Schule* ins Leben gerufen. Gründerin und Leiterin derselben ist *Frau Lad. Domokos*, eine bekannte Pädologin, die nach langjährigen und vielseitigen Vorstudien und kritischer Erwägung ausländischer Reformschulen dieses neue und ganz eigene Wege wandelnde Institut errichtete. Der Lehrplan wiederum verfertigte auf Grund vieler erprobter entwicklungskundlicher Studien und Beobachtungen *Ladislaus Nagy*. Die Schule verarbeitet wenn auch mit andern Methoden und Einrichtungen den ganzen Stoff des amtlich herausgegebenen Lehrplans. Der Unterricht wird immer laut *des Interesses des Kindes* geleitet und das System der Schule steht auf der Grundlage von *kindlicher Entwicklungslehre* und *Individualpsychologie*. Diese Schule verkörpert den Schauplatz eifriger und gieriger Arbeit. Das Hauptgewicht aber liegt darin, daß die Beschäftigung nicht gebunden, sondern frei, nämlich Veranlassung zu *selbständiger Handlung* ist. Die Methode entfaltet die Aktivität und fördert die Willensbildung, indem hier die Ausgestaltung eines *tatkräftigen* und *lebensfähigen* Willens als Leitsatz und Endziel vorschwebt. Das wesentliche ist, daß die Zöglinge die Aufgaben nicht zum Einlernen, sondern zur *Aufarbeitung* bekommen, und eben diese Verarbeitungen spielen eine wichtigere Rolle als die theoretischen Anweisungen. Die Schule freilich bringt des Kind auf die Wege selbständiger Forschung, bekleidet es mit gewissen Fertigkeiten und Kenntnissen, gibt ihm aber darauf hin Gelegenheit, die Fertigkeiten und das Wissen in produktive Handlungen aufzulösen. Auf solche Weise gelangen die Kinder zum Schaffen; dieses aber besteht in der absichtlichen Lösung von kleineren oder grösseren Problemen. Das Prinzip der Methode schaffender Arbeit wurzelt wohl darin, daß wir den *Kindern Probleme vorlegen*, natürlich entsprechend ihrer Entwicklung, und lassen sie dann dieselben, nach eigener Art und Weise erledigen. Interessant ist hier die Bestrafung, die am besten wirkt, wenn dem Kinde das Arbeiten verboten wird.

Die auf 8 Klassen geplante Schule zerfällt in 4 Jahrgänge. Vortr. greift bloß einige anschauliche Beispiele aus der Lehrstoffeinteilung und dem

absolvierten Pensum der Neuen Schule heraus. Den charakteristischen Lehrgegenstand der Klassen I—II. bildet der Anschauungsunterricht. In diesem Rückgrat des Unterrichts sind sämtliche Gegenstände enthalten.

Im Jahrgang II. tritt das 9—10-jährige Kind ins Alter des *Realismus*. Sein praktisches Handeln hat einen zweifachen Zweck: Sammeln von Erfahrungen und eine unmittelbare Wirkung. Indem dieses Alter vornehmlich die Rezeptivität kennzeichnet, so ist auch hier Ziel der Klassen III—IV., das Bestreben des Kindes Aussenerfahrungen zu erwerben, zu befriedigen. Hauptgegenstand ist hierbei das *Naturleben* und das methodische Hauptprinzip: die unmittelbare Berührung mit der natürlichen Umgebung.

In den Klassen V—VI., bzw. I—II. der Mittelschule steht die *Naturwissenschaft* im Mittelpunkt. Dieses Alter ist die Zeit der Einübung und der konkreten Aktivität. Die im 8—9-jährigen Alter erworbenen vielen Erfahrungen wollen in realer Richtung zur Betätigung gelangen. Das Kind sehnt sich nach exakter Arbeit.

In den Klassen VII—VIII. wird *Verfassungslehre* genommen, nicht eine systematische etwa, die höhere soziale Verhältnisse umfaßt und abstrakte Institutionen lehrt, welche das Kind im 11—12-jährigen Alter ohnehin nicht apperzipiert. Das Bewußtwerden von Pflichten und Rechte ist aber ein wichtiges Problem der sittlichen Erziehung. Das Gefühl der gemeinsamen Arbeit und des sozialen Zusammengehörens wird so im Kinde wachgerufen, die freie Handlung wieder erweckt die persönliche Verantwortung und das wahre Pflichtbewußtsein. Die Verfassungslehre ist in der Neuen Schule nichts anderes als *angewandte Sittenlehre*. Die Kinder organisierten sich von selbst und gründeten einen Verein. Dann brachten sie in der Stunde der Verfassungslehre Gesetze, so z. B. über das Benehmen in der Schule und auf den Straßen, über gemeinsame Arbeitsregeln etc. Um denen auch Geltung zu verschaffen, sorgten sie selbst über die verschiedenartigen Strafen, wie auch die erstmaligen und rückfälligen Verfehlungen. Der Kreis erfährt stufenweise eine Erweiterung, das Kind wird sich allmählich der Bürgerrechte und pflichten bewußt, was einen unentbehrlichen Bestandteil der *staatsbürgerlichen Erziehung* ausmacht.

Diesem Aufsatz folgt der **Lehrplan der „Neuen Schule“** nach, den im Auftrag der Ungarischen Gesellschaft für Kinderforschung **Ladislaus Nagy** verfertigte.

Beiträge zur Seelenwelt 9—12-jähriger Mädchen.

Von Staatslehrerin **Gisela Gonda**.

Unter dem Einflusse, was für ein Interesse der Schülerinnen Gedankenwelt und Handlungsweise lenkte, schrieb Verf. am 5. Mai 1915 in der Zeichenstunde auf die Tafel: „Was ist Dein größter Wunsch? Zeichne es

ab!“ Die Zeichnungen verteilte sie in zwei Gruppen. In die erste gelangten diejenigen, wo des Krieges Wirkung nicht zu finden war, die Zeichnungen der zweiten Gruppe entstanden unter der Einwirkung der Kriegsverhältnisse.

Unter den 40 Zeichnungen waren 15 frei von jedem Kriegseinflusse, die Seele von 37.5% der Kinder ließ der Krieg gleichsam unberührt; die leben noch in ihrer kleinen abgesonderten Welt. Die Triebfeder ihrer Taten ist Sucht nach Eigentümerwerb, und als Beweggrund erscheint teils ein ästhetisches, teils ein subjektives und sympathisches Interesse, hie und da vom Bewußtsein des Nutzens begleitet. Von 15 Zeichnungen gehörten 12 Stück 9—10-jährigen, nur 3 Stück 11—12-jährigen Kindern. Auch hier bewährte es sich, daß die sozialen Empfindungen erst nach dem 10. Jahre auftreten.

Die unter der Einwirkung des Krieges zustande gekommenen Zeichnungen lassen sich wieder in zwei Gruppen verteilen. In die erste diejenigen, die infolge primärer Gefühle, namentlich körperlicher Empfindungen entstehen, doch treten hier als Motive das familiäre Gefühl und das soziale Interesse auf, was aber durch das Bewußtsein der gemeinsamen körperlichen Empfindungen im Kinde wachgerufen wird. Hieher reihte Verf. 12 Zeichnungen, also 30% ein.

Das Auftreten sekundärer Empfindungen und sittlicher Motive bezeugen jene Zeichnungen, die im Zeichen des Krieges entstanden. Während die Empfindungen kleinerer Kinder zumeist egoistisch sind, zeigen sich im 11—12-jährigen Alter bereits altruistische Gefühle, die ihrem Interesse eine neue Richtung verleihen, auch ihr Horizont breitet sich und so sehen sie mit andern Augen in die Welt. Hieher zählte Verf. 32.5% der Zeichnungen.

Kinderforschungs-Nachrichten.

Die Ungarische Gesellschaft für Kinderforschung hielt am 12. Juni d. J. ihre zehnte Hauptversammlung ab. Der Präsident Graf Alexander *Teleki* hebt in seiner übersichtlichen und tiefer greifenden Ansprache die erfreuliche Tatsache mit Nachdruck hervor, wonach wir trotz der weitaus schwereren Verhältnisse eine vollauf befriedigende Wirksamkeit entfaltet. Als sprechender Beweis diene in erster Reihe unsere Teilnahme an der Berliner Ausstellung *Krieg und Schule*, wo unsere Objekte Anerkennung fanden. Nicht minder gebührend waren wir auf der durch die Kommunalschulen Budapests veranstalteten Kriegsausstellung vertreten. Selbst die Kriegsausstellung für Kinderstudium in Esztergom wurde im Geiste der von uns propagierten Ideen eröffnet.

Die eingehenden Rechenschaftsberichte des Schriftführers und Schatzmeisters wurden zur Kenntnis genommen und besonders Dank den Herren Unterrichtsminister Dr. Béla v. Jankovich und Justizminister Dr. Eugen v. Balogh gesagt, die uns entsprechende Subventionen angedeihen ließen.

In der darauf folgenden Ausschußsitzung wurde behufs angängiger Erledigung der sich immer mehr anhäufenden Angelegenheiten ein aus 10 durchweg gewährleisteten Mitgliedern bestehender Direktionsrat gewählt.

In der Versammlung der Rechts- und Kinderschutzfachabteilung der Ung. Gesellschaft für Kinderforschung legte hauptstädtische Oberkinderbewahrerin Antonie Nagy eine Arbeit „Unser Kinderschutz unter der Einwirkung des Krieges“ vor. Der Verlauf der Versammlung war imposant, acht Kinderschutzvereine waren vertreten, auf deren einhelligen Wunsch die Notwendigkeit eines Kinderschutzkongresses beschlossen wurde.

Die Schulen der Stadt *Esztergom* haben sich zusammengetan und eine *pädologische und pädagogische Kriegsausstellung* am 1. Juni d. J. unter Beteiligung aller vornehmen Faktoren eröffnet. Es fanden sich u. A. ein: die Bischöfe M. Kohl und M. Bogisich, die Vertreter der Geistlichkeit, des Militärs und der dortigen Lehrkörper. Aus Budapest kamen Oberstudiendirektor Dr. M. Badics und an der Spitze des Beamtenkörpers und mehrerer Ausschußmitglieder unserer Gesellschaft Ladislaus Nagy, der dortselbst einen Vortrag über „*die Schultypen*“ hielt.

Der erste Schriftführer unserer Gesellschaft Seminaroberlehrer Daniel Répay wurde beim Aufgebot der 47—48-jährigen für tauglich befunden. Obwohl er „amtlich“ enthoben wurde, rückte er dennoch freiwillig ein, weshalb ihn fortan Dr. Markus Fodor vertreten wird.

Megjelent és a kiadóhivatalban megrendelhető:

Grósz Gyula dr. : Gyermekkegészségtana.

Ara vászonba kötve 6 K, fűzve 5 K; tagoknak 5, illetőleg 4 K.

Nyilvános nyugtázás.

Tisztelettel kérjük azon t. tagjainkat, akik tagsági díjukat még nem küldötték meg, kegyeskedjenek azt még e hó folyamán megküldeni. Egyben arra is kérjük t. tagjainkat, hogy mindennemű pénzküldeményeiknek rendelkezését, mint pl. tagsági, előfizetési díj v. x. mű ára stb. mindenkor jelezni méltóztassanak, mert ennek hiánya sokszor kellemetlen félreértésekre ad okot. F. é. májustól szeptemberig egy tagsági díj szelvény kezelés közben, sajnos, még elkönyvelés előtt elveszett. Kérem azon t. tagtársunkat, aki ezen időben küldötte meg tagdíját s az e névsorban nyugtázva nincs, a befizető-szelvény adatait a pénztári hivatalal közölni sziveskedjék.

Tagsági díjat fizettek:

Budapesti tagok 1914. évre: Frey József, Kertész János. **1914—1915. évre:** Kriegs Au Emil. Dr. Ulmer Agostonné. **1915. évre:** Dr. Málnai Mihály, Kurcz Lipót. **1915—1916. évre:** Balassa Frigyes, Nemes Lipót, Dr. Nagy Dezsőné, H. Fejér Domonkos, Krausz Adolfné, Kováts Alajos, Miháiné Paducz M. **1916. évre:** Németh Ilona, Varga Riza, Korody Lenke, Kempfner Anna, Zadák Irén, Káldorné Ferencz Ella, Ifj. Gonda Béla, Dr. Vértes O. József, Dr. Nógrády László, Schichtanz Ilona, Dr. Jablonkay Géza, Sarbó Vilmos, Dr. Domokos Lászlóné, Bohrandt Zoltánné, Fleisch Róbertné, Klokočsán Lajos, Peregriny János, Szente Pál, Tóth Kálmán, Glück Frigyes, Mosdóssy Etel, Bély Mihály, Oláh Dezső, Beér Oszkárné, Witz Béla, Neugebauer Vilmos, Dr. Sarbó Artur, Liber Endréné, Follárt Károlyné, Herodek Károly, Moiret Lajosné, Kurcz Lipót, Lechnitzky Gyula, Löwinger Sarolta, Szöts Gyula, Dr. Kepes Ilona, Strazitzy Jánosné, Schiffer Ilona, Dr. Preisich Kornél, Szoby Aranka, Dékány Mihály, Wärmer Erzs, Dr. Nádai Pál, L. Szász Irén, Vikár Kálmán, Dr. Henney Vilmosné, Szegedy Gina, Ágotai Lajos, Schichtanz Ármín, Boschán Róza, Vig Albert, Hodóssy Sándorné, Adler Simon, Noszlopy Kálmánné, Farkas Sándor, Bárdy Márta, Dr. Novák Ernő, Neumann Edéné, Balázs Benedikta, Dr. Szilasy Tiborné, Lathwesen Gyula, Körmendy Sándorné, Löblich Gusztávné, Denk Mária (2 K), Gieswein Sándor, Dr. Deutsch Ernő, Dr. Jakab László, Dr. Heffty Frigyes, Wágner János, Késmárky Juliska, Horváth Margit. **1914—1915—1916. évre:** Meixner Janka, Kirschenheuter Ferenc, Sebő Béláné, Nádler Róbert, Barta Béla, Dr. Révész Emil. **1916—1917. évre:** Dr. Szana Sándor, Hopp Ferenc, Dr. Tuszkai Ödön. **1917. évre:** Dr. Jablonkay Géza, Domokos Lászlóné. **1916—1920. évre:** Haán Gy.

Szegedi tagok 1915. évre: Bérczi M., Báló A., Füzessy M. K., Csapó Róza, Pataky V.-né és Dr. Szivessy L.-né. **1914—1915—1916. évre:** Szántóné Ladányi Mariska, Dr. Szivessy Lehelné, Landesberg Mór. **1916. évre:** Csikós Gyula, Holtzer Dániel, Dr. Turcsányi Imre, Galler Kristóf, Rosenberg Nándor, May Gyuláné, Dr. Székely V.-né, Bíró I., Hertelendy Jenő, Klug P., Szécsy Gy., Szeless I., Zsák L., Kopasz I., Fischhof Á., Berger V. és Szabóné Balázs M.

Más helyekről 1914—1915. évre: Szepesy Árpád Rozsnyó, Vasady Lajos Nagyvárad, Varga Jenő Méhtelek. **1915. évre:** Karátsony János Lőcse, Dr. Genersich Gusztáv Kolozsvar, Inderszt Károly Zólyom, Kökény L. Vác, Dr. Edelmann Menyhért Nagyvárad, B. Bakó Irma Hódmezővásárhely, Gerő Agoston Abaujszina, Májér István Esztergom **1914—1915—1916. évre:** Szántó Berta Nyitra, Dr. Esső Imre Szombathely, Babos Kálmán Körmend, Pécs Mariska Balatonlelle, Kálmán Ernő Nagyvárad, Haupt Stummer G. br. Nagytapolcsány, Polácsi János Szabolesbánya-telep, Abonyi József Hernádcsány, Siposs Á. Gyula Kassa, Bilvay Tódor Kassa, Kálnay Alajos Kenyhec, Nagy Mihály Szádmás, Dr. Rolny Frigyes Szepesváralja, Müller Péter Keveháza, Forgách Julia Temesvár, Nagy Ilona Vihnye, Dr. Borecsics Béla Szombathely. **1915—1916. évre:** Ravasz István Kassa, Hajtmann Etelka Fogaras, Szentgály Béla Vác, Sándor József Brassó, Dr. Baross L.-né Arad, Gaál Szidon Alsószolnok, Labus László Kassa, Bakos István Szombathely, Hegedűs Ferenc Kaposvár, Wehle Lucia Szolnok, Dr. Várkonyi Hildebrand Pannonhalma, Szombati Ernő Vác, Létmányi Viktoria Szabadka, Bozics Gizella Szabadka, Szondy János Munkács

Szűts Izsó Nagyvárad, Klenner Berta Szepesváralja, Hoffmann Géza Berlin, Körmeny Józsefné Kolozsvár, Nemes Árpád Törökkanizsa, Schwartz Gyula Győr, Perényi György Nagyvárad, Padányi Olga Szekszárd, Hangody György Kassa, özv. Rechtné Bauer Zs. Nagyvárad, Grünfeld Sabina Pozsony, Duke Ede Kassa, Brunovszky Rezső Losonc. **1916. évre:** Schürger Katalin Mecenzéf, Okolicsányi Éva Szirák, Dr. Körrösy György Dés, Okolicsányi Márta Szirák, Danziger Kálmán Pécs, Dr. Vadas Vilmos Mezőkövesd, Kintzler Árpádné Igló, Ambrus Antal Krudzsir, Desenszky János Zsolna, Gerő Lőrincné Szolnok, Ács Károly Nagyszalonta, Péterfi Viktoria Körösbánya, Feier Zöe Körösbánya, Dr. Rédey Kornél Nagyvárad, Hegedüs Kálmán Jász-kisér, Rentmeisterné Klempa G. Pozsony, Hirschmann Nándor Pozsony, G. Szabó György Dés, Dr. Walter Gyula Esztergom, Dr. Hauer Ernő Pozsony, Ladóc Margit Nagyszalánk, Dr. Huber Józsefné Vac, Hanny Etelka Pécs, Dr. Jankura Mihály Szolnok, Posvéth Irén Szatmár, Szarka Lajos Modor, Harbács N. Érd, Papp N. Érd, Rätz Vilmos Pozsony, Weisz Szidi Zombor, Füzély Julia Ujvidék, Dr. Genersich Gusztáv Kolozsvár, Bobok Carola Pozsony, Messinger Károlyné Nagybeckerek, Molnár Antal Balatonfüred, Fleischhacker Lajos Lőcse, Watzesch Janka Lőcse, Grész Lipót Lőcse, Dönsz Mariska Poprád, Kazacsay Árpád Pozsony, Jesnia Margit Pozsony, Bittera Károly Pozsony, Polikeit Károly Pozsony, özv. gróf Hadik Béláné Mosdós, Liska Ferenc Nagybeckerek, Kleindl Jakab Pankota, Dr. Feldmann Szombathely, Berky József Szolnok, gr. Pongrác Dóra Alesut, Földvárszky Pál Rimaszombat, Csöregi Ferenc Temesvár, Latzkowszky Lajos Kassa, Bökényi Dániel Máramarossziget, Dr. Tóth József Szombathely, Dr. Gyömörey Zsigmond Pécs, Kherndl Irén Gyoma, Hegedüs János Kassa, Kunszt Károly Somorja, Viktor Gabriella Nagyvárad, Legány Ilona Eperjes, Szremcsevits Darinka Szenttamás, Pinkert Zsigmond Kiskunfélegyháza, Stamberger Rezső Vác, Dr. Szelényi Ödön Pozsony, Gerlits Sándor Szombathely, Urbányi Karolina Pozsony, Tocsek Miklós Somorja, gr. Szapáry Ilona Pozsony, Vargha Iván Pozsony, Csárszky József Siroka, Bokor Irma Pozsony, Sikolyai Antal Legenye, Dr. Vermesné Mohr E. Pozsony, Török Bernát Domahida, Krammer József Pozsony, Pichala Imre Modor-Harmonia, Kuhn Ottó Kassa, Dr. Mázy Engelbert Kassa, Béla Miklósné Szolnok, gr. Vay Sándorné Pozsony, Borbély S. Inocentia Nagy-Várad, Francovich Angela Fiume, Argai Rezső Luciabánya, Kantik Sarolta Pozsony, Szalay Lorándné Vizaknafürdő, Dr. Dobay János Arad, Holstein Mária Dés, Lehner Adolfné Pozsony, Dietz Henrik Ujverbász, Fertály József Kassa, Ivaskó Lajosné Kassa, Bruckner Margit Késmárk, Steltzer Lajos Pozsony, Bök Béla Pécs, Pogány Vazul Pozsony, Takáts Gyula Szádelő, Vajda Károly Nagyvárad, Virga Lajos Eger, Kőműves József Arad, Pozsgay Dezső Pécs, Rieger György Jolsva, Dr. Benke Nándor Pozsony, Grész Irma Zalaegerszeg, Dr. Mártonffy Marcel Debrecen, Ifj. Főző Mártonné Ujvidék, Zengő Péter Pozsony, Kiss Róza Budapest, Dömötör Lajos Németujvár, Fuchs Adámné Pécs, Kodrea György Fogaras, Vargha Jolán Hódmezővásárhely, Lója Károly Korompavasgyár, Gerő Ignác Nagyszombat, Dr. Kováts Gyula Szatmárnémeti, Strinovich Lujza Fenyőháza, Karay Alajos Szenc, Zalánffy Gizella Vác, Erdélyi István Győr, Vének János Pécs, Vcngrätzky János Stósz, Hartsár István Kassa, Jencs Zselma Aszód, Rózsa Ferenc Ófelek, Molnár Lajos Anina, özv. Szegedy Györgyné Acsád, Porcsalmy Lajos Munkács, Snelbach Ferenc Kaposvár, Karátsony János Lőcse, gr. Haller Györgyné Kerelőszentpéter, Endrődy Mariska Vecsés, Májér István Esztergom, Ritóók Emma Mátyásföld, Albrecht Márton Somorja, Lukács Ilona Zebegény, Sipos Orbán Szolnok, Milla Mariska Kula, Dr. Bartucz Lajos Árpádhalm, P. Virágh Rajmund Esztergom, Milakowszky László Esztergom, Krompaszky Sándor Esztergom, Istványi Jenny Esztergom, Dulits Mariska Szabadka, Dr. Halmos Andor Lőcse, Gödei Márton Derestyé, Melits M. hály Szarvas, Vadas A. Bukarest, Kóvári Z. Bukarest, Diószeghy László Nagyszalonta, Tyroler Boris Kótaj, Danassy Mária Kistálya, Nagy Gyögy Drenje, Szilágyi Nándor Kassa, Hámos Gizella Pánd, Novák Eszter Pozsony, Iványiné dr. Schmidt Erzsébet Szolnok, Szabó György Dés, Kaufmann F. Lengyeltóti (2 K), Révász Kálmán Ungvár, Baja Mihály Turkeve. **1916—1917. évre:** Andreánszky Olga Győr. **1917—1918—1919. évre:** Dr. Baross Lajosné Arad. **1916—1920. évre:** Vásárhelyi Janka Arad. — Lezárattot 1916. szeptember 30-án.

Pénztári hivatal.

Megemlékezés a királyról.

Elmondta gróf Teleki Sándor az 1916. évi december hó 2-diki budapesti nyilvános gyermektanulmányi értekezleten.

Tisztelt értekezlet! Utolsó összeövetelünk óta nagy fájdalom, nagy gyász borult országunkra. Szerény, de nagyon munkás körünkben emlékezzünk meg arról a csapásról, mely mindnyájunkat ért, akkor mikor az atyai érzésétől áthatott legnagyobb munkás távozott el azok köréből, kik nemcsak fenkölt állásához illő tisztelettel és alattvalói hűséggel viseltettek iránta, de a szeretet legmelegebb szálaival fűződtek hozzá.

Felséges Urunk elhunytával mély gyász borult az egész Monarchiára. E gyász seholse lehetett igazabb, mint Magyarországon, sehol mélyebben nem érezhették át, mint hűséges magyarjai között. Modern létünk megalapítója, nemzeti történetünk új korszakának megalapozója, nehéz és bonyolult viszonyok között az igazságosság, becsület és jóság mintaképe. Ő tényleg az volt, aminek mi tartottuk: a legelső embere e magyar hazának. Ő, a béke embere világrendítő harci ágyuk zaja között távozott el hivei közül, hön kívánjuk, hogy győzelmei jutalmául emlékét az állandó béke soha többé meg nem zavart áldásai örvendezzék körül.

Elért éveinek hosszú száma után természetesnek kell találnunk, hogy nem kerülhette ki végzetét. Egyenlők vagyunk mind a királyoknál nagyobb Úr előtt. E másíthatatlan világrend közepette szolgáljon fájdalunk enyhítésére, emlékének erősítésére, hogy Ő volt, ki nemzetünk nagy jövőjét megnyitotta!

Tudjuk, hogy fenkölt ifjú utódja ősz királyunk nyomdokaiban fog haladni. Tudjuk, hogy mindnyájan a legmélyebb tiszteletben, meleg szeretetben, nagy ragaszkodásban egyesülünk leendő királyunk körül és amikor szomorúszívvvel gondolunk arra, ki már a történelemé, ugyanakkor reményteljes érzéssel, alattvalói hódolattal, igaz magyar hűséggel, hajlunk meg Királyunk és Királynénk előtt.

ORSZ. PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR ÉS TANSZERMUZEUM

Erkezett: 10... év... hó... n.
Leltári szám: ... Csoport szám: ...